
SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny
Tadeusz Ereciński

POSTĘPOWANIE PROCESOWE PRZED SĄDEM PIERWSZEJ INSTANCJI

Uгода sądowa
Zawieszenie i umorzenie postępowania
Ochrona interesu zbiorowego
i grupowego

Redakcja naukowa
Sławomir Cieślak

II cz. 5

Wolters Kluwer

SYSTEM

Prawa Procesowego Cywilnego

Redaktor Naczelny Tadeusz Ereciński

Członkowie Rady Programowej

prof. dr hab. Sławomir Cieślak, prof. dr hab. Tadeusz Ereciński,
prof. dr hab. Paweł Grzegorzczak, sędzia SN Jacek Gudowski,
prof. dr hab. Andrzej Jakubecki, prof. dr hab. Janusz Jankowski,
prof. dr hab. Kazimierz Lubiński, prof. dr hab. Andrzej Marciniak,
prof. dr hab. Karol Weitz, prof. dr hab. Tadeusz Wiśniewski,
prof. dr hab. Feliks Zedler, dr hab. Andrzej Zieliński

-
- Tom I. Zagadnienia ogólne**
Marcin Dziurda, Paweł Grzegorzczak, Karol Weitz
- Tom II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji**
Karol Weitz, Tadeusz Zembrzuski (cz. 1),
Tadeusz Wiśniewski (cz. 2), Sławomir Cieślak (cz. 3, 4 i 5)
- Tom III. Środki zaskarżenia** Jacek Gudowski
- Tom IV. Postępowanie nieprocesowe**
Tadeusz Ereciński, Kazimierz Lubiński (cz. 1)
Piotr Ryłski, Marcin Wałasik (cz. 2, 3 i 4)
- Tom V. Postępowanie zabezpieczające**
Andrzej Jakubecki
- Tom VI. Postępowanie egzekucyjne**
Andrzej Jakubecki
- Tom VII. Międzynarodowe i europejskie prawo procesowe**
Paweł Grzegorzczak i Karol Weitz

POSTĘPOWANIE PROCESOWE PRZED SĄDEM PIERWSZEJ INSTANCJI

**Ugoda sądowa
Zawieszenie i umorzenie postępowania
Ochrona interesu zbiorowego
i grupowego**

**Redakcja naukowa
Sławomir Cieślak**

Autorzy:

Przemysław Jadłowski, Anna Kościółek
Robert Kulski, Agnieszka Laskowska-Hulisz
Aneta Mendrek, Monika Rejdak
Tomasz Strumiłło

II cz. 5

Wolters Kluwer

Warszawa 2025

Poszczególne rozdziały tomu II cz. 5 napisali:

Przemysław Jadłowski	dział I rozdz. 1, 3
Anna Kościółek	dział I rozdz. 2
Robert Kulski	dział III rozdz. 3
Agnieszka Laskowska-Hulisz	dział II
Aneta Mendrek	dział I rozdz. 4
Monika Rejdak	dział III rozdz. 1
Tomasz Strumiłło	dział III rozdz. 2

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	17
Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym	23
Wprowadzenie	31
DZIAŁ I. UGODOWE ZAŁATWIENIE SPRAWY	33
ROZDZIAŁ 1. Ugodowe załatwienie sprawy	35
1. Zagadnienia ogólne. Ugodowe rozwiązanie sporu a konstytucyjne prawo do sądu ...	37
2. Rola ugodowego rozwiązywania spraw w Modelowych Europejskich Regułach Postępowania Cywilnego	40
3. Rozwój koncepcji ugodowego rozwiązywania sporu w ustawodawstwie polskim ...	42
4. Ugodowe rozwiązywanie spraw jako zasada polskiego postępowania cywilnego ...	46
5. Ugodowe rozwiązywanie spraw a ADR	48
6. Ugodowe rozwiązywanie spraw a zarządzanie konfliktem	52
ROZDZIAŁ 2. Ugoda sądowa	54
1. Uwagi wstępne	57
2. Ugoda sądowa w wybranych systemach prawnych państw europejskich	60
2.1. Niemcy	60
2.2. Austria	63
2.3. Francja	65
3. Dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej w polskim prawie procesowym ...	66
4. Pojęcie ugody sądowej	74
5. Charakter prawny ugody sądowej	77
6. Dopuszczalność zawarcia ugody sądowej	93
6.1. Pojęcie dopuszczalności zawarcia ugody sądowej	93
6.2. Materialnoprawne warunki dopuszczalności zawarcia ugody sądowej	95
6.3. Procesowe warunki dopuszczalności zawarcia ugody sądowej	99
7. Kontrola ugody sądowej	110
8. Skutki zawarcia ugody sądowej	120
9. Uchylenie się od skutków prawnych ugody sądowej	125
10. Podsumowanie	133
ROZDZIAŁ 3. Postępowanie pojednawcze	136
1. Charakterystyka postępowania pojednawczego	138

1.1.	Miejsce postępowania pojednawczego w systemie postępowania cywilnego	138
1.2.	Zakres przedmiotowy postępowania pojednawczego	139
1.3.	Zakres czasowy postępowania pojednawczego	141
1.4.	Cel postępowania pojednawczego	142
2.	Wniosek o zawezwanie do próby ugodowej	143
2.1.	Uwagi ogólne	143
2.2.	Wymogi formalne wniosku	145
2.3.	Właściwość i skład sądu	147
2.4.	Opłata od wniosku	150
2.5.	Sposób sanowania braków wniosku	153
3.	Przebieg postępowania pojednawczego	155
3.1.	Doręczenie wniosku o zawezwanie do próby ugodowej	155
3.2.	Konieczność przeprowadzenia posiedzenia pojednawczego	158
3.3.	Przebieg posiedzenia pojednawczego	159
4.	Zakończenie postępowania pojednawczego	160
4.1.	Sposób zakończenia postępowania pojednawczego	160
4.2.	Koszty postępowania pojednawczego	163
4.3.	Materiałnoprawne skutki postępowania pojednawczego	165
ROZDZIAŁ 4. Mediacja		168
1.	Źródła prawa	179
2.	Pojęcie mediacji i postępowania mediacyjnego	182
3.	Rodzaje mediacji	187
3.1.	Uwagi wprowadzające	187
3.2.	Mediacja facylitatywna i ewaluatywna	188
3.3.	Mediacja a koncyliacja	189
4.	Zasady postępowania mediacyjnego	190
4.1.	Uwagi wprowadzające	190
4.2.	Dobrowolność mediacji	194
4.2.1.	Uwagi wprowadzające	194
4.2.2.	Wyrażenie zgody na mediację	197
4.3.	Poufność mediacji	199
4.4.	Bezstronność mediatora	206
5.	Zdatność mediacyjna sprawy	209
5.1.	Uwagi wprowadzające	209
5.2.	Zdatność mediacyjna i ugodowa w świetle art. 436, 445 ² oraz art. 570 ² k.p.c. . . .	214
6.	Podstawa prowadzenia mediacji	220
6.1.	Uwagi wprowadzające	220
6.2.	Umowa o mediację	222
6.2.1.	Uwagi wprowadzające	222
6.2.2.	Forma umowy o mediację	223
6.2.3.	Tryb zawarcia umowy o mediację	224
6.2.4.	Treść umowy o mediację	224
6.2.5.	Charakter prawny umowy o mediację	228
6.2.6.	Zawarcie umowy o mediację przez pełnomocnika	232
6.2.7.	Związanie następców prawnych umową o mediację	234

6.2.8.	Skutki prawne zawarcia umowy o mediację	235
6.2.9.	Ustanie stosunku prawnego nawiązanego na podstawie umowy o mediację	240
6.3.	Postanowienie sądu o skierowaniu stron do mediacji	241
6.3.1.	Uwagi wprowadzające	241
6.3.2.	Moment wydania postanowienia o skierowaniu stron do mediacji	243
6.3.3.	Forma i treść postanowienia o skierowaniu stron do mediacji	247
6.3.4.	Zarzut umowy o mediację (art. 202 ¹ k.p.c.)	249
7.	Wszczęcie i zakończenie postępowania mediacyjnego oraz mediacji	254
7.1.	Uwagi wprowadzające	254
7.2.	Moment wszczęcia postępowania mediacyjnego w mediacji ze skierowania sądu	256
7.3.	Moment wszczęcia postępowania mediacyjnego w mediacji umownej	257
7.4.	Moment wszczęcia mediacji	258
7.5.	Wszczęcie postępowania mediacyjnego przez jedną ze stron	260
7.5.1.	Uwagi wprowadzające	260
7.5.2.	Niewszczęcie mediacji w rozumieniu art. 183 ⁶ § 2 k.p.c.	266
7.5.3.	Wymóg doręczenia odpisu wniosku drugiej stronie	269
7.5.4.	Wszczęcie postępowania w razie złożenia wniosku do ośrodka mediacyjnego	271
7.5.5.	Wniosek o przeprowadzenie mediacji	271
7.5.5.1.	Uwagi wprowadzające	271
7.5.5.2.	Wymogi wniosku inicjującego postępowanie mediacyjne	272
7.5.5.3.	Braki formalne wniosku inicjującego postępowanie mediacyjne	277
7.5.6.	Postulaty <i>de lege ferenda</i>	285
7.6.	Moment zakończenia mediacji i postępowania mediacyjnego	289
7.7.	Skutki wszczęcia i zakończenia postępowania mediacyjnego	292
7.7.1.	Skutki materialnoprawne wszczęcia i zakończenia postępowania mediacyjnego	292
7.7.1.1.	Uwagi wprowadzające	292
7.7.1.2.	Wpływ postępowania mediacyjnego na bieg terminu przedawnienia	292
7.7.2.	Skutki procesowe wszczęcia i zakończenia postępowania mediacyjnego ...	299
7.8.	Czas trwania mediacji	302
7.9.	Zawarcie ugody po wyznaczonym przez sąd terminie	305
8.	Przebieg mediacji	307
8.1.	Uwagi wprowadzające	307
8.2.	Etapy mediacji	310
8.3.	Mediacja bezpośrednia i pośrednia	313
8.4.	Mediacja online	314
9.	Podmioty postępowania mediacyjnego	320
9.1.	Strony i ich przedstawiciele	320
9.2.	Inni uczestnicy	323
9.3.	Mediator	323
9.3.1.	Uwagi wprowadzające	323
9.3.2.	Kwalifikacje mediatora	325
9.3.2.1.	Uwagi wprowadzające	325

9.3.2.2.	Kwalifikacje stałych mediatorów	328
9.3.2.3.	Konsekwencje przeprowadzenia mediacji przez osobę niemogącą być mediatorem	331
9.3.3.	Wybór i zmiana osoby mediatora	333
9.3.4.	Prawa i obowiązki mediatora	336
9.3.4.1.	Uwagi wprowadzające	336
9.3.4.2.	Obowiązki mediatora	337
9.3.4.3.	Uprawnienia mediatora	342
9.3.4.4.	Brak odpowiedzialności mediatora za wynik mediacji oraz odmowę zatwierdzenia ugody	343
9.3.4.5.	Upoważnienie mediatora do zapoznania się z aktami sprawy ...	345
9.3.5.	Umowa mediatorska	347
9.3.5.1.	Uwagi wprowadzające	347
9.3.5.2.	Umowa mediatorska jako umowa nienazwana	347
9.3.5.3.	Tryb zawarcia i forma umowy mediatorskiej	350
9.3.5.4.	Strony i treść umowy mediatorskiej	351
9.3.5.5.	Zakończenie stosunku prawnego nawiązanego na podstawie umowy mediatorskiej	354
10.	Protokół z przebiegu mediacji	356
10.1.	Uwagi wprowadzające	356
10.2.	Sporządzenie protokołu z przebiegu mediacji i doręczenie jego odpisu stronom	356
10.3.	Treść protokołu z przebiegu mediacji	358
10.4.	Charakter prawny protokołu z przebiegu mediacji	361
10.5.	Złożenie protokołu z przebiegu mediacji w sądzie	362
10.6.	Termin sporządzenia protokołu z przebiegu mediacji i złożenia go w sądzie ...	365
10.7.	Konsekwencje niezłożenia protokołu przez mediatora	366
11.	Wynik mediacji	370
11.1.	Uwagi wprowadzające	370
11.2.	Forma ugody zawartej przed mediatorem	372
11.3.	Forma ugody zawartej przed mediatorem a wymóg złożenia oświadczenia woli w formie szczególnej	375
11.4.	Zakres ugody zawartej przed mediatorem	381
11.5.	Charakter prawny ugody zawartej przed mediatorem	386
12.	Postępowanie w przedmiocie zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	393
12.1.	Istota i charakter postępowania o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	393
12.2.	Wymogi wniosku o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	400
12.3.	Sposób zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	403
12.4.	Jurysdykcja krajowa w sprawach o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	407
12.5.	Właściwość sądu w sprawach o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	410
12.5.1.	Uwagi wprowadzające	410
12.5.2.	Właściwość sądu w sprawie o zatwierdzenie ugody zawartej w mediacji umownej	410

12.5.3. Właściwość sądu w sprawie o zatwierdzenie ugody zawartej w mediacji umownej, a dotyczącej roszczenia objętego postępowaniem sądowym	412
12.5.4. Właściwość sądu w sprawie o zatwierdzenie ugody zawartej w mediacji ze skierowania sądu	414
12.5.5. Właściwość sądu w sprawie o zatwierdzenie ugody dotyczącej roszczeń objętych różnymi postępowaniami sądowymi	414
12.5.6. Postulaty <i>de lege ferenda</i>	418
12.5.7. Wpływ woli stron na kształtowanie właściwości sądu w sprawach o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	419
12.5.8. Brak kompetencji referendarza sądowego do rozpoznania wniosku o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	421
12.6. Kryteria, charakter i zakres kontroli ugody zawartej przed mediatorem	422
12.7. Jawność postępowania w przedmiocie zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	427
12.8. Dwustronność i kontradiktoryjność postępowania o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	429
12.9. Doręczanie postanowień w przedmiocie zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	431
12.10. Termin rozpoznania wniosku o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	432
12.11. Skutki zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	434
12.11.1. Uwagi wprowadzające	434
12.11.2. Zrównanie mocy prawnej ugód	435
12.11.3. Ugoda zawarta przed mediatorem jako tytuł wykonawczy	436
12.11.4. Umożnienie postępowania	438
12.12. Skutki odmowy zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	440
12.13. Moc wiążąca postanowień w przedmiocie zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	442
12.13.1. Uwagi wprowadzające	442
12.13.2. Dopuszczalność kwestionowania ważności ugody mediacyjnej po jej zatwierdzeniu przez sąd	443
12.14. Zaskarżalność postanowień wydawanych w przedmiocie zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	447
12.15. Brak wniosku o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem a bieg postępowania sądowego	448
12.16. Zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem po spełnieniu stwierdzonego nią świadczenia	451
13. Instrumenty zachęcania stron do mediacji	452
13.1. Uwagi wprowadzające	452
13.2. Wymóg formalny pozwu (art. 187 § 1 pkt 3 k.p.c.)	454
13.3. Spotkania informacyjne	455
13.4. Nieodpłatna mediacja	458
13.5. Finansowe instrumenty zachęcania stron do mediacji	459
14. Koszty postępowania mediacyjnego	461
14.1. Uwagi wprowadzające	461
14.2. Koszty postępowania mediacyjnego a koszty mediacji	464

14.3. Zasady ponoszenia kosztów postępowania mediacyjnego	468
14.4. Wynagrodzenie i wydatki mediatora	468
14.5. Koszty postępowania mediacyjnego a koszty procesu	472
14.6. Koszty postępowania mediacyjnego a koszty sądowe	480
14.7. Koszty postępowania mediacyjnego a koszty postępowania w sprawie zatwierdzenia ugody mediacyjnej	483
DZIAŁ II. ZAWIESZENIE I UMORZENIE POSTĘPOWANIA W PROCESIE CYWILNYM	487
ROZDZIAŁ 1. Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym	489
1. Pojęcie zawieszenia postępowania w procesie cywilnym	497
1.1. Uwagi wprowadzające	497
1.2. Doktrynalne definicje pojęcia zawieszenia postępowania	499
1.3. Próba zdefiniowania pojęcia zawieszenia postępowania	502
2. Klasyfikacje wypadków zawieszenia postępowania w procesie cywilnym	503
2.1. Uwagi wprowadzające	503
2.2. Doktrynalne klasyfikacje wypadków zawieszenia postępowania w procesie cywilnym	504
3. Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym z mocy prawa (art. 173 k.p.c.)	509
3.1. Uwagi wprowadzające	509
3.2. Przesłanki zawieszenia postępowania z mocy prawa	510
3.3. Sposób i data zawieszenia postępowania na podstawie art. 173 k.p.c.	511
4. Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na mocy orzeczenia sądu	514
4.1. Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na mocy przepisów ogólnych ...	514
4.1.1. Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na podstawie art. 174 k.p.c.	514
4.1.1.1. Uwagi wprowadzające	514
4.1.1.2. Zawieszenie postępowania na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.	515
4.1.1.2.1. Uwagi wprowadzające	515
4.1.1.2.2. Utrata przez stronę zdolności procesowej	522
4.1.1.2.3. Śmierć przedstawiciela ustawowego strony, utrata przez niego zdolności procesowej lub charakteru takiego przedstawiciela	524
4.1.1.3. Zawieszenie postępowania na podstawie art. 174 § 1 pkt 2 k.p.c.	525
4.1.1.4. Zawieszenie postępowania na podstawie art. 174 § 1 pkt 3 k.p.c.	528
4.1.1.5. Zawieszenie postępowania na podstawie art. 174 § 1 pkt 4 i 5 k.p.c.	530
4.1.1.5.1. Uwagi historycznoprawne	530
4.1.1.5.2. Przesłanki zastosowania art. 174 § 1 pkt 4 i 5 k.p.c.	533
4.1.1.5.3. Przesłanki zastosowania art. 174 § 1 pkt 6 k.p.c. ...	543
4.1.1.5.4. Wypadki, w których zawieszenie postępowania działa z mocą wsteczną	545

4.1.2.	Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na podstawie art. 175 i 175 ¹ k.p.c.	546
4.1.2.1.	Uwagi wprowadzające	546
4.1.2.2.	Śmierć pełnomocnika procesowego a zawieszenie postępowania w procesie cywilnym	548
4.1.2.3.	Inne przeszkody występujące po stronie pełnomocnika procesowego	556
4.1.3.	Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na podstawie art. 176 k.p.c.	557
4.1.3.1.	Uwagi wprowadzające	557
4.1.3.2.	Przesłanki zawieszenia postępowania na podstawie art. 176 § 1 k.p.c.	558
4.1.3.3.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 176 § 2 k.p.c. ...	563
4.1.4.	Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na podstawie art. 177 § 1 k.p.c.	563
4.1.4.1.	Uwagi wprowadzające	563
4.1.4.2.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.	565
4.1.4.3.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 2 k.p.c.	570
4.1.4.4.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 3 k.p.c.	571
4.1.4.5.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 3 ¹ k.p.c.	575
4.1.4.6.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 4 k.p.c.	579
4.1.4.7.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c.	583
4.1.4.8.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c.	587
4.1.4.8.1.	Uwagi wprowadzające	587
4.1.4.8.2.	Brak adresu lub wskazanie złego adresu powoda albo niewskazanie przez powoda w wyznaczonym terminie adresu pozwanego lub danych pozwalających sądowi na ustalenie numerów, o których mowa w art. 208 ¹ k.p.c.	589
4.1.4.8.3.	Niewykonanie przez powoda innych zarządzeń ...	592
4.1.5.	Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na podstawie art. 178 k.p.c.	595
4.1.5.1.	Uwagi wprowadzające	595
4.1.5.2.	Przesłanki zawieszenia postępowania na podstawie art. 178 k.p.c.	595
4.2.	Zawieszenie postępowania w procesie cywilnym na mocy przepisów szczególnych	603
4.2.1.	Uwagi wprowadzające	603
4.2.2.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 428 § 1 k.p.c.	603
4.2.3.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 440 § 1 k.p.c.	605

4.2.4.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 445 § 2 k.p.c. (art. 445 § 2 w zw. z art. 451 k.p.c.)	607
4.2.5.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 450 § 1 k.p.c.	610
4.2.6.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 456 § 2 i 3 oraz art. 458 § 2 k.p.c.	610
4.2.7.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 567 ⁵ k.p.c.	612
4.2.8.	Zawieszenie postępowania na podstawie art. 479 ^{30b} k.p.c.	613
5.	Skutki prawne zawieszenia postępowania w procesie cywilnym	614
5.1.	Uwagi wprowadzające	614
5.2.	Wpływ zawieszenia postępowania na bieg terminów w procesie cywilnym	614
5.3.	Wpływ zawieszenia postępowania na skuteczność czynności procesowych sądu oraz stron	616
6.	Podjęcie zawieszonego postępowania w procesie cywilnym	620
6.1.	Uwagi wprowadzające	620
6.2.	Podjęcie postępowania na mocy postanowienia sądu z urzędu	621
6.2.1.	Podjęcie postępowania przez sąd z urzędu	621
6.2.1.1.	Podjęcie postępowania na podstawie art. 180 k.p.c.	621
6.2.1.1.1.	Uwagi wprowadzające	621
6.2.1.1.2.	Podjęcie postępowania w razie śmierci strony	622
6.2.1.1.3.	Podjęcie postępowania w razie utraty zdolności sądowej	624
6.2.1.1.4.	Podjęcie postępowania w razie braku przedstawiciela ustawowego	625
6.2.1.1.5.	Podjęcie postępowania w razie braku w składzie organów jednostki organizacyjnej będącej stroną procesu	625
6.2.1.1.6.	Podjęcie postępowania, gdy rozstrzygnięcie sprawy zależy od wyniku innego postępowania	626
6.2.1.1.7.	Podjęcie postępowania na podstawie art. 180 § 1 pkt 5 k.p.c.	627
6.2.1.1.8.	Podjęcie postępowania na podstawie art. 180 § 1 pkt 6 i 7 k.p.c.	629
6.2.1.2.	Podjęcie postępowania na mocy przepisów szczególnych	630
6.2.2.	Podjęcie postępowania przez sąd na wniosek	631
6.2.2.1.	Uwagi wprowadzające	631
6.2.2.2.	Podjęcie postępowania na podstawie art. 181 k.p.c.	631
6.2.2.3.	Podjęcie postępowania na wniosek na podstawie przepisów szczególnych	634
6.3.	Podjęcie postępowania z mocy prawa	634
7.	Postanowienie w przedmiocie zawieszenia i podjęcia postępowania	635
8.	Wnioski	636
ROZDZIAŁ 2. Umorzenie postępowania w procesie cywilnym		640
1.	Uwagi wprowadzające	643
2.	Doktrynalne definicje pojęcia umorzenia postępowania w procesie cywilnym	644
3.	Klasyfikacja wypadków umorzenia postępowania w procesie cywilnym	645
4.	Wypadki umorzenia postępowania w procesie cywilnym	651

4.1. Umorzenie postępowania z powodu cofnięcia pozwu ze skutkiem prawnym, zawarcia przez strony ugody lub zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem, zbędności lub niedopuszczalności wydania wyroku (art. 355 i 332 § 2 k.p.c.)	651
4.1.1. Uwagi wprowadzające	651
4.1.2. Umorzenie postępowania z powodu cofnięcia pozwu	653
4.1.3. Umorzenie postępowania z powodu zawarcia ugody lub zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem	665
4.1.4. Umorzenie postępowania z powodu zbędności wydania wyroku	670
4.1.5. Umorzenie postępowania z powodu niedopuszczalności wydania wyroku	673
4.2. Umorzenie procesu cywilnego na podstawie przepisów szczególnych Kodeksu postępowania cywilnego	675
4.2.1. Umorzenie zawieszonego postępowania na podstawie art. 182 § 1 k.p.c.	675
4.2.2. Umorzenie procesu cywilnego z powodu cofnięcia środka zaskarżenia	678
4.2.3. Przepisy szczególne dotyczące umorzenia postępowania w sprawach małżeńskich, w sprawach o zaspokojenie potrzeb rodziny i o alimenty oraz w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi	685
4.2.4. Przepisy szczególne dotyczące umorzenia postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych	689
4.2.5. Przepisy szczególne dotyczące umorzenia europejskiego postępowania nakazowego oraz elektronicznego postępowania upominawczego	692
4.2.6. Pozostałe przepisy szczególne o umorzeniu postępowania	693
5. Postanowienie w przedmiocie umorzenia postępowania w procesie cywilnym	694
5.1. Pojęcie postanowienia w przedmiocie umorzenia postępowania	694
5.2. Wydanie postanowienia w przedmiocie umorzenia postępowania	695
5.3. Zaskarżalność postanowienia w przedmiocie umorzenia postępowania	704
6. Umorzenie postępowania z mocy prawa	707
7. Skutki prawne umorzenia postępowania w procesie cywilnym	710
8. Rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów procesu w wypadku umorzenia postępowania	715
9. Wnioski	719
DZIAŁ III. SZCZEGÓLNA OCHRONA INTERESU ZBIOROWEGO, GRUPOWEGO I INDYWIDUALNEGO W PROCESIE	721
ROZDZIAŁ 1. Ochrona interesów indywidualnych, grupowych i zbiorowych w postępowaniu cywilnym	723
1. Ochrona interesów indywidualnych w postępowaniu cywilnym	724
2. Ochrona interesów zbiorowych (ogólnych) oraz interesów grupowych w postępowaniu cywilnym	735
ROZDZIAŁ 2. Postępowania odrębne w sprawach należących do właściwości Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów	769
1. Uwagi wprowadzające	774

2. Charakter spraw oraz postępowania przed SOKiK	778
3. Właściwość SOKiK. Rodzaje spraw rozpoznawanych przez SOKiK	788
3.1. Uwagi historyczne. Przekazanie spraw regulacyjnych do właściwości sądów powszechnych	788
3.2. Właściwość rzeczowa i miejscowa	792
3.3. Właściwość w sprawach odwołań od decyzji i zażaleń na postanowienia Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Brak właściwości w sprawach prywatnoprawnej ochrony konkurencji	793
3.4. Właściwość w sprawach odwołań od decyzji i zażaleń na postanowienia Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki	798
3.5. Właściwość w sprawach odwołań od decyzji i zażaleń na postanowienia Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej	801
3.6. Właściwość w sprawach odwołań od decyzji i zażaleń na postanowienia Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego	806
3.7. Właściwość w sprawach odwołań od decyzji i zażaleń na postanowienia dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie	807
4. Brak właściwości SOKiK do rozpoznania środków prawnych w przypadku rozstrzygnięć innych organów regulacyjnych (tj. Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz Komisji Nadzoru Finansowego)	808
5. Strony postępowania	810
6. Odwołanie od decyzji i zażalenie na postanowienie organu regulacyjnego	819
6.1. Sposób wniesienia	819
6.2. Termin	821
6.3. Wymagania formalne	823
6.4. Inne warunki dopuszczalności odwołania albo zażalenia	829
6.5. Samokontrola dokonywana przez organ regulacyjny	831
6.6. Przekazanie odwołania wraz z aktami sprawy do SOKiK	834
6.7. Kontrola dopuszczalności i spełnienia wymagań formalnych. Odpowiedź na odwołanie	835
6.8. Wstrzymanie wykonania decyzji organu regulacyjnego	838
7. Uгода w sprawie odwołania do SOKiK	842
8. Postępowanie dowodowe	847
9. Ochrona tajemnic prawnie chronionych	854
10. Rozstrzygnięcia SOKiK w sprawach zainicjowanych wniesieniem odwołania albo zażalenia	857
10.1. Rozstrzygnięcia o charakterze proceduralnym	857
10.2. Rozstrzygnięcia merytoryczne	858
10.3. Rozstrzygnięcia w sprawach zażaleń na postanowienia	865
11. Środki zaskarżenia od orzeczeń SOKiK	867
11.1. Zwyczajne środki zaskarżenia w sprawach odwołań od decyzji	867
11.2. Problem zaskarżalności postanowień SOKiK w postępowaniu zainicjowanym wniesieniem zażalenia	869
11.3. Dopuszczalność skargi kasacyjnej i innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia	872
12. Nadzwyczajne administracyjnoprawne środki wzruszenia ostatecznej decyzji organu regulacyjnego	874

13. Podsumowanie. Postulaty zmiany regulacji dotyczącej odwołań od decyzji organów regulacyjnych	876
ROZDZIAŁ 3. Postępowanie grupowe	879
1. Uwagi wprowadzające	883
2. Zakres przedmiotowy ustawy	896
3. Dopuszczalność postępowania grupowego	899
3.1. Uwagi wstępne	899
3.2. Przesłanka podmiotowa	900
3.2.1. Liczebność grupy	900
3.2.2. Model członkostwa w grupie	902
3.3. Przesłanki przedmiotowe	909
3.4. Ustalenie odpowiedzialności pozwanego	915
4. Podmioty postępowania grupowego	918
4.1. Sąd	918
4.2. Strony	919
4.3. Inni uczestnicy postępowania	932
5. Przebieg postępowania grupowego	933
5.1. Etapy postępowania grupowego	933
5.2. Postępowanie w przedmiocie dopuszczalności postępowania grupowego	933
5.3. Postępowanie grupowe w ścisłym znaczeniu	945
6. Wydanie wyroku w postępowaniu grupowym	956
7. Moc wiążąca wyroku i <i>res iudicata</i>	959
8. Koszty postępowania grupowego	969
9. Uwagi końcowe	976

WYKAZ SKRÓTÓW

I. Akty normatywne

- d.k.p.c. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r.
– Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.) – nie obowiązuje
- dyrektywa 2020/1828 – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/1828 z 25.11.2020 r. w sprawie powództw przedstawicielskich wytaczanych w celu ochrony zbiorowych interesów konsumentów i uchylająca dyrektywę 2009/22/WE (Dz.Urz. UE L 409, s. 1)
- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
- k.k.
Konstytucja RP – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383)
– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2025 r. poz. 277 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
- k.w. – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2025 r. poz. 734)
- k.z. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.) – nie obowiązuje
- nowelizacja z 1.03.1996 r. – ustawa z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądo-

- wych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.)
- nowelizacja z 24.05.2000 r. – ustawa z 24.05.2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554 ze zm.)
- nowelizacja z 2.07.2004 r. – ustawa z 2.07.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804)
- nowelizacja z 28.07.2005 r. – ustawa z 28.07.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1438)
- nowelizacja z 6.11.2008 r. – ustawa z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431)
- nowelizacja z 16.09.2011 r. – ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381)
- nowelizacja z 10.07.2015 r. – ustawa z 10.07.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311 ze zm.)
- nowelizacja z 10.09.2015 r. – ustawa z 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. poz. 1595)
- nowelizacja z 4.07.2019 r. – ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.)
- nowelizacja z 31.07.2019 r. – ustawa z 31.07.2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (Dz.U. poz. 1495)
- nowelizacja z 24.07.2024 r. – ustawa z 24.07.2024 r. o zmianie ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1237)
- p.k.e. – ustawa z 12.07.2024 r. – Prawo komunikacji elektronicznej (Dz.U. poz. 1221 ze zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 935 ze zm.)
- pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2024 r. poz. 1646 ze zm.)
- pr. en. – ustawa z 10.04.1997 r. – Prawo energetyczne (Dz.U. z 2024 r. poz. 266 ze zm.)
- pr. not. – ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1001 ze zm.)
- pr. poczt. – ustawa z 23.11.2012 r. – Prawo pocztowe (Dz.U. z 2025 r. poz. 366 ze zm.)
- pr. tel. – ustawa z 16.07.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2024 r. poz. 34 ze zm.).

pr. przeds.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.)
pr. restr.	– ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2024 r. poz. 1428 ze zm.)
pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2025 r. poz. 614)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
reg. sąd.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 867 ze zm.)
rozporządzenie nr 2201/2003	– rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.Urz. UE L 338, s. 1, ze zm.)
rozporządzenie nr 805/2004	– rozporządzenie (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.04.2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (Dz.Urz. UE L 143, s. 15, ze zm.)
rozporządzenie nr 1896/2006	– rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 399, s. 1, ze zm.)
rozporządzenie nr 4/2009	– rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz.Urz. UE L 7 z 2009 r., s. 1, ze zm.)
rozporządzenie nr 1215/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351, s. 1, ze zm.)
rozporządzenie 2019/1111	– rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (Dz.Urz. UE L 178, s. 1)
u.d.r.p.g.	– ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1485)
u.f.p.	– ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1530 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 959 ze zm.)
u.n.p.p.	– ustawa z 5.08.2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 1534)
u.n.r.f.	– ustawa z 21.07.2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz.U. z 2025 r. poz. 640)

Wykaz skrótów

u.o.k.k.	– ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2024 r. poz. 1616 ze zm.)
u.o.ż.e.	– ustawa z 20.02.2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz.U. z 2024 r. poz. 1361 ze zm.)
u.p.d.o.f.	– ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2025 r. poz. 163 ze zm.)
u.r.t.	– ustawa z 29.12.1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 2022 poz. 1722 ze zm.)
ustawa o SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2024 r. poz. 622)
ustawa o TK	– ustawa z 30.11.2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 2393)
u.s.u.s.	– ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2025 r. poz. 350 ze zm.)
u.t.k.	– ustawa z 28.03.2003 r. o transporcie kolejowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 697 ze zm.)
ustawa o BFG	– ustawa z 10.06.2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji (Dz.U. z 2025 r. poz. 643)
u.z.n.k.	– ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2022 r. poz. 1233 ze zm.)
u.z.s.p.	– ustawa z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej (Dz.U. z 2021 r. poz. 170)
u.z.z.w.	– ustawa z 7.06.2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (Dz.U. z 2024 r. poz. 757)
ZPO	– Zivilprozessordnung (niemiecki kodeks postępowania cywilnego z 30.01.1877 r. ze zm.)

Czasopisma i publikatory

ADR	– ADR. Arbitraż i Mediacja
Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
AUL FI	– Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica
AUW PPiA	– Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji
Biul. MS	– Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości
Biul. SAKa	– Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.Urz. MS	– Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
GP	– Gazeta Prawna
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
iKAR	– internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KPPubl.	– Kwartalnik Prawa Publicznego
MPH	– Monitor Prawa Handlowego
M.P.Pr.	– Monitor Prawa Pracy
M. Praw.	– Monitor Prawniczy

NP	– Nowe Prawo
NPC	– Nowy Proces Cywilny
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna. Zbiór Dodatkowy
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
PiP	– Państwo i Prawo
PME	– Prawo Mediów Elektronicznych
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
Pr. Bank.	– Prawo Bankowe
Pr. Gosp.	– Prawo Gospodarcze
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkł.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PwD	– Prawo w Działaniu
RiP	– Rodzina i Prawo
RPiE	– Ruch Prawniczy i Ekonomiczny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R.Pr.	– Radca Prawny
Sam. Teryt.	– Samorząd Terytorialny
SC	– Studia Cywilistyczne
SI	– Studia Iuridica
SPPiPS	– Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej
St. Praw.	– Studia Prawnicze
St. Praw. KUL	– Studia Prawnicze Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
St. Pr.-Ek.	– Studia Prawno-Ekonomiczne
WSS	– Wrocławskie Studia Sądowe
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUJ PIPWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej

Wykaz skrótów

ZNUJ PWiOWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej
ZPAMS	– Zeszyty Problemowo-Analityczne Ministerstwa Sprawiedliwości

Inne

ADR	– alternatywne metody rozwiązywania sporów (<i>alternative dispute resolution</i>)
KNF	– Komisja Nadzoru Finansowego
KRRiT	– Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji
KRS	– Krajowa Rada Sądownictwa
MERPC	– Modelowe Europejskie Reguły Postępowania Cywilnego
ODR	– <i>online dispute resolution</i>
Prezes UKE	– Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej
Prezes UOKiK	– Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów
Prezes URE	– Prezes Urzędu Regulacji Energetyki
Prezes UTK	– Prezes Urzędu Transportu Kolejowego
SOKiK	– Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

WYKAZ PODSTAWOWEJ LITERATURY PODAWANEJ WYŁĄCZNIE W ZAPISIE SKRÓCONYM

Systemy

- System*, t. 2, cz. 3, red. S. Cieślak *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 3, *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji. Postępowania odrębne w szczególnych kategoriach spraw*, red. S. Cieślak, Warszawa 2023
- System*, t. 2, red. Z. Resich *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Ossolineum 1987
- System PA*, t. 6, 2011 *System Prawa Administracyjnego*, t. 6, *Podmioty administrujące*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2011
- System PAP*, t. 4, red. A. Matan, 2021 *System Prawa Administracyjnego Procesowego*, t. 4, *Postępowania autonomiczne i szczególne. Postępowania niejurysdykcyjne*, red. A. Matan, Warszawa 2021
- System PC*, t. 2, red. Ł. Błaszczak, 2021 *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021
- System PC*, t. 3, cz. 2, red. S. Grzybowski *System Prawa Cywilnego*, t. 3, cz. 2, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1976
- System PC*, t. 3B, red. K. Flaga-Gieruszyńska, P. Osowy *System Postępowania Cywilnego*, t. 3B, *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Czynności i przebieg postępowania*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, P. Osowy, Warszawa 2024

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- System PC*, t. 6, red. A. Machnikowska, 2022
- System Postępowania Cywilnego*, t. 6, *Postępowania odrębne*, red. A. Machnikowska, Warszawa 2022
- System PH*, t. 7, red. T. Wiśniewski, 2007
- System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2007
- System PH*, t. 7, red. T. Wiśniewski, 2013
- System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2013
- System PH*, t. 8, red. A. Szumański, 2010
- System Prawa Handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2010
- System PH*, t. 8, red. A. Szumański, 2015
- System Prawa Handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015
- System PP*, t. 1, red. M. Safjan, 2007
- System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007
- System PP*, t. 2, red. Z. Radwański, 2002
- System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2002
- System PP*, t. 2, red. Z. Radwański, 2008
- System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008
- System PP*, t. 2, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, 2019
- System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, Warszawa 2019
- System PP*, t. 5, red. E. Łętowska, 2006
- System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006
- System PP*, t. 5, red. K. Osajda, 2019
- System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, Warszawa 2019
- System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011
- System Prawa Prywatnego*, t. 8, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Panowicz-Lipska, Warszawa 2011
- System PP*, t. 15, red. M. Kępiński, 2014
- System Prawa Prywatnego*, t. 15, *Prawo konkurencji*, red. M. Kępiński, Warszawa 2014

Komentarze do Kodeksu postępowania cywilnego

- K. Antolak-Szymanski, O.M. Piaskowska, *Mediacja*
- T. Cyrol, D. Fuchs, *Mediacja*
- M. Dziurda, *Kodeks*
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks*, 2019
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks*, 2024
- J. Gudowski, *Kodeks*, t. 2, 2020
- Kodeks*, t. 1, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2011
- Kodeks*, t. 1, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2013
- Kodeks*, t. 5, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2013
- Kodeks*, t. 1, red. T. Ereciński, 2004
- Kodeks*, t. 1, red. T. Ereciński, 2012
- Kodeks*, t. 1, red. T. Ereciński, 2016
- Kodeks*, t. 1, red. T. Ereciński, 2023
- K. Antolak-Szymanski, O.M. Piaskowska, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017
- T. Cyrol, D. Fuchs, *Mediacja cywilna. Komentarz*, Warszawa 2022
- M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r.*, Warszawa 2023
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019
- K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2024
- J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, t. 2, Warszawa 2020
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Artykuły 1–366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2011
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Artykuły 1–366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Artykuły 1096–1217*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013
- Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, cz. 1, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2004
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1–124*, red. T. Ereciński, Warszawa 2023

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

<i>Kodeks</i> , t. 2, red. T. Ereciński, 2002	<i>Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego</i> , cz. 1, t. 2, <i>Postępowanie rozpoznawcze</i> , red. T. Ereciński, Warszawa 2002
<i>Kodeks</i> , t. 2, red. T. Ereciński, 2016	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 2, <i>Postępowanie rozpoznawcze</i> , red. T. Ereciński, Warszawa 2016
<i>Kodeks</i> , t. 2, red. T. Ereciński, 2022	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 2, <i>Postępowanie rozpoznawcze</i> , red. T. Ereciński, LEX 2022
<i>Kodeks</i> , t. 3, red. T. Ereciński, 2016	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 3, <i>Postępowanie rozpoznawcze</i> , red. T. Ereciński, Warszawa 2016
<i>Kodeks</i> , t. 4, red. T. Ereciński, 2016	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 4, <i>Postępowanie rozpoznawcze, postępowanie zabezpieczające</i> , red. T. Ereciński, Warszawa 2016
<i>Kodeks</i> , t. 6, red. T. Ereciński, 2017	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 6, <i>Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)</i> , red. T. Ereciński, Warszawa 2017
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2016	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1, <i>Komentarz. Art. 1–729</i> , red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016
<i>Kodeks</i> , t. 1A, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2020	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1A, <i>Komentarz. Art. 1–424²</i> , red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020
<i>Kodeks</i> , t. 1B, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2020	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1B, <i>Komentarz. Art. 425–729</i> , red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020
<i>Kodeks</i> , red. A. Jakubecki, 2012	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , red. A. Jakubecki, Warszawa 2012
<i>Kodeks</i> , red. A. Jakubecki, 2019	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019</i> , red. A. Jakubecki, LEX 2019
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. A. Jakubecki, 2017	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1, <i>Komentarz do art. 1–729</i> , red. A. Jakubecki, LEX 2017
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. A. Jakubecki, 2019	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany</i> , t. 1, <i>Art. 1–729</i> , red. A. Jakubecki, LEX 2019
<i>Kodeks</i> , t. 2, red. J. Jankowski, S. Cieślak	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 2, <i>Komentarz. Art. 730–1217</i> , red. J. Jankowski, Warszawa 2024

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

<i>Kodeks</i> , t. 1, red. M. Manowska, 2011	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 1, (Art. 1–505 ³⁷), red. M. Manowska, Warszawa 2011
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. M. Manowska, 2021	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 1, Art. 1–477 ¹⁶ , red. M. Manowska, Warszawa 2021
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. M. Manowska, 2022	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany</i> , t. 1, Art. 1–477 ¹⁶ , red. M. Manowska, Warszawa 2022
<i>Kodeks</i> , t. 2, red. M. Manowska, 2021	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , t. 2, Art. 478–1217, red. M. Manowska, Warszawa 2021
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. A. Marciniak, 2019	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1, <i>Komentarz</i> . Art. 1–205, red. A. Marciniak, Warszawa 2019
<i>Kodeks</i> , t. 2, red. A. Marciniak, 2019	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 2, <i>Komentarz</i> . Art. 205 ¹ –424 ¹² , red. A. Marciniak, Warszawa 2019
<i>Kodeks</i> , t. 3, red. A. Marciniak, 2020	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 3, <i>Komentarz</i> . Art. 425–729, red. A. Marciniak, Warszawa 2020
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2014	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1, <i>Komentarz</i> . Art. 1–366, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2014
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2016	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1, <i>Komentarz</i> . Art. 1–366, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2016
<i>Kodeks</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, 2019	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2019
<i>Kodeks</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, 2020	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2020
<i>Kodeks</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, 2021	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2021
<i>Kodeks</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, 2023	<i>Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz</i> , red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2023
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. K. Piasecki, 2006	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1, <i>Komentarz do artykułów 1–505¹⁴</i> , red. K. Piasecki, Warszawa 2006
<i>Kodeks</i> , t. 1, red. K. Piasecki, 2010	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i> , t. 1, <i>Komentarz do artykułów 1–366</i> , red. K. Piasecki, Warszawa 2010

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- Kodeks*, red. O.M. Piaskowska, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020
- Kodeks*, red. O.M. Piaskowska, 2021 *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2021
- Kodeks*, t. 1, red. O.M. Piaskowska, 2024 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Art. 1–505³⁹*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2024
- Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1969 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1969
- Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975
- Kodeks*, red. P. Rylski, 2022 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Warszawa 2022
- Kodeks*, red. P. Rylski, 2023 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Warszawa 2023
- Kodeks*, red. P. Rylski, 2024 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Warszawa 2024
- Kodeks*, t. 1, red. T. Szanciło, 2019 *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505³⁹*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019
- Kodeks*, t. 1, red. T. Szanciło, 2023 *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–458¹⁶*, red. T. Szanciło, Warszawa 2023
- Kodeks*, t. 1, red. T. Wiśniewski, 2021 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021
- Kodeks*, t. 2, red. T. Wiśniewski, 2021 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Artykuły 367–505³⁹*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021
- Kodeks*, t. 4, red. T. Wiśniewski, 2021 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Artykuły 730–1088*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021
- Kodeks*, t. 5, red. T. Wiśniewski, 2021 *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Artykuły 1096–1217*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021
- Kodeks*, t. 1, red. T. Zembrzusi, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian 2019*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

- Kodeks*, t. 2, red. T. Zembrzuski, 2020 *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian 2019*, t. 2, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020
- R. Morek, *Mediacja i arbitraż* R. Morek, *Mediacja i arbitraż (art. 183 § 1–183 § 15, 1154–1217 KPC). Komentarz*, Warszawa 2006
- M. Uliasz, *Kodeks*, 2008 M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008
- M. Wyrwiński, *Kodeks* M. Wyrwiński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Sopot 2006

Podręczniki, monografie, inne komentarze

- M. Białecki, *Mediacja* M. Białecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012
- S. Cieślak, *Formalizm* S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008
- Kodeks cywilny*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, 2021 *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021
- Kodeks cywilny*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2014
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Piasecki, 2006 *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2006
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Pietrzykowski, 2003 *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2003
- Z. Krzemiński, *Postępowanie odrębne* Z. Krzemiński, *Postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1973
- A. Laskowska, *Zawieszenie* A. Laskowska, *Zawieszenie sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009
- M. Manowska, *Postępowania odrębne*, 2010 M. Manowska, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2010
- Mediacje*, red. E. Gmurzyńska, R. Morek, 2014 *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. E. Gmurzyńska, R. Morek, Warszawa 2014

Wykaz podstawowej literatury podawanej wyłącznie w zapisie skróconym

<i>Mediacje</i> , red. E. Gmurzyńska, R. Morek, 2018	<i>Mediacje. Teoria i praktyka</i> , red. E. Gmurzyńska, R. Morek, Warszawa 2018
J. Misztal-Konecka, <i>Ugoda</i>	J. Misztal-Konecka, <i>Ugoda w postępowaniu cywilnym. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawa rzymskiego</i> , Lublin 2019
H. Pietrkowski, <i>Metodyka</i> , 2012	H. Pietrkowski, <i>Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych</i> , Warszawa 2012
H. Pietrkowski, <i>Metodyka</i> , 2014	H. Pietrkowski, <i>Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych</i> , Warszawa 2014
H. Pietrkowski, <i>Metodyka</i> , 2021	H. Pietrkowski, <i>Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych</i> , Warszawa 2021
T. Wiśniewski, <i>Przebieg procesu</i> , 2013	T. Wiśniewski, <i>Przebieg procesu cywilnego</i> , Warszawa 2013

WPROWADZENIE

Tom II część 5 *Systemu Prawa Procesowego Cywilnego* pozostaje w ścisłym związku z poprzedzającymi go częściami 3 i 4. Dla przypomnienia warto wskazać, że w części 3 tomu II przedstawione są zagadnienia ogólne dotyczące postępowań odrębnych oraz te procedury odrębne, które wprowadzono w celu zapewnienia szczególnej ochrony prawnej przy rozpoznawaniu niektórych kategorii spraw cywilnych, tj. postępowania: w sprawach małżeńskich, w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, w sprawach z zakresu prawa pracy, w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych i w sprawach o naruszenie posiadania oraz w sprawach własności intelektualnej. Tom II część 4 *Systemu* obejmuje natomiast postępowania odrębne w procesie cywilnym zaliczane do tzw. postępowań przyspieszonych w procesie cywilnym. Ze względu na swoją specyfikę należące do postępowań odrębnych tzw. postępowania regulacyjne są zaś zamieszczone w niniejszej części 5 tomu II, obejmującej te postępowania procesowe, w których udzielana ochrona prawna wykracza poza ramy wąsko ujmowanego interesu indywidualnego. Poza postępowaniami regulacyjnymi część ta obejmuje prezentację ogólnego zagadnienia ochrony interesu indywidualnego, zbiorowego i grupowego w procesie cywilnym oraz pozakodeksową regulację postępowania grupowego. Stosownie do ustalenia Rady Programowej Systemu wyłączono z tomu II prezentację dwóch europejskich postępowań w sporach transgranicznych, jakimi są: europejskie postępowanie nakazowe oraz europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń. Rozważania dotyczące tych procedur zostaną zamieszczone w tomie VII *Systemu*, poświęconym międzynarodowemu i europejskiemu prawu procesowemu, tak by zapewnić w nim kompleksowe przedstawienie regulacji prawa procesowego mającego swoje źródło w prawie UE.

Poza wskazanymi procedurami służącymi ochronie interesu zbiorowego i grupowego tom II część 5 obejmuje również wszechstronne ujęcie dwóch zagadnień procesowych. Pierwszym z nich jest ugodowe załatwianie spraw cywilnych (dział I). Poświęcono mu cztery rozdziały, zawierające: ogólne przedstawienie koncepcji ugodowego załatwienia sprawy, charakterystykę

ugody sądowej, postępowania pojednawczego oraz wnikliwą analizę postępowania mediacyjnego. Drugie zagadnienie odnosi się do instytucji wchodzących w zakres struktury dynamicznej procesu cywilnego, tj. zawieszenia i umorzenia procesu cywilnego (dział II).

W konsekwencji przyjętych założeń niniejszy tom II część 5 obejmuje dziewięć rozdziałów, mieszczących się w trzech działach. Zgodnie z ogólnymi założeniami Rady Programowej Systemu sposób ujmowania zagadnień procesowych w niniejszej części tomu II cechuje swego rodzaju „ponadczasowość”, tzn. że oprócz obowiązującego stanu prawnego sygnalizowano w nich również kierunki projektowanych jego zmian, jak też postulaty *de lege ferenda* pod adresem ustawodawcy. Podobnie jak w wypadku pozostałych części tomu II *Systemu*, w toku prac nad częścią 5 przywiązywano szczególną wagę do utrzymania niezbędnej cezurę rozdzielającej odrębne formy prawnych opracowań naukowych, w tym zwłaszcza do odróżnienia systemowego ujęcia od wypowiedzi w formie komentarzowej, w wypadku której podstawowe znaczenie ma szczegółowa egzegeza obowiązujących przepisów prawnych. Główny nacisk położono wobec tego na ocenę obowiązującej regulacji pod kątem realizacji w procesie niezbędnych założeń aksjologicznych, które znajdują swój wyraz w zasadach procesowych mających swoje normatywne umocowanie w Konstytucji RP i umowach międzynarodowych ratyfikowanych przez Polskę.

Tom II część 5 *Systemu* jest dziełem zbiorowym. W jego przygotowaniu uczestniczyło siedmioro Autorów, którzy prowadzą badania naukowe w Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, Uniwersytecie Łódzkim, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Uniwersytecie Rzeszowskim. Wyrażam serdeczne podziękowania Autorom za przyjęcie zaproszenia do przygotowania poszczególnych rozdziałów.

Łódź, 15.05.2025 r.

prof. dr hab. Sławomir Cieślak

DZIAŁ I

UGODOWE ZAŁATWIENIE

SPRAWY

ROZDZIAŁ 1

UGODOWE ZAŁATWIENIE SPRAWY

1. Zagadnienia ogólne. Ugodowe rozwiązanie sporu a konstytucyjne prawo do sądu	37
2. Rola ugodowego rozwiązywania spraw w Modelowych Europejskich Regułach Postępowania Cywilnego	40
3. Rozwój koncepcji ugodowego rozwiązywania sporu w ustawodawstwie polskim	42
4. Ugodowe rozwiązywanie spraw jako zasada polskiego postępowania cywilnego	46
5. Ugodowe rozwiązywanie spraw a ADR	48
6. Ugodowe rozwiązywanie spraw a zarządzanie konfliktem	52

Literatura: Barrett J.T., Barrett J.P., *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*, San Francisco 2004; **Bartz A.W.**, *Istota ugody sądowej według k.p.c.*, „Głos Prawa” 1936/10–12; **Bialecki M.**, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012; **Błaszczak Ł.**, *Kilka uwag na temat dopuszczalności zawarcia ugody arbitrażowej i jej natury prawnej*, AUW PPIA 2015/100; **Budniak-Rogała A.**, *Posiedzenie przygotowawcze jako konsensualna forma zakończenia postępowania cywilnego*, AUW PPIA 2021/126; **Burton J.W.**, *Resolving Deep-rooted Conflict: A Handbook*, Lanham 1987; **Cieślak S.**, *Formalizm*; **Derlatka J.**, *Czy dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej stanowi obowiązek sądu?*, M. Praw. 2018/20; **Dulęba D.**, *Ugoda w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2012; *ELI/Unidroit Rules – Overview*, International Institute for the Unification of Private Law, <https://www.unidroit.org/instruments/civil-procedure/eli-unidroit-rules/overview>; *European Rules of Civil Procedure: A Commentary on the ELI/UNIDROIT Model Rules*, red. A. Stadler, V. Smith, F. Gascón Inchausti, Cheltenham–Northampton 2023; **Franusz A.**, *Charakter prawny ugody sądowej oraz skutki prawne jej zawarcia*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014/24; **Genn H.**, *Civil mediation: a measured approach?*, „Journal of Social Welfare and Family Law” 2010/32; **Gensler S.S.**, *Judicial case management: caught in crossfire*, „Duke Law Journal” 2010/60; **Gmurzyńska E.**, *Rola prawników w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2014; **Grzeszczak S.**, *Zanikanie ugody sądowej w cywilistyce*, „Palestra” 1960/6; **Grzybowski S.**, *System prawa cywilnego. Część ogólna*, red. W. Czachórski, Ossolineum 1974; **Jadłowski P.**, *Właściwość sądu w procesie cywilnym*, Łódź 2024, <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/50290>; **Jakoniuk-Diallo A.**, *Ocena przydatności mediacji jako formy rozwiązywania konfliktów rodzinnych. Analiza z perspektywy pedagogiki rodziny [w:] Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji*

w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów, red. J. Mucha, Warszawa 2021; **Jakubiak-Mirończuk A.**, *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów cywilnych*, Warszawa 2008; **Knoppek K.**, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, „Palestra” 2005/1–2; *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975; *Kodeks*, t. 2, red. J. Jankowski, S. Cieślak; *Kodeks*, red. P. Rylski, 2023; *Kodeks*, t. 6, red. T. Ereciński, 2017; *Kodeks cywilny*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka; *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016; *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023; **Korybski A.**, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA*, Lublin 1993; **Korzan K.**, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1997; **Kruszelnicki F.**, *Zasady naczelné procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, „Głos Sądownictwa” 1931/9; **Lapierre J.**, *Dążność do ugodowego załatwiania spraw w polskim postępowaniu cywilnym na tle prawnoporównawczym*, SC 1975/25–26; Lapierre J., *Uгода sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968; **Łazarska A.**, *Rola sądu we współczesnym procesie cywilnym*, PS 2010/4; **Mądrzak H.**, *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka (studium na tle polskiego prawa konstytucyjnego, prawa cywilnego materialnego i procesowego)* [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997; **Moore C.W.**, *Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2016; **Morawski L.**, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, PiP 1993/1; Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2006; **Morek R.**, *Zasada ugodowego załatwiania spraw w arbitrażu: zarys problematyki*, ADR 2013/2; *Notarialne tytuły egzekucyjne*, red. A. Marciniak, Warszawa 2017; **Olaś A.**, *W stronę modelowego Europejskiego Kodeksu Postępowania Cywilnego: od Projektu Storme do Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego*, PS 2021/9; **Orzeł-Jakubowska A.**, *Plan rozprawy jako narzędzie efektywnego zarządzania postępowaniem* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021; **Płeszka K., Araszkiewicz M.**, *Pojęcie alternatywnego rozwiązywania sporów* [w:] *Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. M. Araszkiewicz, J. Czapska, M. Pękała, K. Płeszka, Warszawa 2017; **Rhee C.H. van**, *Case management and co-operation in the Model European Rules of Civil Procedure*, „Journal of International and Comparative Law” 2022/9; **Siciński R.**, *Postępowanie pojednawcze i wyjaśniające w nowym kodeksie postępowania cywilnego*, „Palestra” 1967/1; *System PC*, t. 3B, red. K. Flaga-Gieruszyńska, P. Osowy; *System PP*, t. 2, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, 2019; *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011; **Sztombka J.**, *„Zielone światło” dla ugody sądowej*, „Palestra” 1979/5; **Thakore D.**, *Conflict and Conflict Management*, „Journal of Business and Management” 2013/8(6); **Trammer H.**, *Uгода wedle przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 1933; **Uliasz M.**, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy*, M. Praw. 2019/2; **Walisik M.**, *Poddanie się egzekucji aktem notarialnym*, Warszawa 2008; **Waligórski M.**, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947; **Wolwiak I.**, *Uгода sądowa w procesie*, M. Praw. 2020/8.

1. ZAGADNIENIA OGÓLNE. UGODOWE ROZWIĄZANIE SPORU A KONSTYTUCYJNE PRAWO DO SĄDU

1. Konstytucja RP nadaje każdemu, kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej, uprawnienie do rozpoznania jego sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1). Uprawnienie to, mające fundamentalne znaczenie dla bytu demokratycznego państwa prawa, stawia jednocześnie państwu daleko idące wymagania. Jest ono bowiem obowiązane do zorganizowania wymiaru sprawiedliwości w taki sposób, żeby był on gotowy do rozpoznania każdej sprawy w znaczeniu konstytucyjnym¹, która zostanie poddana pod jego osąd i to z zachowaniem standardów dotyczących czasu jej rozpoznania, które Konstytucja wyraża słowami „bez nieuzasadnionej zwłoki”.

Oczywiste jest, że tak postawionemu zadaniu państwo sprostać może wyłącznie teoretycznie. Żaden organizm polityczny nie ma bowiem rzeczywistych możliwości zapewnienia gwarancyjnej procedury sądowej dla rozwiązania każdego sporu międzyludzkiego, który ma swoje odzwierciedlenie w przepisach prawa materialnego. Istotna część sporów nigdy pod osąd wymiaru sprawiedliwości nie trafia, gdyż żadna ze stron nie dostrzega takiej potrzeby², ewentualnie pozostaje w przekonaniu o braku zasobów do uruchomienia procedury sądowej lub jej nieskuteczności. Spory te rozwiązywane są więc przy pomocy metod innych niż wykreowane przez państwo. Powyższe wynika z faktu, że prawo nie jest ani jedynym, ani nawet głównym sposobem regulacji relacji międzyludzkich – pomimo jego pozornej omnipotencji treść znacznej części relacji określana jest w oparciu o normy inne niż normy prawne³.

2. Niemniej jednak, również w sytuacji, gdy strony świadomie opierają swoje relacje na normach prawnych, nie zawsze – w wyniku sporu – niezbędna jest ingerencja sądu. Jakkolwiek bowiem proces w założeniu swoim służy realizacji norm poprzez umożliwienie zastosowania przymusu państwo-

¹ O pojęciu sprawy w znaczeniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP zob. szczegółowe rozważania w uzasadnieniu wyroku TK z 9.06.1998 r., K 28/97, OTK 1998/4, poz. 50; por. również H. Mądrzak, *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka (studium na tle polskiego prawa konstytucyjnego, prawa cywilnego materialnego i procesowego)* [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 189 i n.

² W ten sposób w istocie kończy się większość sporów o prawo (zob. D. Dulęba, *Uгода w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 48–49).

³ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2006, s. 41.

wego⁴, to strony mogą albo nie widzieć potrzeby ingerencji proceduralnej państwa w ich spór albo też skorzystać z innych metod, również pozwalających na zastosowanie owego przymusu. W tym kontekście wyróżnić należy dwa typy zachowań. Pierwsze z nich polega na zaniechaniu zainicjowania postępowania przed sądem państwowym i podjęciu decyzji o skorzystaniu z jednej z metod alternatywnych, które umożliwiają zakończenie sporu bez udziału sądu. Z punktu widzenia efektywności funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości jest to sytuacja najbardziej pożądana, albowiem spór w ogóle nie angażuje środków, które pozostają do dyspozycji sądów. W tym kontekście istotnego znaczenia nabiera rozszerzanie przymusu państwowego (którego możliwość zastosowania pozostaje dla strony czynnej zawsze argumentem za postępowaniem jurysdykcyjnym) również na czynności konwencjonalne inne niż orzeczenia sądu. Potrzeby obrotu w tym zakresie doprowadziły przede wszystkim do powstania tytułów opartych na oświadczeniu dłużnika – w szczególności notarialnych tytułów egzekucyjnych⁵.

Również w przypadku spraw, które do sądów wpływają, korzystne z punktu widzenia kosztów (ekonomicznych i społecznych) sprawowania wymiaru sprawiedliwości jest, aby możliwie największa część z nich nie musiała być rozpoznawana merytorycznie przez sąd. Z tego też powodu widoczne są w postępowaniu cywilnym tendencje do kreowania instytucji pozwalających na ireniczne zakończenie postępowania cywilnego.

3. Zgodnie z treścią art. 10 k.p.c. w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji. Przepis ten – zawarty we wstępnej części Kodeksu, a więc odnoszący się do wszystkich postępowań regulowanych przez Kodeks postępowania cywilnego⁶ – przewiduje prymat nieadjudacyjnych metod rozwiązywania sporów i wskazuje na dwa sposoby, którymi sąd winien się w tym celu posłużyć – poprzez ugodę sądową i postępowanie mediacyjne. Przepis ten stanowi jednocześnie dyrektywę interpretacyjną dla całości regulacji procesowej, zgodnie z którą przepisy Kodeksu postępowania cywilnego należy tłumaczyć tak, aby zachęcały one strony (uczestników) do polubownego kończenia ich sporów⁷.

⁴ A. Marciniak [w:] *Notarialne tytuły egzekucyjne*, red. A. Marciniak, Warszawa 2017, s. 7–17.

⁵ A. Marciniak [w:] *Notarialne...*, red. A. Marciniak, s. 17; M. Walasik, *Poddanie się egzekucji aktem notarialnym*, Warszawa 2008, s. 27.

⁶ I. Wolwiak, *Ugoda sądowa w procesie*, M. Praw. 2020/8, s. 407.

⁷ J. Lapiere, *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968, s. 13.

Rozważania nad tymi sposobami rozpocząć należy od określenia ich relacji do przytoczonego już prawa do sądu. W doktrynie wskazuje się, że na prawo do sądu składają się trzy elementy: dostęp do sądu (prawo do uruchomienia procedury sądowej), odpowiednie ukształtowanie procedury (prawo do sprawiedliwego ukształtowania postępowania sądowego) i uzyskanie wyroku (prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd)⁸. Do owych uprawnień dołącza się nieraz również i czwarte, tj. prawo do wykonania orzeczeń (prawo do efektywnych instrumentów prawnych służących wykonaniu orzeczeń)⁹.

4. Ugodowe rozwiązywanie spraw cywilnych oznacza rezygnację z wykorzystania drogi postępowania sądowego. Stanowi przy tym realizację uprawnienia do swobodnego zrzeczenia się prawa do rozstrzygnięcia konkretnej sprawy przez sąd. Jakkolwiek bowiem prawo do sądu *in abstracto* jako prawo człowieka ma charakter niezbywalny, to uruchomienie i przeprowadzenie procedury sądowej stanowi uprawnienie jednostki przekonanej o istnieniu swego prawa podmiotowego, z którego to uprawnienia jednostka ma możliwość zrezygnować. W tym kontekście szczególną uwagę poświęcić należy dobrowolności korzystania z metod ugodowego rozwiązania sporu. System prawny nie może zmuszać jednostki do korzystania z nich, gdyż to stanowiłoby już ograniczenie jej prawa do sądu – ugodowe metody rozwiązania sporu dlatego właśnie noszą nazwę ugodowych, że opierają się na wzajemnej woli stron. Strona ma jednak pełne prawo nie być zainteresowana ugodowym rozwiązaniem sporu i zażądać poddania go pod rozstrzygnięcie sądu. Państwo kreuje przy tym wielorakie mechanizmy (zwłaszcza kosztowe), które mają czynić perspektywę ugodowego rozwiązania sporu bardziej atrakcyjną.

5. W kontekście relacji pozasądowych dróg rozwiązywania sporu do prawa do sądu szczególnej uwagi wymaga kwestia jednej z metod ADR, tj. arbitrażu. Odróżnia się ona od pozostałych metod pozasądowego rozwiązywania sporu tym, że zasadniczo wyłącza możliwość dochodzenia roszczenia przed sądem państwowym i to *pro futuro* – z chwilą zawarcia umowy o arbitraż. W tym kontekście istotne jest zatem, żeby sąd arbitrażowy zapewniał stronom elementarne standardy prawa do sądu, w tym realną (a nie tylko hipotetyczną) możliwość uruchomienia procedury¹⁰.

⁸ P. Grzegorzczak, K. Weitz [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bósek, Warszawa 2016, s. 1097.

⁹ P. Tuleja [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, s. 171.

¹⁰ Zob. postanowienie SN z 19.01.2024 r., II CSKP 897/22, OSNC 2024/5, poz. 54.

Na relację ugodowego rozwiązywania sporu do prawa do sądu spojrzeć można jednak również z szerszej perspektywy. Jak już wspomniano, każdorazowe zakończenie sprawy bez konieczności przeprowadzenia postępowania sądowego uwalnia zasoby (finansowe, organizacyjne i kadrowe) wymiaru sprawiedliwości, które mogą zostać przekierowane na rozpoznawanie i orzekanie w sprawach, w których widoków na ugodowe rozwiązanie sporu nie ma. Przyczynia się to do poprawy standardu prawa do sądu w pozostałych sprawach, w szczególności zaś do ułatwienia realizacji prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

2. ROLA UGODOWEGO ROZWIĄZYWANIA SPRAW W MODELOWYCH EUROPEJSKICH REGUŁACH POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

6. Rozważania o roli ugodowego rozwiązywania spraw nie byłyby pełne bez objęcia nimi również współczesnych tendencji unifikacyjnych w zakresie postępowania cywilnego w Europie. Tendencje te zdają się zmierzać ostatecznie w kierunku modelowego kodeksu postępowania cywilnego, choć droga ku temu zdaje się daleka¹¹. W ostatnich latach prace koncentrowały się na uzgodnieniu Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego (MERPC), co ostatecznie doszło do skutku w drugiej połowie 2020 r.¹²

Reguły te nie mają oczywiście wartości normatywnej. Stanowią raczej swoistą ustawę modelową, zawierającą podstawowe zasady, którymi winien kierować się ustawodawca krajowy przy rozstrzyganiu zagadnień szczególnych w projektach nowelizacji lub tworzenia ustaw procesowych cywilnych. Należy jednak zgodzić się z pesymistycznymi spostrzeżeniami A. Ołasia, że poziom zainteresowania MERPC w polskiej doktrynie prawa jest niezadowalający, co nie wróży pozytywnie implementacji reguł do Kodeksu postępowania cywilnego¹³.

7. MERPC zawiera liczne postanowienia sprzyjające ugodowemu rozwiązywaniu spraw. Regulacja ta bowiem oparta jest na koncepcji zarządzania sporem (*case management*). Koncepcja ta, powstała w latach 80. w amerykań-

¹¹ A. Ołaś, *W stronę modelowego Europejskiego Kodeksu Postępowania Cywilnego: od Projektu Storme do Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego*, PS 2021/9, s. 34.

¹² *ELI/Unidroit Rules – Overview*, International Institute for the Unification of Private Law, <https://www.unidroit.org/instruments/civil-procedure/eli-unidroit-rules/overview> (dostęp: 4.01.2025 r.).

¹³ A. Ołaś, *W stronę...*, s. 36–37.

skim procesie przed sądami federalnymi¹⁴, zakłada, że sędzia przestaje być – jak to ma miejsce w klasycznym procesie kontradiktoryjnym – milczącym arbitrem, lecz aktywnym kreatorem postępowania, który podejmuje liczne działania, takie jak ustalanie harmonogramów procesowych, monitorowanie etapów przedprocesowych, rozwiązywanie sporów dotyczących ujawniania dowodów oraz uzgadnianie ze stronami decyzji w kwestii kolejności i sposobu rozpatrywania kluczowych wniosków.

8. Zagadnieniu tendencji do ugodowego rozwiązywania sporów poświęcona jest przede wszystkim reguła 9 i 10 MERPC (znajdujące się w sekcji dotyczącej zasad postępowania cywilnego), jednakowoż regulacje te znajdują się również w innych regułach. Ich konstrukcja ma inną niż w tradycyjnej, polskiej procedurze cywilnej optykę w zakresie wypracowywania ugodowego rozwiązania. O ile bowiem Kodeks postępowania cywilnego koncentruje się na roli sądu w zmierzaniu do ugodowego rozwiązania sporu, o tyle MERPC podkreśla rolę stron w dążeniu do uniknięcia procesu sądowego, a jeśli nie jest to możliwe – w wypracowaniu stanowiska w toku procesu.

O powyższej optyce świadczy już sama treść przywołanych reguł 9 i 10. Ta pierwsza z nich poświęcona jest roli stron i – przede wszystkim – jej pełnomocników w wypracowywaniu ugodowego rozwiązania sporu. Obowiązek ten przywołano jeszcze przed obowiązkiem sądu (wyrażonym w regule 10), albowiem dotyczy on wszystkich etapów sporu, w tym etapu przedsądowego¹⁵.

9. Reguła 9(1) nakłada na strony obowiązek współdziałania ze sobą celem ugodowego rozwiązania sporu między nimi zarówno przed, jak i w trakcie sporu. Jej uzupełnieniem jest reguła 51(1) – zawarta w części dotyczącej zarządzania sprawą – zgodnie z którą przed wszczęciem postępowania strony zobowiązane są współdziałać w celu uniknięcia niepotrzebnych sporów oraz kosztów, ułatwienia wczesnego ugodowego rozwiązania sporu, a jeśli jest ono niemożliwe – właściwego zarządzania przyszłymi postępowaniami zgodnie z regułami 2–11 i 47–50.

Warte uwagi jest w tym zakresie postanowienie reguły 51(1) *in fine*, a więc dążenie do właściwego zarządzania postępowaniem również wtedy, gdy wiadome jest, że nie zakończy się ono w sposób konsensualny. Nałożony na strony obowiązek współdziałania dla realizacji celów ugodowego rozwiązania sporu realizuje się bowiem również wtedy, gdy ostatecznie nie

¹⁴ S.S. Gensler, *Judicial case management: caught in crossfire*, „Duke Law Journal” 2010/60, s. 671.

¹⁵ C.H. van Rhee, *Case management and co-operation in the Model European Rules of Civil Procedure*, „Journal of International and Comparative Law” 2022/9, s. 8.

dojdzie do takiego sposobu jego zakończenia. W takim wypadku, obowiązek ten winien się wyrażać w dążeniu do uchwycenia głównego przedmiotu sporu i zmniejszenia faktów i kwestii spornych między stronami – co ułatwić ma sądowi rozpoznanie istoty (reguła 9(4)). Obowiązek współdziałania w celu ugodowego rozwiązania sporu realizować muszą również pełnomocnicy stron, zobowiązani do informowania swych mocodawców o możliwościach ugodowego rozwiązania sporu i pomocy w wyborze metody najbardziej odpowiedniej (reguła 9(2)).

10. W przypadku gdy sprawa znajduje się już na etapie sądowym, obowiązek dążenia do jej konsensualnego zakończenia spoczywa również na sądzie¹⁶. Ma on obowiązek czynić dla stron ułatwienia do ugodowego rozwiązania spraw na wszystkich etapach postępowania, zarówno na etapie przygotowawczym, jak i w trakcie właściwego procesu (reguła 10(1)). Sąd ma przy tym obowiązek brania aktywnego udziału w próbach ugodowych, w tym może proponować rozwiązania ugodowe (reguła 10(3)).

W końcu MERPC przewiduje również możliwość wprowadzenia obligatoryjnych postępowań przedprocesowych (reguła 10(2) *in fine*). W tym zakresie rekomendacje idą dalej aniżeli polska procedura cywilna, oparta na tradycyjnym przywiązaniu do dobrowolności metod polubownych¹⁷.

3. ROZWÓJ KONCEPCJI UGODOWEGO ROZWIĄZYWANIA SPORU W USTAWODAWSTWIE POLSKIM

11. Tendencje do promowania ugodowego sposobu rozwiązywania sporów obecne były w ustawodawstwie polskim od dłuższego czasu. Artykuł 239 zdanie pierwsze d.k.p.c. przewidywał, że w toku rozprawy przewodniczący powinien we właściwej chwili, jeżeli to uważa za możliwe, skłaniać strony do pojednania.

Już w dwudziestoleciu międzywojennym ugodzie sądowej pracę monograficzną poświęcił H. Trammer¹⁸. Niemniej jednak, z punktu widzenia nauki postępowania cywilnego, jej zawarcie stanowiło pewnego rodzaju trud-

¹⁶ L. Evro [w:] *European Rules of Civil Procedure: A Commentary on the ELII/UNIDROIT Model Rules*, red. A. Stadler, V. Smith, F. Gascón Inchausti, Cheltenham–Northampton 2023, s. 97.

¹⁷ Spór o konstrukcyjną zasadność przymusowych metod pozasądowych trwa również w zachodniej literaturze (zob. np. H. Genn, *Civil mediation: a measured approach?*, „Journal of Social Welfare and Family Law” 2010/32).

¹⁸ Zob. H. Trammer, *Uгода wedle przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 1933.

ność procesową i odejście od ogólnej zasady rozstrzygania sporów w sposób adjukacyjny. Pomimo obecnych już w latach 30. tendencji do przedłużającego się czasu trwania postępowania brak było wyraźnych głosów dostrzegających w ugodzie szansę na szybsze rozwiązanie sporu – do tego typu wniosków nauka światowa doszła poważniej po II wojnie światowej¹⁹, zaś polska – istotnie później²⁰. Tymczasem ugoda sądowa w dwudziestoleciu międzywojennym stanowiła raczej zagadnienie interesujące dogmatycznie niż istotny postulat praktyczny, co podsumował w obrazowy sposób A.W. Bartz, wskazując, że „każdy spór jest walką. Strona, która spór wytacza lub w spór się wdaje, zasadniczo jest gotowa walkę przeprowadzić do końca (...) Walka nie polega na zdaniu się na łaskę lub niełaskę przeciwnika lub na zawarciu z nim pokoju. Takie czynności nie są dla walki ani konieczne, ani istotne”²¹.

12. W powojennej procedurze cywilnej podejście do ugody sądowej jako sposobu rozstrzygnięcia sporu cywilnego określić należy mianem ambiwalentnego. Z jednej strony, obecnie obowiązujący Kodeks postępowania cywilnego z 1964 r. – w przeciwieństwie do swego poprzednika z roku 1930 – umiejscowił normę zobowiązującą sąd do dążenia do ugodowego rozwiązania sporu wśród norm ogólnych, tj. w art. 10 k.p.c. Stanowiło to niewątpliwie wyraz doniosłości roli ugody sądowej²², przynajmniej zaś – przekonania ustawodawcy o potrzebie zaznaczenia owej doniosłości²³. Skorelowany z nim, nałożony na przewodniczącego obowiązek nakłaniania do ugody w toku rozprawy wyrażono również w art. 223 § 1 k.p.c. Treść tego obowiązku różniła się od zawartego w Kodeksie z 1930 r. w ten sposób, że czyniła obowiązek nakłaniania do pojednania zasadą, nie zaś rozwiązaniem, które ma być zastosowane jedynie wówczas, jeśli przewodniczący uzna to za możliwe.

Stanowisko Sądu Najwyższego, wyrażone w uchwale pełnego składu z 15.07.1974 r.²⁴, w sposób zdecydowany przychyliło się do tej tendencji. Wskazano w nim, że ugodowe załatwienie sprawy stanowi najlepszy –

¹⁹ Szczegółowy opis rozwoju doktryny amerykańskiej w tym zakresie zob. J.T. Barrett, J.P. Barrett, *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*, San Francisco 2004, s. 97.

²⁰ W tym zakresie istotny wkład miały prace J. Lapierre’a, przytoczone w przypisach do poprzedniej części rozdziału.

²¹ A.W. Bartz, *Istota ugody sądowej według k.p.c.*, „Głos Prawa” 1936/10–12, s. 477.

²² A. Franusz, *Charakter prawny ugody sądowej oraz skutki prawne jej zawarcia*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014/24, s. 243.

²³ R. Siciński, *Postępowanie pojednawcze i wyjaśniające w nowym kodeksie postępowania cywilnego*, „Palestra” 1967/1, s. 80.

²⁴ Uchwała pełnego składu SN – zalecenia kierunkowe w sprawie dalszego podnoszenia poziomu i sprawności postępowania sądowego, Kw Pr 2/74, OSNCP 1974/12, poz. 203.

ze społecznego punktu widzenia – sposób zakończenia sprawy, gdyż prowadzi do wygaśnięcia konfliktu, z którego mogłyby powstać następne spory. Podniesiono również walory praktyczne, wskazując, że usuwa potrzebę prowadzenia postępowania dowodowego, wydania i uzasadnienia wyroku oraz rozpoznawania środków odwoławczych. Wszystko to przyczynia się również do zmniejszenia kosztów postępowania. Zachęcano więc sądy do znacznie większej uwagi poświęcanej ugodowemu rozwiązaniu sprawy.

13. Z drugiej strony, nie sposób wszakże nie dostrzec, że w okresie tym tendencja do ugodowego rozwiązywania spraw wyraźnie malała, co zauważała z zaniepokojeniem nauka, punktując jednocześnie jej zalety – zarówno ekonomiczne²⁵, jak i moralne²⁶. Dlatego też w literaturze normie wywodzonej z art. 10 k.p.c. przypisywano funkcję nie tyle dyrektywy ugodowego rozwiązywania spraw, ile przepisu podkreślającego limitację możliwości zawarcia ugody do niektórych tylko kategorii spraw²⁷. Owo podejście uzasadniane było wadami, które ugodowe rozwiązywanie sporów miało za sobą nieść. Wskazywano, że ugody sądowe nie kształtują – tak jak orzeczenia sądów – poczucia prawnego społeczeństwa, jak również nie prowadzą do rozwoju prawoznawstwa, które szeroko z judykatury czerpie²⁸. Niezależnie od tych tendencji, zagadnieniem silnie akcentowanym była potrzeba dokonywania przez sąd kontroli ugód zawieranych przez strony. Podkreślano przy tym, że obowiązek ten znacząco ogranicza możliwość zawierania ugód na początkowym etapie postępowania, w którym sąd nie ma jeszcze dostatecznego rozeznania w sprawie, aby ocenić dopuszczalność ugody i to, czy jej treść nie jest niezgodna z prawem, zasadami współżycia społecznego lub nie narusza rażąco interesu osób uprawnionych²⁹.

14. Tendencje te mogły ulec przekształceniu dopiero po dużej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 1996 r., wraz ze zmniejszeniem wagi zasady prawdy obiektywnej w postępowaniu cywilnym³⁰. Doprowadziła ona do zmiany paradygmatu postępowania cywilnego, w którym sąd sprawuje znacznie bardziej ograniczoną kontrolę czynności dyspozytywnych stron, a ich autonomia woli pozwala na dokonanie rozporządzenia przedmiotem sporu, również w sposób odmienny od sposobu, który jawi się są-

²⁵ J. Sztombka, „Zielone światło” dla ugody sądowej, „Palestra” 1979/5, s. 14.

²⁶ S. Grzeszczak, *Zanikanie ugody sądowej w cywilistyce*, „Palestra” 1960/6, s. 67.

²⁷ Zob. np. W. Siedlecki [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, s. 79.

²⁸ J. Lapierre, *Dążność do ugodowego załatwiania spraw w polskim postępowaniu cywilnym na tle prawoporównawczym*, SC 1975/25–26, s. 132.

²⁹ J. Sztombka, „Zielone światło”..., s. 16.

³⁰ Pominąć należy w tym miejscu spory o istnienie zasady prawdy obiektywnej (materialnej), formalnej lub też zasady prawdy w ogóle (zob. K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, „Palestra” 2005/1–2, s. 11–12 i przytoczona tam literatura).

dowi jako optymalny. Uгода została więc uznana za korzystniejszy niż wyrok sposób zakończenia procesu, albowiem rozwiązuje istniejący pomiędzy stronami konflikt i zastępuje sporną normę indywidualno-konkretną nową normą, możliwą do zaakceptowania przez obie strony, nadto oszczędzając czas i środki niezbędne do prowadzenia postępowania.

15. Kolejnej istotnej zmiany w tym przedmiocie dokonano w Kodeksie postępowania cywilnego na mocy nowelizacji z 28.07.2005 r., wprowadzając postępowanie mediacyjne jako odrębną procedurę służącą pozasądowemu rozwiązaniu sporu, zarówno przed jego wytoczeniem, jak i w jego trakcie. Jednocześnie celem zachęcenia do zawierania ugód przed mediatorem ugody te – po ich zatwierdzeniu – zrównano w skutkach z ugodami sądowymi (art. 183¹⁵ § 1 k.p.c.). Tym samym obecna procedura cywilna przewiduje dwie ugody o skutkach równych (po przeprowadzeniu procedury zatwierdzeniowej) skutkom ugody sądowej – ugodę zawartą przed mediatorem oraz ugodę zawartą przed sądem polubownym (tzw. ugodę arbitrażową³¹), uregulowaną w art. 1196 § 1 k.p.c.

16. Ostatnią w końcu, dużą zmianą mającą na celu zwiększenie popularności nieadjudacyjnego sposobu zakończenia sporu sądowego była nowelizacja z 4.07.2019 r. Jej znaczenie dla omawianego tematu nie wynika bynajmniej z drobnych zmian dokonanych w przepisach dotyczących postępowania pojednawczego, lecz we wprowadzeniu do postępowania cywilnego posiedzenia przygotowawczego, jako instrumentu, którego konsensualnemu celowi („rozwiązanie sporu bez potrzeby prowadzenia dalszych posiedzeń, zwłaszcza rozprawy”) przyznano pierwszeństwo w regulacji art. 205⁵ § 1 k.p.c., a cel wskazany w zdaniu drugim tego przepisu (sporządzenie planu rozprawy) ma charakter wyłącznie subsydiarny³². Ugodowemu celowi służy nade wszystko obowiązkowe stawiennictwo stron na wskazanym posiedzeniu – jakkolwiek sąd (co oczywiste) nie może zmusić stron do zawarcia ugody na jakichkolwiek warunkach, to zobowiązanie do stawiennictwa samo przez się powoduje utworzenie warunków do pertraktacji ugodowych z udziałem samych stron, nie zaś jedynie ich pełnomocników.

Niestety, wątpliwa jakość legislacyjna przepisów dotyczących posiedzenia przygotowawczego³³, w powiązaniu z nadal występującym w niektórych są-

³¹ Szerzej zob. Ł. Błaszczak, *Kilka uwag na temat dopuszczalności zawarcia ugody arbitrażowej i jej natury prawnej*, AUW PPIA 2015/100, s. 419 i n.

³² M. Uliasz, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy*, M. Praw. 2019/21, s. 1136; A. Budniak-Rogała, *Posiedzenie przygotowawcze jako konsensualna forma zakończenia postępowania cywilnego*, AUW PPIA 2021/126, s. 167.

³³ Zwłaszcza istotna trudność w zmianie rozstrzygnięć dowodowych, częściowo poprawiona na skutek noweli, która weszła w życie 1.07.2023 r.

dach niedostatkami terminów, w których takie posiedzenie mogłoby się odbyć – doprowadziła do niskiej popularności wskazanego narzędzia organizacji postępowania³⁴. Nie spełniły się zatem pokładane w tej instytucji nadzieje na uczynienie z niej standardowego narzędzia postępowania przewodniczącego w sytuacji, gdy dostrzega on możliwość zawarcia pomiędzy stronami ugody³⁵.

4. UGODOWE ROZWIĄZYWANIE SPRAW JAKO ZASADA POLSKIEGO POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

17. Lokalizacja art. 10 k.p.c. w części wstępnej Kodeksu, a więc wśród przepisów normujących podstawowe zasady i instytucje postępowania cywilnego, prowadzi do sporów dotyczących charakteru tej regulacji, w szczególności zaś rozważania, czy z przepisu tego – w powiązaniu z pozostałymi regulacjami Kodeksu dotyczącymi ugody i ugodowego rozwiązywania spraw – wywieść można, że ugodowe rozwiązywanie spraw stanowi jedną z zasad postępowania cywilnego. Wskazać bowiem należy, że w literaturze pojawiają się zarówno głosy pozytywne, jak i negatywne na ten temat³⁶.

18. Zasady postępowania cywilnego – jak i zasady prawa w ogóle – zdefiniować można jako reguły o zasadniczym znaczeniu dla systemu, mające bądź to charakter reguł w rozumieniu dworbinowskim, bądź też nakazów optymalizacyjnych³⁷. Oznacza to, że dla określenia, jakiego rodzaju normy będą miały charakter zasad postępowania cywilnego, użyć należy dwóch kryteriów. Po pierwsze, ustalić należy, czy dana norma ma charakter zasadniczy dla postępowania, a więc czy stanowi w pewnym sensie o jego istocie, a postępowanie cywilne bez niej będzie tworem jakościowo innym³⁸. Po drugie, określić trzeba, czy norma ta ma charakter „programowy”, a więc czy ocena jej realizacji może mieć charakter stopniowalny.

³⁴ A. Orzeł-Jakubowska, *Plan rozprawy jako narzędzie efektywnego zarządzania postępowaniem* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembruski, Warszawa 2021, s. 97.

³⁵ M. Uliasz, *Posiedzenie...*, s. 113.

³⁶ Ich zebrania dokonała m.in. J. Derlatka, *Czy dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej stanowi obowiązek sądu?*, M. Praw. 2018/20, s. 1103.

³⁷ Zob. szerzej na temat definicji oraz kategoryzacji zasad prawa i zasad prawa postępowania cywilnego P. Jądłowski, *Właściwość sądu w procesie cywilnym*, Łódź 2024, <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/50290>, s. 75–86 (dostęp: 4.01.2025 r.).

³⁸ F. Kruszelnicki, *Zasady naczelnego procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, „Głos Sądownictwa” 1931/9, s. 470 i n.

19. Uznanie ugodowego rozwiązywania spraw za zasadę postępowania cywilnego nie ma oczywiście bezpośredniego znaczenia normatywnego. Z punktu widzenia obowiązywania prawa procesowego cywilnego zarówno normy zaliczane do zasad postępowania cywilnego, jak i będące poza przedmiotowym katalogiem są wiążące. Niemniej jednak wyróżnienie ugodowego rozwiązywania spraw jako zasady mogłoby stanowić wskazówkę interpretacyjną przy wykładni innych postanowień prawa procesowego, kreując takie ich rozumienie, które sprzyja postulatowi ugodowego rozwiązywania spraw.

Wśród autorów wyróżniających ugodowe rozwiązywanie spraw jako zasadę postępowania cywilnego wyróżnić należy m.in. J. Lapierré³⁹, R. Morka⁴⁰ i A. Orzeł-Jakubowską⁴¹. Jako zasadnicze argumenty za jej istnieniem wymienia się: umiejscowienie art. 10 wśród przepisów wstępnych Kodeksu i mnogość przepisów realizujących cel ugodowego zakończenia sprawy⁴², jak również rolę realizacji tego postulatu w spełnieniu postulatów postępowania w zakresie jego szybkości i kosztów⁴³.

20. Pomimo wskazanych argumentów należy podać w wątpliwość istnienie zasady ugodowego rozwiązywania sporów jako zasady postępowania cywilnego. Uzasadniając to stanowisko, w pierwszym rzędzie podnieść należy, że – jak podkreśla się w doktrynie – celem postępowania cywilnego jest wprowadzenie w życie normy prawa materialnego⁴⁴ i – w ten sposób – załatwienie sprawy cywilnej⁴⁵. Postępowanie cywilne służy więc urzeczywistnieniu normy materialnoprawnej. Cel ugody – w tym również sądowej – jest odmienny. Jej konstruktywnym elementem pozostają bowiem wzajemne ustępstwa względem pierwotnego przekonania strony o istnieniu prawa podmiotowego⁴⁶. Tym samym ugoda – podobnie jak proces cywilny – służy osiągnięciu stanu pewności co do treści stosunku prawnego, czyni to jednak nie poprzez urzeczywistnienie istniejącej normy, lecz utworzenie nowej normy, o odmiennej treści względem norm istniejących przed jej zawarciem.

³⁹ J. Lapierré, *Ugoda...*, s. 13.

⁴⁰ R. Morek, *Zasada ugodowego załatwiania spraw w arbitrażu: zarys problematyki*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2013/2, s. 75.

⁴¹ A. Orzeł-Jakubowska [w:] *Kodeks*, red. P. Rylski, 2023, art. 10, nb A.I.

⁴² A. Orzeł-Jakubowska [w:] *Kodeks*, red. P. Rylski, 2023, art. 10, nb A.I.

⁴³ R. Morek, *Zasada...*, s. 76–77.

⁴⁴ M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 35; por. K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1997, s. 10.

⁴⁵ S. Cieślak, *Formalizm*, s. 56–57.

⁴⁶ Szerzej o subiektywnym rozumieniu ustępstwa zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011, s. 991–992.

Co więcej, wydaje się, że dążność do ugodowego rozwiązania sprawy nie stanowi o istocie postępowania cywilnego. System postępowania cywilnego, pozbawiony norm zachęcających do zawierania ugody – a nawet i pozbawiony możliwości zawierania ugody w ogóle – w dalszym ciągu zachowałby swoją istotę i nie byłby tworem jakościowo innym. Zresztą zauważyć można, że w systemach anglosaskich prougodowa rola sędziego jest tradycyjnie obca, gdyż uznawana była za sprzeczną z rygorystycznie pojmowaną zasadą kontradyktoryjności⁴⁷. Tym samym postępowanie cywilne może – nie tracąc nic ze swej istoty – być bardziej lub mniej nastawione na ugodowe rozwiązywanie spraw.

To ostatnie nie jest jednak *per se* argumentem za przyjęciem nieistnienia zasady ugodowego rozwiązywania spraw. Trafnie podnosi się bowiem, że zasadami danej gałęzi prawa są decyzje dotyczące ukształtowania danej kwestii w taki, a nie inny sposób. Niemniej jednak oprzeć się należy tendencji do klasyfikowania każdej decyzji programowej ustawodawcy za zasadę postępowania cywilnego. Jak już bowiem zaznaczono powyżej – zasadami są tylko te spośród wskazanych decyzji procesowych, które określają istotę instytucji.

21. Niewątpliwie od dłuższego czasu w polskim prawie procesowym cywilnym obecna jest tendencja do zachęcania stron do nieadjudacyjnego zakończenia sporu. Brak jest jednak argumentów za przyjęciem, że tendencja ta ma mieć rangę zasady procesowej. Możliwość zakończenia sporu w sposób inny niż orzeczeniem sądu, jakkolwiek dalece pożądana, stoi bowiem na swoistym uboczu prawa procesowego cywilnego, które zasadniczo zajmuje się regulacją trybu postępowania w razie braku skuteczności tej możliwości.

5. UGODOWE ROZWIĄZYWANIE SPRAW A ADR

22. W ostatnich kilkudziesięciu latach przemiany społeczne doprowadziły do ukształtowania się bardziej świadomych mechanizmów rozwiązywania sporów w sposób ireniczny, tj. metod znajdujących zastosowanie wtedy, gdy jednostka nie zdecyduje się na skorzystanie z drogi sądowej przed sądem państwowym.

Przyczyny takiego postępowania mogą być różnorakie. Po pierwsze, jest to brak zaufania do profesjonalizmu organów państwowego wymiaru sprawiedliwości i założenie, że metody alternatywne dadzą w tym zakresie bardziej przewidywalne i prawidłowe rezultaty. Po drugie, jest to brak zaufania

⁴⁷ R. Morek, *Zasada...*, s. 77.

do tego, że sprawa zostanie rozpoznana w rozsądnym terminie, a więc przeświadczenie, że jedynie skorzystanie z metod irenicznych da oczekiwane rezultaty bez nadmiernego oczekiwania.

Proces systematyzacji metod irenicznych rozpoczął się w państwach anglosaskich (w szczególności w Stanach Zjednoczonych) w połowie XX w. i stanowił odpowiedź na niewydolność systemu sądownictwa powszechnego związaną ze wzrostem liczby spraw kierowanych do sądów⁴⁸. Mechanizmy takie mają znaczenie głównie w sprawach cywilnych, z uwagi na fakt, że rozwiązanie sporu cywilnego z definicji możliwe jest w oparciu o autonomię woli jednostki⁴⁹, co odróżnia je od innych sporów o prawo. Metody te w sposób najszerszy określa się mianem alternatywnych (dla adjudykacyjnego) metod rozwiązania sporu.

23. W najszerszej rozumianym zakresie tego pojęcia mieszczą się wszelkie typy działalności mające na celu minimalizowanie możliwości powstania sporu, który potencjalnie miałyby zakończyć się postępowaniem sądowym⁵⁰. Są jednak konstruowane również i definicje istotnie węższe, o charakterze instytucjonalnym, jak chociażby ta zaproponowana przez A. Korybskiego. Autor ten przyjął, że alternatywną metodą rozwiązania sporu będzie każda dająca się wyodrębnić procedura rozwiązywania sporu, oparta na pewnych nadrzędnych założeniach i określająca zorganizowany ciąg zachowań stron sporu oraz – ewentualnie – innych podmiotów uwikłanych w spór⁵¹.

Tak daleko idący rozdzwiek w zakresie samej już tylko definicji ADR (*alternative dispute resolution*) wynika z braku spójnego opracowania wskazanego zagadnienia w naukach teoretycznoprawnych. Instytucjonalna regulacja przedmiotowych metod jest bowiem niespójna w ramach poszczególnych systemów prawnych, a – poza szeroko i spójnie uregulowanym arbitrażem międzynarodowym – brak jest wspólnego schematu pojęciowego⁵².

Niezależnie od wskazanych różnic, za triadę środków alternatywnych metod rozwiązywania sporów uznaje się negocjacje, mediację i arbitraż⁵³. Wskazane trzy metody uznawane są za formy podstawowe (*primary*) alter-

⁴⁸ M. Białecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 21.

⁴⁹ Z. Radwański, K. Mularski [w:] *System PP*, t. 2, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, 2019, s. 7.

⁵⁰ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów cywilnych*, Warszawa 2008, s. 20.

⁵¹ A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA*, Lublin 1993, s. 104.

⁵² K. Pleszka, M. Araszkiewicz, *Pojęcie alternatywnego rozwiązywania sporów* [w:] *Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. M. Araszkiewicz, J. Czapska, M. Pękala, K. Pleszka, Warszawa 2017, s. 46.

⁵³ Zob. jednak głosy kwestionujące zaliczenie negocjacji do ADR, np. E. Gmurzyńska, *Rola prawników w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2014, s. 7.

natywnych sposobów rozwiązywania sporów⁵⁴, odpowiadające trzem trybom rozwiązywania sporów: kontraktowemu, konciliacyjnemu oraz adjukacyjnemu. Pozostałe metody uznaje się za wykorzystujące w sposób hybrydowy rozwiązania dwóch lub trzech spośród metod podstawowych.

24. Negocjacje na gruncie prawa prywatnego zasadniczo służą zawarciu umowy i stanowią jeden z określonych w Kodeksie cywilnym trybów jej zaistnienia. Zgodnie bowiem z treścią art. 72 § 1 k.c., jeżeli strony prowadzą negocjacje w celu zawarcia oznaczonej umowy, umowa zostaje zawarta, gdy strony dojdą do porozumienia co do wszystkich jej postanowień, które były przedmiotem negocjacji. Nie ulega jednak wątpliwości, że przepis ten znajduje zastosowanie tylko wówczas, gdy negocjacje prowadzone są w celu zawarcia umowy, nie zaś w jakimkolwiek innym celu⁵⁵. Sam proces negocjacji w toku ADR definiowany jest z kolei jako dialog potencjalnych stron w celu wzajemnego oddziaływania stron na siebie (interakcji komunikacyjnej)⁵⁶, czyli – ujmując rzecz bardziej obrazowo – „sytuacja targu”⁵⁷.

25. Istota mediacji sprowadza się do rozwiązania konfliktu z udziałem osoby trzeciej, która jest akceptowana przez jego strony. Od innych metod rozwiązywania sporów różni się tym, że osoba ta (mediator) nie posiada uprawnień do podejmowania za strony wiążących decyzji ani do rozstrzygnięcia konfliktu w jakikolwiek sposób. Tym samym funkcja tej osoby sprowadza się do utworzenia przestrzeni do poprawy komunikacji i rozmowy oraz zaproponowania rozwiązań służących wspólnemu wypracowaniu sposobu rozwiązania sporu, który to jednak spór rozwiązywany jest nie przez mediatora, lecz przez same strony⁵⁸.

26. Arbitraż (sądownictwo polubowne) stanowi – jako jedyna spośród metod składających się na triadę ADR – metodę rozstrzygania sporów, w których podmiot zewnętrzny wobec stron ma uprawnienie do wiążącego orzeczenia o wyniku sporu. Jego istota sprowadza się do tego, że kompetencja organu orzekającego nie wynika z woli ustawodawcy i uprawnienia państwa do rozstrzygania sporów o prawo w granicach swej jurysdykcji, ale z umowy stron⁵⁹. Kompetencja ta zasadniczo wyłącza orzecznictwo sądów państwowych.

⁵⁴ A. Arkuszewska [w:] *System PC*, t. 3B, red. K. Flaga-Gieruszyńska, P. Osowy, s. 686.

⁵⁵ M. Pyziak-Szafnicka [w:] *Kodeks cywilny*, red. P. Książak, M. Pyziak-Szafnicka, s. 886.

⁵⁶ Z. Radwański, P. Machnikowski [w:] *System PP*, t. 2, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, 2019, s. 453.

⁵⁷ S. Grzybowski, *System prawa cywilnego. Część ogólna*, red. W. Czachórski, Ossolineum 1974, s. 549.

⁵⁸ C.W. Moore, *Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2016, s. 30.

⁵⁹ T. Ereciński [w:] *Kodeks*, t. 6, red. T. Ereciński, 2017, s. 816.

27. Opisane metody nie stanowią *per se* wyrazu postulatu ugodowego rozwiązywania sporu w postępowaniu cywilnym. Ich konstrukcja nakierowana jest bowiem nie tyle na odstąpienie od konieczności wydania orzeczenia w toku postępowania rozpoznawczego, ile na brak konieczności wszczęcia postępowania rozpoznawczego w ogóle. Tym samym, wskazane postępowania służą porozumieniu stron nie z udziałem sądu, lecz poza systemem państwowego rozwiązywania sporów.

Niemniej jednak Kodeks postępowania cywilnego przewiduje możliwość ich zastosowania również w toku postępowania. Zawiera także – co oczywiste – regulacje dotyczące wdrożenia wyników procedur ADR do postępowania cywilnego. Jak już bowiem wspomniano powyżej, potrzeby współczesnego obrotu, w szczególności zaś tendencja do przekonywania stron, że metody ireniczne są dla nich co najmniej równie korzystne (także w zakresie możliwości wykonania) jak adiukacyjne, prowadzą do konieczności włączenia ADR do systemu postępowania cywilnego.

28. Jeśli chodzi o negocjacje, stanowią one formę pozasądowego rozwiązywania sporu, która nie jest wprost uregulowana w Kodeksie postępowania cywilnego ani co do przebiegu, ani co do skutków. Pewną styczność można jednak dostrzec w procedurze zawarcia ugody przed sądem – czy to w toku rozpoznania sprawy, czy to w postępowaniu pojednawczym. Uгода ta, wypracowana przez strony, jest bowiem wynikiem procesu negocjacyjnego.

29. Metody ADR z procesem cywilnym łączy postępowanie mediacyjne toczące się ze skierowania sądu (art. 183⁸ k.p.c.). Szczegółowy przebieg owego postępowania zostanie omówiony w innym miejscu opracowania, zasygnalizować więc jedynie należy, że stanowi ono postępowanie pozasądowe toczące się „wewnątrz” postępowania sądowego. Tym samym wskazana alternatywna metoda rozpoznawania sporów nie prowadzi do uniknięcia postępowania sądowego, lecz do zakończenia już rozpoczętego postępowania bez konieczności jego przeprowadzenia w całości.

30. W końcu Kodeks postępowania cywilnego zawiera relatywnie szeroką regulację dotyczącą postępowania przed sądem polubownym, tj. postępowania arbitrażowego. Wynika ona z zakazu ingerencji sądu państwowego w tok postępowania przed sądem polubownym, co wzmacnia pozycję sądownictwa polubownego jako alternatywnej formy rozstrzygania sporów⁶⁰. Tym samym, wymaga ono relatywnie szerokiej regulacji z przyczyn gwarancyjnych, jako droga zamykająca możliwość uzyskania rozstrzygnięcia przed sądem państwowym.

⁶⁰ M. Białecki [w:] *Kodeks*, t. 2, red. J. Jankowski, S. Cieślak, s. 1935.

6. UGODOWE ROZWIĄZYWANIE SPRAW A ZARZĄDZANIE KONFLIKTEM

31. W ostatnich latach nauki prawa procesowego liczniej, niż miało to miejsce w przeszłości, korzystają z osiągnięć innych dyscyplin w celu wyjaśnienia istoty procesu. W tym kontekście często pojawiającym się zagadnieniem jest kwestia zarządzania konfliktem. Takie podejście odchodzi od czysto prawnej roli sądu jako podmiotu dokonującego wiążącego rozstrzygnięcia sporu o prawo, zmierzając raczej w stronę roli społecznej, jaką jest przeprowadzenie i zakończenie procesu eliminacji konfliktu społecznego.

Zarządzanie konfliktem (*conflict management*) jest pojęciem z zakresu nauk o zarządzaniu. Podkreśla się, że przez pojęcie to rozumie się podejście zarówno do strategii przeciwdziałania konfliktowi, jak i do strategii jego rozwiązywania⁶¹. Co oczywiste, zarządzanie konfliktem w wymiarze sprawiedliwości odnosić się będzie do drugiego z wymienionych aspektów. Do postępowania strony trafiają już bowiem na ogół w toku konfliktu, często po pierwszych, wstępnych i nieudanych, próbach jego samodzielnego rozwiązania. Celem zarządzania konfliktem w aspekcie jego rozwiązania, niezależnie od tego, czy jest ono podejmowane przez strony, czy też obejmuje interwencję podmiotu zewnętrznego (takiego jak sąd), jest oddziaływanie na całą strukturę sytuacji konfliktu, tak aby ograniczyć destrukcyjne komponenty w procesie konfliktu i pomóc stronom posiadającym sprzeczne cele znaleźć pewne rozwiązanie ich konfliktu. Skuteczne zarządzanie konfliktem odnosi sukces w minimalizowaniu zakłóceń wynikających z istnienia konfliktu oraz dostarczaniu rozwiązania, które jest satysfakcjonujące i akceptowalne przez obie strony⁶².

32. Podejście do zarządzania konfliktem stanowi swoiste *novum* w postępowaniu cywilnym. Postępowanie to w istocie swej jest bowiem nastawione na dokonywanie ustaleń co do faktów. Jednym z głównych zadań sądu w postępowaniu rozpoznawczym jest wszak dokonanie ustaleń faktycznych, a następnie dokonanie subsumcji, czyli „dopasowania” do ustalonych faktów adekwatnej normy prawa materialnego, i jej zastosowanie. Tymczasem prowadzenie postępowania poprzez zarządzanie konfliktem wychodzi z zupełnie odmiennego aksjomatu, w którym „racja” staje się pojęciem o drugorzędnym znaczeniu⁶³. Zarządzanie konfliktem nie jest bowiem nastawione na ocenę

⁶¹ J.W. Burton, *Resolving Deep-rooted Conflict: A Handbook*, Lanham 1987, s. 7.

⁶² D. Thakore, *Conflict and Conflict Management*, „Journal of Business and Management” 2013/8(6), s. 12.

⁶³ A. Jakoniuk-Diallo, *Ocena przydatności mediacji jako formy rozwiązywania konfliktów rodzinnych. Analiza z perspektywy pedagogiki rodziny* [w:] *Realizacja zasady dobra dziecka w me-*

przeszłych stanów faktycznych i ustalenie faktów, lecz na rozwiązanie konfliktu w sposób akceptowalny dla obu stron.

W tym kontekście wskazać należy, że rozstrzygnięcie wydane przez sąd po przeprowadzeniu postępowania rozpoznawczego niekoniecznie prowadzi musi do eliminacji owego konfliktu. Może ono spełniać wskazaną funkcję wtedy jedynie, gdy konflikt stron ma charakter jednorazowy i jednowymiarowy, a strony nie pozostają w stałych stosunkach⁶⁴. W takim bowiem wypadku rozstrzygnięcie sprawy – przez przyznanie racji jednej ze stron konfliktu – zasadniczo doprowadzi do jego zakończenia. Nawet bowiem jeśli rozwiązanie to nie zostanie zaakceptowane przez drugą stronę, przymusowa realizacja na ogół zakończy relacje pomiędzy stronami i przywróci społeczny porządek. Odmienny skutek mieć jednak będzie zakończenie sprawy rozstrzygnięciem przyznającym rację jednej ze stron w sytuacji, w której strony z różnych przyczyn muszą kontynuować interakcje. W takiej sytuacji rozstrzygnięcie stanowić może w istocie przyczynę powstania nowych wymiarów konfliktu⁶⁵ i nie spełniać przez to swojej społecznej funkcji, ani z punktu widzenia zapobieżenia konfliktowi, ani nawet z punktu widzenia zapobieżenia wszczęciu kolejnych postępowań przed sądem. W konsekwencji zatem ze społecznego punktu widzenia nie doszło do realizacji celu postępowania w postaci rozwiązania konfliktu, zaś z punktu widzenia ekonomiki i kosztów funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości – sytuacja ta wygeneruje zapewne kolejne postępowania rozpoznawcze.

Ze wskazanych przyczyn trafnie podkreśla się, że rolą sądów powinno być nie tylko osądzenie sprawy, lecz także doprowadzenie do pojednania⁶⁶. W tym kontekście ugodowe rozwiązanie sporu zdaje się wypełniać tę funkcję znacznie lepiej niż zakończenie sprawy orzeczeniem co do jej istoty. Tym samym ugoda – paradoksalnie – nierzadko lepiej niż wyrok realizuje społeczny cel sprawowania wymiaru sprawiedliwości. W doktrynie wyrażono nawet pogląd, że współczesny sąd cywilny jest sądem koncyliacyjnym⁶⁷, a tryb adjudykacyjnego rozstrzygania konfliktów jest wypierany przez inne sposoby ich rozwiązywania.

diacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów, red. J. Mucha, Warszawa 2021, s. 61.

⁶⁴ A. Łazarska, *Rola sądu we współczesnym procesie cywilnym*, PS 2010/4, s. 25–26.

⁶⁵ A. Łazarska, *Rola...*, s. 25–26.

⁶⁶ L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, PiP 1993/1, s. 17.

⁶⁷ A. Łazarska, *Rola...*, s. 23.

ROZDZIAŁ 2

UGODA SĄDOWA

1. Uwagi wstępne	57
2. Uгода sądowa w wybranych systemach prawnych państw europejskich	60
2.1. Niemcy	60
2.2. Austria	63
2.3. Francja	65
3. Dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej w polskim prawie procesowym	66
4. Pojęcie ugody sądowej	74
5. Charakter prawny ugody sądowej	77
6. Dopuszczalność zawarcia ugody sądowej	93
6.1. Pojęcie dopuszczalności zawarcia ugody sądowej	93
6.2. Materialnoprawne warunki dopuszczalności zawarcia ugody sądowej	95
6.3. Procesowe warunki dopuszczalności zawarcia ugody sądowej	99
7. Kontrola ugody sądowej	110
8. Skutki zawarcia ugody sądowej	120
9. Uchylenie się od skutków prawnych ugody sądowej	125
10. Podsumowanie	133

Literatura: **Banaszewska A.**, *Obowiązek dążenia do ugodowego załatwienia sporów – postulat czy zasada postępowania cywilnego?* [w:] *Zasady postępowania sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016; **Bednarek E.**, *Przywrócenie terminu w postępowaniu cywilnym*, GP 1998/10; **Berutowicz W.**, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978; **Berutowicz W.**, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966; **Bładowski B.**, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2013; **Błaszczak Ł., Ludwik M.**, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007; **Bokwa K.**, *Od ugody pretorskiej po urzędy pośrednictwa – przedsądowe i pozasądowe metody rozwiązywania sporów cywilnych w prawie austriackim*, ADR 2017/2; **Broniewicz W.**, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1999; **Cieślak S.**, *Formalizm*; **Cieślak S.**, *Wpływ nowelizacji KPC na stopień sformalizowania postępowania cywilnego*, M. Praw. 2004/21; **Czarnecki R.**, *Uгода*, NP 1967/10; **Czerwińska H.**, *Problematyka prawna ugody*, GSP 2009/21; **Dalka S.**, *Czynności procesowe stron w procesie cywilnym*, „Palestra” 1975/9; **Dalka S.**, *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny*, Gdańsk 1984; **Derlatka J.**, *Czy dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej stanowi obowiązek sądu?*, M. Praw. 2018/20; **Dolecki H.**, *Postępowanie cywilne. Zarys*

wykładu, Warszawa 2006; **Dulęba D.**, *Ugoda w polskim prawie cywilnym*, LEX 2012; *Egzekucja sądowa w sprawach cywilnych*, red. Z. Szczurek, Sopot 1995; **Fabre-Magnan M.**, *Droit des obligations: Contrat et engagement unilateral*, Paris 2010; **Fenichel Z.**, Czy w następstwie zawarcia ugody sądowej sąd wydać ma postanowienie o umorzeniu postępowania?, PPC 1937/3–4; Fenichel Z., *Ugoda sądowa*, PPC 1933/10; **Filipowicz M.**, Glosa do wyroku SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, NP 1974/3; **Flej-szar R.**, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016; **Franusz A.**, *Charakter prawny ugody sądowej oraz skutki jej zawarcia*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014/24; Franusz A., *Dokonywanie czynności dyspozytywnych o charakterze materialnym w procesie z powództwa prokuratora na rzecz oznaczonej osoby*, Prok. i Pr. 2016/9; **Gschnitzer F. (i in.)**, *Österreichisches Schuldrecht: Allgemeiner Teil*, Wien–New York 1991; **Guddat T.**, *Ugoda procesowa w postępowaniu przed niemieckim sądem pracy. Model, który odniósł sukces?* [w:] *Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego*, red. Ł. Piebiak, Warszawa 2012; **Heider M. (i in.)**, *Dispute Resolution in Austria: An Introduction*, Alphen aan den Rijn 2015; **Ilków D.**, *Aspekty procesowe ugody sądowej zawartej w toku postępowania rozpoznawczego*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza” 2013/2; **Jakubecki A.**, *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006; **Jędrzejewska M.**, *Wpływ czynności procesowych na bieg przedawnienia*, Warszawa 1984; **Katzner A.**, *Dopuszczalność zawarcia ugody po zamknięciu rozprawy*, „Nowa Palestra” 1935/5; **Kodek G.E., Mayr P.G.**, *Zivilprozessrecht*, Wien 2011; *Kodeks*, red. E. Marszałkowska-Krześ, 2019; *Kodeks*, red. O.M. Piaskowska, 2020; *Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2016; *Kodeks*, t. 1, red. A. Jakubecki, 2019; *Kodeks*, t. 1, red. A. Marciniak, K. Piasecki, 2014; *Kodeks*, t. 1, red. T. Szanciło, 2019; *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975; *Kodeks*, t. 1A, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2020; *Kodeks*, t. 1–2, red. T. Ereciński, 2016; *Kodeks*, t. 1–2, red. A. Marciniak, 2019; *Kodeks*, t. 1 i 5, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2013; **Kolbus M.**, *Zasada ugodowego załatwiania sporów indywidualnych ze stosunku pracy* [w:] *Arbitraż i mediacja. Aktualne problemy teorii i praktyki funkcjonowania sądów polubownych i ośrodków mediacyjnych*, red. J. Olszewski, Rzeszów 2009; **Kostwiński M.**, *Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu*, Warszawa 2019; **Kościółek A.**, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012; **Kulski R.**, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006; **Lapierre J.**, *Dążność do ugodowego załatwiania spraw w polskim postępowaniu cywilnym na tle prawnoporównawczym*, SC 1975/25–26; Lapierre J., Glosa do postanowienia z 16.02.1968 r., II CZ 129/67, PiP 1970/1; Lapierre J., Glosa do wyroku SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, NP 1974/3; Lapierre J., *Postępowanie przed sądami pierwszej instancji*, Katowice 1967; Lapierre J., *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968; Lapierre J., *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, PS 1996/2; **Leipold D.**, *Oral and written elements within the introductory phase of civil procedure* [w:] *Oral and Written Proceedings: Efficiency in Civil Procedure*, t. 1, red. F. Carpi,

M. Cartells, Valencia 2008; **Longchamps de Brier R.**, *Zobowiązania*, Poznań 1948; **Lisewski M.**, *Glosa do uchwały SN z 18.07.1962 r.*, 4 CO 20/60, OSPiKA 1964/9; **Machnij M.**, *Kilka uwag o kosztach sądowych i kosztach procesu*, M. Praw. 2002/17; **Marcewicz O.**, *Dopuszczalność zawarcia przed sądem ugody w postępowaniu cywilnym* [w:] *Jus et remedium. Księga jubileuszowa profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010; **Masłowski Z.**, *Uznanie, ugoda, odnowienie, zwolnienie z długu, poręczenie*, Katowice 1967; **Misztal-Konecka J.**, *Ugoda*; **Mokry J.**, *Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, Wrocław 1993; Mokry J., *Glosa do uchwały SN z 18.06.1985 r.*, III CZP 28/85, OSPiKA 1988/6; Mokry J., *Recenzja pracy J. Lapierre'a*, PiP 1969/6; Mokry J., *Zgodne działania stron i uczestników postępowania cywilnego* [w:] *Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego*, red. H. Mądrzak, Wrocław 1990; **Morek R.**, *Zasada ugodowego załatwiania spraw w arbitrażu: zarys problematyki*, ADR 2013/2; **Mucha J.**, *Ugodowe rozwiązywanie spraw rozpoznawanych w postępowaniach działowych – wybrane aspekty procesowe*, ADR 2018/2; **Oberhammer P., Domej T.**, *Germany, Switzerland and Austria* [w:] *European Traditions in Civil Procedure*, red. C.H. van Rhee, Antwerpia–Oxford 2005; **Okońska A.**, *Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii*, Warszawa 2017; *Palandt Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1990; **Olaś A.**, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016; **Piekarski M.**, *Czynności materialnoprawne a czynności procesowe w sprawach cywilnych (wybrane zagadnienia)*, „Studia Prawnicze” 1973/37; **Pietrkowski H.**, *Metodyka*, 2014; Pietrkowski H., *Orzeczenia i ugody w praktyce sądów cywilnych*, Warszawa 2007; **Prahl J.**, *Beware of Judging a Book just by its Cover. Are the German Rules of Civil Procedure, in their practical application, really as capable to facilitate a speedy and fair trial as one might think?*, 2016, <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=mjs>; **Rechberger W.H., Simotta D.-A.**, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts: Erkenntnisverfahren*, Wien 2017; *Regulamin urzędowania sądów powszechnych. Komentarz*, red. M. Romańska, Warszawa 2017; **Romer M.T.**, *Ugoda w postępowaniu procesowym i pojednawczym*, M.P.Pr. 2005/11; **Rudkowska-Ząbczyk E.**, *Wadliwości czynności procesowych stron i uczestników postępowania* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009; **Rylski P.**, *Czasowa dopuszczalność odwołania cofnięcia pozwu wraz ze zrzeczeniem się roszczenia. Glosa do wyroku SN z 11.02.2011 r.*, I CSK 252/10, PPC 2012/2; **Rzewuska M., Rzewuski M.**, *Ważność ugody zawartej przez kuratora procesowego ustanowionego dla strony, której miejsce pobytu nie jest znane – glosa – II CSK 261/07*, M. Praw. 2009/20; **Schmidt R.**, *Postępowanie pojednawcze*, ADR 2010/2; **Siedlecki W.**, *Czynności procesowe*, PiP 1951/11; Siedlecki W., *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965; Siedlecki W., *Z problematyki ugody sądowej*, ZNUJ PWiOWI 1985/41; Siedlecki W., *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1968; **Siedlecki W., Świeboda Z.**, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004; **Starck B., Roland H., Boyer L.**, *Droit civil. Les obligations. 3. Regime général*, Paris 1999; *System*, t. 2, red. Z. Resich; *System PC*, t. 3, cz. 2, red. S. Grzybowski; *System PH*, t. 8,

red. A. Szumański, 2010; *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011; *System Prawa Pracy*, t. 6, *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016; **Szpunar A.**, *Z problematyki ugody w prawie cywilnym*, PS 1995/9; **Śladkowski M.**, *Rzecz ugodzona (res transacta) w kontekście konstytucyjnych zasad prawa do sądu oraz dwuinstancyjności postępowania sądowego*, PPP 2018/7–8; Śladkowski M., *Zawezwanie do próby ugodowej w praktyce sądowej*, M. Praw. 2009/14; **Świeboda Z.**, *Czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa–Rzeszów 1990; **Trammer H.**, *Ugoda wedle przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 1933; **Turek J.**, *Ugoda w procesie cywilnym*, M. Praw. 2005/21; **Uliasz M.**, *Kodeks*, 2008; **Walasik M.**, *Poddanie się egzekucji aktem notarialnym*, Warszawa 2008; **Waligórski M.**, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (postępowanie)*, Warszawa 1947; Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947; **Wall A.**, *Austria and Germany: A History of Successful Reforms* [w:] *Civil Litigation in China and Europe. Essays on the Role of the Judge and the parties*, red. C.H. van Rhee, F. Yulin, Dordrecht 2014; **Weitz K.**, **Gajda-Roszczyńska K.**, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów ze szczególnym uwzględnieniem mediacji* [w:] *Mediacja w sprawach gospodarczych. Praktyka – teoria – perspektywy*, red. A. Torbus, Warszawa 2015; **Wengerek E.**, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978; Wengerek E., *W sprawie wykonalności ugody sądowej*, Biul. MS 1962/7–8; **Wiśniewski T.**, *O swoistości postępowania kasacyjnego w sprawach cywilnych (zagadnienia wybrane)* [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012; Wiśniewski T., *Przebieg procesu*, 2013; **Wojciechowski T.**, *Charakter prawny ugody sądowej*, PS 2001/6; Wojciechowski T., *Kontrola ugody sądowej*, KPP 2001/3; **Wolińska-Uchman A.**, *Klauzula słusznego interesu pracownika jako przesłanka dopuszczalności zawarcia ugody*, M.P.Pr. 2012/4; **Wolter A.**, **Ignatowicz J.**, **Stefaniuk K.**, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1998.

1. UWAGI WSTĘPNE

1. Cechą charakterystyczną postępowania cywilnego są, występujące w ramach kontrydiktoryjności, tzw. negatywne, czyli sprzeczne ze sobą, działania i zaniechania podmiotów postępowania, będące konsekwencją istniejącego między nimi sporu¹. Spór ten przesądza o przeciwstawności stanowisk i interesów podmiotów postępowania oraz o odmienności postawionych sobie przez te podmioty celów procesowych². W związku z powyższymi re-

¹ M. Piekarski, *Czynności materialnoprawne a czynności procesowe w sprawach cywilnych (wybrane zagadnienia)*, „Studia Prawnicze” 1973/37, s. 116.

² J. Mokry, *Zgodne działania stron i uczestników postępowania cywilnego* [w:] *Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego*, red. H. Mądrzak, Wrocław 1990, s. 158.

lacjami działalność podmiotów postępowania nie pozostawia wiele miejsca do podejmowania współpracy, a dążenie do uzyskania ochrony praw w postępowaniu cywilnym sprowadza się z reguły do wspomnianego, sprzecznego ze sobą, działania stron, którego efektem jest autorytatywne rozstrzygnięcie sądu. Jednakże, jak zauważa się w literaturze³, nawet w sprawach spornych i skomplikowanych strony w naturalny sposób dążą do zgody i pojednania. Dlatego też przejawy pozytywnego współdziałania również mogą wystąpić w postępowaniu cywilnym, zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym, a doskonałym tego przykładem jest zawarcie ugody sądowej.

2. Rzeczą powszechnie wiadomą wśród prawników jest to, że orzeczenie sądowe w sprawach cywilnych niezwykle rzadko zadowala wszystkie uczestniczące w postępowaniu podmioty⁴. Autorytatywne rozstrzygnięcie sprawy cywilnej przez sąd, zawierające władcze i narzucone niezależnie od woli stron rozstrzygnięcie o ich prawach i obowiązkach, często dodatkowo antagonizuje już skonfliktowane strony sporu. Z kolei wypracowany zgodnie, najczęściej w drodze wzajemnych ustępstw, kompromis między stronami sporu wydaje się mieć większe szanse na przynajmniej częściowe ich usatysfakcjonowanie. Stronom taki rodzaj rozwiązania konfliktu, o ile nie daje poczucia pełnej sprawiedliwości, to jednak nie daje poczucia często rażącej niesprawiedliwości, które pojawia się przy rozstrzygnięciu sporu przez organ sądowy. Ponadto taki sposób zakończenia sporu cywilnego otwiera również możliwość zażegnania konfliktu istniejącego między stronami i spotęgowanego wszczęciem procesu sądowego. Zgodne formy zakończenia sporu są również korzystne z punktu widzenia ekonomii procesowej, gdyż przekładają się na oszczędność czasu, kosztów oraz nakładów pracy sądu, stron, świadków oraz często także innych organów i osób⁵.

3. Z drugiej strony należy oczywiście pamiętać, że pokojowe formy zakończenia sporu nie wpływają w tej mierze co orzeczenia na kształtowanie się poczucia prawnego społeczeństwa⁶. W przeciwieństwie do wyroku ugoda nie ustala bowiem, co jest prawem, ale co w przyszłości, zgodnie z wolą stron, będzie dla nich prawem. Ponadto nie należy zapominać, że realizacja prawa do ugodowego zakończenia sporu cywilnego zwalnia sędziego z konieczności

³ J. Turek, *Ugoda w procesie cywilnym*, M. Praw. 2005/21, s. 1060.

⁴ M. Śladkowski, *Zawezwanie do próby ugodowej w praktyce sądowej*, M. Praw. 2009/14, s. 796.

⁵ J. Lapierre, *Dążność do ugodowego załatwiania spraw w polskim postępowaniu cywilnym na tle prawnoporównawczym*, SC 1975, t. 25–26, s. 131.

⁶ Zob. H. Trammer, *Ugoda wedle przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 1933, s. 58.

rozstrzygnięcia sporu i wydawania orzeczenia. W ten sposób, jak zaznacza J. Lapierre⁷, sędzia traci możliwość samodzielnej konfrontacji normy prawnej z konkretnymi okolicznościami rozpoznawanej sprawy. Brak takiej konfrontacji niesie ze sobą negatywne konsekwencje dla samego sędziego, który w ten sposób nie zdobywa niezbędnego dla skutecznego i efektywnego wykonywania swojego zawodu doświadczenia. Konsekwencje takie odnoszą się również do całego porządku prawnego, który kształtuje się, rozwija i udoskonala nie tylko w efekcie działalności legislacyjnej, lecz również na skutek stosowania prawa. To praktyka sądowa – poprzez wspomnianą konfrontację norm prawnych z rzeczywistymi i skonkretyzowanymi okolicznościami – pozwala bowiem dopiero na sprawdzenie faktycznej przydatności poszczególnych regulacji, wypracowanie kierunków wykładni, wykrycie luk oraz niedoskonałości czy sformułowanie prawidłowych wniosków *de lege ferenda*.

4. Niemniej jednak, mając na uwadze wiele niekwestionowanych zalet ugodowego załatwiania sporów cywilnych, należy stwierdzić jednoznacznie, że takie formy zakończenia sporu powinny być traktowane jako niezwykle cenne uzupełnienie podstawowego sposobu wiążącego rozstrzygania sporów cywilnych przez sądy. Stanowisko to znajduje potwierdzenie w przepisach prawa procesowego cywilnego, które realizują tendencję do ugodowego załatwiania spraw cywilnych. Tendencja ta, która cechowała już Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r., w kodeksie z 1964 r. znalazła wyraz jeszcze bardziej dobitny⁸. W literaturze zauważa się co prawda, że zmiany legislacyjne przeprowadzone na przestrzeni kilku ostatnich lat, wpisujące się w nurt propagowania ugody, pozwalają na konstruowanie zasady ugodowego rozwiązywania sporu⁹. Wypowiadający się w tym tonie autorzy uznają ją wprost za zasadę konstrukcyjną postępowania cywilnego¹⁰ bądź zauważają wręcz, że zasada ugodowego załatwiania spraw jest powszechnie uznawana za jedną z najważniejszych zasad polskiego prawa postępowania cywilnego¹¹. Wydaje się jednak, że nie bez powodu większość przedstawicieli literatury przedmiotu

⁷ J. Lapierre, *Dążność...*, s. 131–132.

⁸ J. Lapierre, *Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968, s. 9.

⁹ Zob. J. Derlatka, *Czy dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej stanowi obowiązek sądu?*, M. Praw. 2018/20, s. 1098.

¹⁰ Zob. A. Banaszewska, *Obowiązek dążenia do ugodowego załatwienia sporów – postulat czy zasada postępowania cywilnego?* [w:] *Zasady postępowania sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016, s. 118; M. Kolbus, *Zasada ugodowego załatwiania sporów indywidualnych ze stosunku pracy* [w:] *Arbitraż i mediacja. Aktualne problemy teorii i praktyki funkcjonowania sądów polubownych i ośrodków mediacyjnych*, red. J. Olszewski, Rzeszów 2009, s. 149.

¹¹ R. Morek, *Zasada ugodowego załatwiania spraw w arbitrażu: zarys problematyki*, ADR 2013/2, s. 75.

nie wymienia tej zasady w katalogu naczelných zasad postępowania cywilnego, zaś art. 10 k.p.c. słuszenie postrzegany jest najczęściej jako wyraz zarysowującej się w działalności polskiego ustawodawcy procesowego skłonności do popularyzowania ugodowego załatwiania spraw cywilnych.

2. UGODA SĄDOWA W WYBRANYCH SYSTEMACH PRAWNYCH PAŃSTW EUROPEJSKICH

2.1. NIEMCY

5. Współczesna niemiecka regulacja prawna ugody sądowej odbiega od pierwowzoru, jaki stanowiły przepisy kodeksu postępowania cywilnego z 1877 r.¹² Przepisy te w pierwotnym brzmieniu z jednej strony przewidywały podjęcie próby ugodowego zakończenia sporu na każdym etapie postępowania, z drugiej zaś zawierały regulację wstępnego postępowania ugodowego przed sądem, przy czym w obu przypadkach przepisy nie nakładały na sąd obowiązku, lecz przyznawały uprawnienie do podjęcia próby zawarcia ugody. Przeprowadzone w kolejnych latach XX w. nowelizacje nakierowane były na wzmocnienie znaczenia ugody w praktyce sądowej. Służyć temu miała w szczególności przeprowadzona w 1924 r. reforma wprowadzająca obligatoryjne postępowanie pojednawcze, które musiało poprzedzać wytoczenie powództwa. Postępowanie to zostało jednak zniesione w 1950 r. z uwagi na nieosiągnięcie zakładanych w odniesieniu do tej instytucji rezultatów. Reformy z 1976 r. w miejsce dotychczasowego uprawnienia do podjęcia próby ugodowego zakończenia sporu cywilnego na każdym etapie postępowania nałożyły na sąd obowiązek w tym względzie oraz wprowadziły możliwość przekazania sprawy wyznaczonemu sędziemu w celu podjęcia próby zawarcia ugody. Z kolei nowelizacja z 2002 r., w wyniku dużego uznania obligatoryjnego posiedzenia pojednawczego w procesie przed niemieckimi sądami pracy, przywróciła tę instytucję dla wszystkich sporów z zakresu prawa cywilnego¹³. W tym samym roku wprowadzono także możliwość przesłania stronom pisemnej propozycji ugodowej, która po przyjęciu przez strony i stwierdzeniu

¹² Zob. P. Oberhammer, T. Domej, *Germany, Switzerland and Austria* [w:] *European Traditions in Civil Procedure*, red. C.H. van Rhee, Antwerpia–Oxford 2005, s. 220.

¹³ T. Guddat, *Ugoda procesowa w postępowaniu przed niemieckim sądem pracy. Model, który odniósł sukces?* [w:] *Wymiar sprawiedliwości w Unii Europejskiej i w krajach Partnerstwa Wschodniego*, red. Ł. Piebiak, Warszawa 2012, s. 134.

przez sąd przybiera postać ugody sądowej. Rozwiązanie to w praktyce stworzyło jednak pewne trudności powstające wówczas, gdy strony nie zgadzały się w pełni z propozycją sądu¹⁴. Nie było bowiem jasne, czy w takim przypadku ugoda mogłaby zostać zawarta w treści odmiennej od tekstu przedstawionego przez sędziego. Dlatego też, w toku kolejnej nowelizacji z 2004 r. doprecyzowano, że również same strony mają prawo przedstawić sądowi ugodę na piśmie, która po stwierdzeniu przez sąd także przybiera postać ugody sądowej.

6. W aktualnym stanie prawnym § 278 Abs. 1 ZPO nakłada na sąd obowiązek dążenia do polubownego rozwiązania sporu na wszystkich etapach postępowania cywilnego, co przekłada się w szczególności na obowiązek aktywnego nakłaniania stron do zawarcia ugody sądowej. Co więcej, w niemieckim postępowaniu cywilnym istnieje obligatoryjny etap postępowania, następujący przed kontradyktoryjnym procesem przed sądem, przeprowadzany jedynie w celu ugodowego zakończenia sporu pomiędzy stronami, tj. posiedzenie ugodowe (*Güteverhandlung*). Instytucja ta znajduje zastosowanie dla wszystkich sporów z zakresu prawa cywilnego. Wyznaczenie takiego posiedzenia w każdej sprawie cywilnej ma charakter obligatoryjny, chyba że próby ugodowego rozwiązania sporu nie mają szans powodzenia lub już zawiodły. W niemieckim postępowaniu cywilnym zobowiązano więc strony do podjęcia próby zawarcia ugody pod kierunkiem sądu¹⁵. Podczas posiedzenia ugodowego sąd omawia ze stronami prawne i faktyczne okoliczności sprawy i w razie potrzeby zadaje pytania. Na tym etapie nierzadko zdarza się, że sędziowie proponują konkretne warunki ugody, poddając je do rozważenia przez strony¹⁶. Jeśli podczas posiedzenia ugodowego doszło do ugody, jej osnowę wciąga się do protokołu, dzięki czemu staje się ona ugodą sądową. Jeżeli jednak sporu nie można rozwiązać poprzez zawarcie ugody sądowej na tym etapie, sąd odnotowuje wynik posiedzenia w protokole i zamyka posiedzenie ugodowe. Nie oznacza to jednak, że w ten sposób

¹⁴ Zob. D. Leipold, *Oral and written elements within the introductory phase of civil procedure* [w:] *Oral and Written Proceedings: Efficiency in Civil Procedure*, t. 1, red. F. Carpi, M. Cartells Valencia 2008, s. 72.

¹⁵ T. de Weers, *Reforming the Law of Civil Procedure: Does it Work?*, s. 9, https://www.lut.fi/documents/27578/419707/Thomas+de+Weers_Reforming+the+Law+on+Civil+Procedure.pdf/5962366e-30e5-4d94-a87a-15069b8d5bb4 (dostęp: 4.04.2021 r.).

¹⁶ J. Prah, *Beware of Judging a Book just by its Cover. Are the German Rules of Civil Procedure, in their practical application, really as capable to facilitate a speedy and fair trial as one might think?*, 2016, s. 17, <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=mjs> (dostęp: 7.01.2025 r.).

wykluczona zostaje możliwość zawarcia ugody sądowej. Ugoda taka może bowiem zostać zawarta również w dalszym toku postępowania zgodnie z § 278 Abs. 6 ZPO. Przepis ten pozwala stronom na złożenie sądowi propozycji ugody na piśmie lub przyjęcie sądowej pisemnej propozycji ugody. Ugoda zawarta w ten sposób, po stwierdzeniu przez sąd, również przybiera postać ugody sądowej.

7. Przepisy niemieckiego kodeksu postępowania cywilnego nie tworzą własnego terminu na określenie ugody zawartej przed sądem, lecz posługują się terminem zaczerpniętym z prawa materialnego, tj. *Vergleich*. Okoliczność tego rodzaju, że ugoda w prawie materialnym i procesowym określana jest za pomocą tego samego terminu, prowadzi do wniosku, że w obu obszarach za obowiązującą należy uznać definicję zawartą w niemieckim kodeksie cywilnym, co oznacza w szczególności, że ugoda zawierana przed sądem powinna spełniać wymagania materialnoprawne¹⁷. Jeśli zaś chodzi o regulację materialnoprawną ugody, czynność ta pojawia się stosunkowo niepozornie i lakonicznie w niemieckim Kodeksie cywilnym z 1900 r. (BGB). W kodeksie tym znajduje się bowiem tylko jeden przepis o ugodzie (§ 779 BGB), który definiuje ją jako umowę, w wyniku której na drodze wzajemnych ustępstw rozwiązany zostaje spór prawny lub niepewność co do stosunku prawnego, oraz zawiera regulację dotyczącą przypadków błędu co do spraw leżących poza sporem między stronami. W świetle tej regulacji istota ugody sprowadza się do rozwiązania sporu prawnego lub niepewności co do stosunku prawnego. Celem tej czynności jest zatem zamiana stanu prawnego spornego i wątpliwego w niesporny i niewątpliwy¹⁸. Rozwiązanie wspomnianego sporu lub niepewności następuje w efekcie poczynienia przez obie strony ustępstw. Wymagana w odniesieniu do ugody obustronność ustępstw nie jest przy tym rozumiana rygorystycznie. Ustępstwa mogą być bowiem niewielkie i przybierać postać zrzeczenia się subiektywnie postrzeganej korzyści¹⁹. Ugoda, choć uregulowana wśród innych umów w części szczegółowej prawa zobowiązań, nie jest ograniczona wyłącznie do stosunków zobowiązaniowych, lecz dopuszczalna jest również w odniesieniu do stosunków o innym charakterze (np. rzeczowym, spadkowym).

¹⁷ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 92.

¹⁸ D. Dulęba, *Ugoda w polskim prawie cywilnym*, LEX 2012, rozdz. *Ugoda w kodeksie cywilnym niemieckim*.

¹⁹ H. Thomas [w:] *Palandt Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1990, s. 834.

2.2. AUSTRIA

8. Austriacki system prawny przewiduje dwa rodzaje ugody sądowej – strony mogą bowiem zawrzeć ugodę przed sądem zarówno przed wniesieniem pozwu, a tym samym przed wszczęciem postępowania rozpoznawczego, jak i w toku zawisłego już postępowania²⁰. Pierwsza z nich, określana w literaturze mianem ugody pretorskiej²¹, znajduje zastosowanie poza zawisłym postępowaniem wówczas, gdy strona zamierzająca wytoczyć powództwo przed jego wytoczeniem zgłosi wniosek o wezwanie przeciwnika do stawiennictwa przed sądem rejonowym celem przeprowadzenia próby ugodowej (§ 433 ZPO). Instytucja ta okryła się jednak złą sławą w związku z wykorzystywaniem jej w celu obchodzenia przepisów prawa ochrony najemców lokali mieszkalnych poprzez faktyczne zmuszanie najemców do podpisywania ugód, w efekcie których zmuszeni byli do przedterminowego opuszczenia lokalu²². Co więcej, jej praktyczne znaczenie jest obecnie niewielkie²³. Jeżeli zaś chodzi o ugodę zawieraną w toku postępowania rozpoznawczego, może ona zostać zawarta na każdym etapie postępowania, z tym jednak ograniczeniem, że musi do tego dojść podczas posiedzenia ustnego (§ 204 Abs. 1 ZPO).

9. Korzenie współczesnej regulacji rozwiązywania sporów cywilnych w drodze ugody sądowej w zawisłym już postępowaniu cywilnym w przeważającej mierze sięgają ustawodawstwa z końca XIX w. Obowiązujące w odniesieniu do ugody sądowej przepisy pozostają bowiem w niezmienionym właściwie od 1895 r. stanie²⁴. Jedyna modyfikacja, którą wprowadzono w pierwotnym brzmieniu § 204 Abs. 1 ZPO, polega na uzupełnieniu tego przepisu o zdanie, zgodnie z którym sędzia, jeśli wydaje się to właściwe, powinien poinformować strony o dostępności pozasądowych organów rozstrzygania sporów²⁵. Tym samym austriacka regulacja prawna pozostaje niechętna koncepcji obligatoryjnych przedsądowych postępowań ugodowych, mimo że niemiecka reforma wprowadzająca obligatoryjne posiedzenie ugodowe sprawiła, że możliwość taką rozważano również w Austrii²⁶. Co więcej, przepisy

²⁰ M. Heider (i in.), *Dispute Resolution in Austria: An Introduction*, Alphen aan den Rijn 2015, s. 234.

²¹ Zob. A. Okońska, *Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii*, Warszawa 2017, s. 27–28.

²² P. Oberhammer, T. Domej, *Germany...*, s. 221.

²³ K. Bokwa, *Od ugody pretorskiej po urzędy pośrednictwa – przedsądowe i pozasądowe metody rozwiązywania sporów cywilnych w prawie austriackim*, ADR 2017/2, s. 10.

²⁴ K. Bokwa, *Od ugody...*, s. 11.

²⁵ A. Wall, *Austria and Germany: A History of Successful Reforms* [w:] *Civil Litigation in China and Europe. Essays on the Role of the Judge and the parties*, red. C.H. van Rhee, F. Yulin, Dordrecht 2014, s. 168.

²⁶ P. Oberhammer, T. Domej, *Germany...*, s. 221.

austriackiego kodeksu postępowania cywilnego pozostają również niechętne wobec koncepcji obligatoryjnego dążenia do ugodowego zakończenia sporu. Przepisy te nie przewidują bowiem obowiązku dążenia do zawarcia ugody w rozpoznawanej przez sąd sprawie cywilnej, co oznacza, że podjęcie określonych działań w tym względzie jest możliwością, z której sąd może, ale nie musi skorzystać. Świadczy o tym wyraźnie brzmienie § 204 Abs. 1 ZPO, zgodnie z którym sędzia może, działając na wniosek lub z urzędu, podjąć próbę polubownego rozwiązania sporu lub nawet jego określonych części. Z kolei § 204 Abs. 2 ZPO przyznaje sądowi możliwość skierowania stron do wyznaczonego lub wezwanego sędziego w celu podjęcia próby zawarcia ugody sądowej.

10. Przepisy austriackiego kodeksu postępowania cywilnego nie tworzą własnej definicji ugody zawieranej przed sądem. W większości przepisów austriackiego ZPO na określenie ugody sądowej wykorzystywany jest znany prawu materialnemu termin *Vergleich* (np. § 204 Abs. 1, § 206, § 433 ZPO). W świetle austriackiego kodeksu cywilnego ugoda jest natomiast umową odnowienia, przez którą spór lub wątpliwość co do praw zostają rozstrzygnięte w ten sposób, iż każda ze stron zobowiązuje się wzajemnie coś dać, uczynić lub czegoś zaniechać (§ 1380). Przedmiotem tak rozumianej ugody mogą być stosunki zobowiązaniowe, jak i stosunki niemające charakteru zobowiązującego, o ile tylko strony mogą nimi swobodnie rozporządzać²⁷. W odróżnieniu od niemieckiej ustawy procesowej, przepisy austriackiego kodeksu postępowania cywilnego nie zawsze jednak posługują się terminem zaczerpniętym z prawa materialnego. W przepisach tego kodeksu można bowiem spotkać także inne określenia²⁸. Ta niejednolitość terminologiczna nie pozostawała w przeszłości bez wpływu na poglądy austriackiej doktryny i judykatury co do natury prawnej ugody sądowej²⁹. Konsekwencją zróżnicowania terminologicznego była bowiem dominacja teorii procesowej natury ugody zawieranej przed sądem³⁰. Również obecnie ugodę sądową uznaje się w nauce za umowę procesową, której celem jest zakończenie procesu lub rozstrzygnięcie spornych kwestii w procesie³¹. Na tym tle wskazuje się, że ugoda zawierana przed sądem nie zawsze jest równocześnie ugodą w rozumieniu prawa

²⁷ D. Dulęba, *Ugoda...*, rozdz. *Ugoda w kodeksie cywilnym austriackim*.

²⁸ Obok terminu „ugoda” pojawia się w szczególności sformułowanie „pojednawcze zakończenie sporu prawnego” – *eine gütliche Beilegung des Rechtsstreits* (§ 204 Nr 1 ZPO), zaś w przeszłości mowa była również o ugodzie sądowej (*der gerichtliche Vergleich* – uchylony § 205 ZPO).

²⁹ Więcej zob. J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968, s. 33 i n.

³⁰ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 89.

³¹ F. Gschnitzer (i in.), *Österreichisches Schuldrecht: Allgemeiner Teil*, Wien–New York 1991, s. 173; G.E. Kodek, P.G. Mayr, *Zivilprozessrecht*, Wien 2011, s. 216–217.

materialnego. W konsekwencji ugoda ta nie musi zawierać wymogów przewidzianych w austriackim kodeksie cywilnym, a w szczególności elementu wzajemnych ustępstw stron, który charakterystyczny jest dla ugody cywilnoprawnej³². W efekcie przyjmuje się, że pod pojęciem ugody sądowej może kryć się także uznanie powództwa i zrzeczenie się roszczenia.

2.3. FRANCJA

11. Przepisy francuskiego kodeksu postępowania cywilnego (CCP) niezwykle rzadko posługują się pojęciem ugody. Pojęcie to pojawia się m.in. w art. 384, który wskazuje ugodę jako jeden ze sposobów zakończenia postępowania. Przepisy francuskiego kodeksu postępowania cywilnego nie tworzą przy tym własnego terminu na określenie ugody zawartej przed sądem. W odniesieniu do ugody sądowej wykorzystywany jest znany prawu materialnemu termin, tj. *transaction*. Jednocześnie kodeks postępowania cywilnego nie definiuje tego pojęcia. To z kolei prowadzi do wniosku, że zarówno w prawie materialnym, jak i procesowym za obowiązującą należy uznać definicję zawartą we francuskim kodeksie cywilnym, co oznacza w szczególności, że ugoda zawierana przed sądem powinna spełniać wymagania materialnoprawne. W efekcie wszelkie wymogi zawarcia ugody, w tym zdolność stron i zdatność ugodową sporu, określa prawo materialne³³.

12. Francuski kodeks cywilny reguluje ugodę w art. 2044–2058, wśród innych umów nazwanych. Warto przy tym nadmienić, że zawarta w art. 2044 definicja ugody została zmodyfikowana na mocy nowelizacji z 2016 r. Poprzednia definicja koncentrowała się jedynie na celu ugody, pomijając środki, jakie mają do tego celu prowadzić³⁴. W nauce przyjmowano, co prawda, że koniecznym elementem ugody są wzajemne ustępstwa stron³⁵, lecz wymóg ten nie wynikał dotychczas wyraźnie z przepisów kodeksu cywilnego. W efekcie doprecyzowania definicji zawartej w art. 2044 CPC przyjęto, że ugoda jest umową, przez którą strony kończą spór już wszczęty lub uprzedzają spór mający powstać, zastrzegając jednocześnie, iż cel ten osiągną w efekcie wzajemnych ustępstw. Spór, o którym mowa w tym przepisie, oznacza zawisły już spór sądowy lub spór zagrażający zaistnieniem – stąd też

³² W.H. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts: Erkenntnisverfahren*, Wien 2017, s. 367.

³³ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 96.

³⁴ D. Dulęba, *Ugoda...*, rozdz. *Ugoda w kodeksie cywilnym francuskim*.

³⁵ B. Starck, H. Roland, L. Boyer, *Droit civil. Les obligations. 3. Régime général*, Paris 1999, s. 199.

wyróżnia się ugodę sądową i pozasądową³⁶. Jeżeli zaś chodzi o wymóg wzajemności ustępstw, to wymogu tego nie ujmuje się restrykcyjnie, przyjmując, że nie muszą być one obiektywnie ekwiwalentne. W literaturze zauważa się w szczególności, że tym, co skłania strony do zawarcia ugody, nie jest chęć uzyskania równoważnego świadczenia, lecz chęć zakończenia lub uniknięcia kosztownego i ryzykownego procesu³⁷. Skoro zaś celem ugody jest zakończenie lub uniknięcie procesu, przyjmuje się, że w charakterze ustępstwa traktować można rezygnację z uzyskania orzeczenia sądowego³⁸. Ugoda nie jest ograniczona do stosunków zobowiązaniowych, lecz dopuszczalna jest w odniesieniu do wszystkich praw, którymi strony mogą swobodnie dysponować³⁹.

3. DĄŻENIE DO UGODOWEGO ZAŁATWIENIA SPRAWY CYWILNEJ W POLSKIM PRAWIE PROCESOWYM

13. Ustawodawca w przepisie art. 10 k.p.c. nakłada na sąd powinność dążenia do ugodowego załatwiania spraw, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody, wskazując jako jeden z preferowanych sposobów osiągnięcia tego celu nakłanianie stron do mediacji. Treść wspomnianej regulacji sugeruje, że możliwość ugodowego załatwiania spraw cywilnych rozpatrywać należy nie tylko w charakterze uprawnienia stron. Dążenie do ugodowego załatwiania spraw cywilnych uznać bowiem jednocześnie należy z pewnością za jedną z podstawowych funkcji sądu orzekającego. W sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, powinien on w każdym stanie postępowania dążyć do ich ugodowego załatwienia. Należy przy tym zauważyć, że na mocy ustawy z 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów⁴⁰ wykorzystywany dotychczas w analizowanym przepisie zwrot „sąd powinien (...) dążyć” został zastąpiony zwrotem „sąd dąży”. Zmiana ta sprawiła, że szczególnie aktualne stały się wątpliwości co do tego, czy dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cy-

³⁶ D. Dulęba, *Ugoda...*, rozdz. *Ugoda w kodeksie cywilnym francuskim*.

³⁷ D. Dulęba, *Ugoda...*, rozdz. *Ugoda w kodeksie cywilnym francuskim*.

³⁸ M. Fabre-Magnan, *Droit des obligations: Contrat et engagement unilateral*, Paris 2010, s. 671.

³⁹ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 95.

⁴⁰ Dz.U. poz. 1595.

wilnej jest powinnością, z której sąd może, lecz nie musi skorzystać, czy też stanowi ono obowiązek sądu.

14. Z uzasadnienia⁴¹ projektu ustawy nowelizującej art. 10 k.p.c. wynika wprost, że nowelizacja tego przepisu wiązała się z dookreśleniem nałożonego na sąd obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia sporu, gdyż w uprzednim stanie prawnym nie zawierał on rozwinięcia w postaci skonkretyzowanych instrumentów wspierających szanse ugodowego zakończenia sporu na etapie postępowania sądowego. Wprowadzone na mocy nowelizacji zmiany doprecyzowały istotę wspomnianego obowiązku, wskazując, że jego realizacja polega w szczególności na nakłanianiu stron do mediacji, co w założeniu projektodawców ma przyczynić się do zwiększenia liczby postępowań mediacyjnych. Abstrahując od uszczegółowienia sposobu realizacji dążenia do ugodowego załatwienia sprawy, o którym mowa w art. 10 k.p.c., należy zauważyć, że w świetle przedstawionego uzasadnienia ujmowane jest ono wyraźnie w charakterze obowiązku spoczywającego na sądzie.

15. W literaturze przedmiotu oraz judykaturze zdania co do obligatoryjnego charakteru dążenia do ugodowego załatwienia sporu, o którym mowa w art. 10 k.p.c., są podzielone. Część autorów przyjmuje, że dążenie do zawarcia ugody, a w szczególności nakłanianie do mediacji, należy poczytywać za obowiązek sądu. Warto zauważyć, że pogląd taki pojawił się w piśmiennictwie już wówczas, gdy analizowany przepis posługiwał się jeszcze sformułowaniem „sąd powinien (...) dążyć”. Według M. Uliasz⁴² art. 10 w ówczesnym brzmieniu nakładał na sąd obowiązek nakłaniania uczestników postępowania do ugodowego załatwienia sprawy, a w przypadku sprawy rozpoznawanej na rozprawie obowiązek taki ciążył na przewodniczącym, który powinien we właściwej chwili skłaniać strony do pojednania. Analogiczne stanowisko zajmowała wówczas także M.T. Romer⁴³. Autorka ta, już po dodaniu do art. 10 k.p.c. zdania drugiego, przewidującego możliwość zawarcia ugody przed mediatorem, wskazywała, że ustawodawca wprowadził tę możliwość w charakterze alternatywy wobec znanego sprzed nowelizacji obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia sprawy. Stanowisko ujmujące dążenie do ugodowego załatwienia sprawy w charakterze obowiązku wydawało się być zbieżne z interpretacją zaprezentowaną przez Sąd Najwyższy

⁴¹ Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów, VII kadencja, druk sejm. nr 3422, s. 7.

⁴² M. Uliasz, *Kodeks*, 2008, art. 10, nb 1.

⁴³ M.T. Romer, *Ugoda w postępowaniu procesowym i pojednawczym*, M.P.Pr. 2005/11, s. 292–293.

w postanowieniu z 14.11.1996 r., I CRN 93/96, LEX nr 500193, w którym – odnosząc się do użytego w art. 223 § 1 k.p.c. sformułowania „przewodniczący rozprawy powinien skłaniać strony do pojednania”, uznano, że słowo „powinien” oznacza to samo, co „zobowiązany jest”. Na gruncie aktualnego stanu prawnego, w ramach którego ustawodawca posługuje się kategorią stwierdzeniem „sąd dąży”, pogląd uznający owo dążenie za obowiązek sądu prezentuje E. Marszałkowska-Krześ⁴⁴. Autorka ta stwierdza, że od 1.01.2016 r. promowanie mediacji jest obowiązkiem sądu, co – jak się wydaje – przekłada się na analogiczne ujęcie dążenia do ugodowego załatwienia sprawy, którego jedynie przykładem jest nakłanianie do mediacji.

16. Część autorów nie uznaje jednak tezy o obligatoryjnym charakterze dążenia do zawarcia ugody. Stanowisko takie prezentuje w szczególności J. Jagieła, który zauważa, że zarówno dążenie do ugodowego załatwienia sprawy w ogólności, jak i nakłanianie stron do mediacji jest powinnością, z której sąd może, ale nie musi skorzystać⁴⁵. Od uznania sądu zależy bowiem, czy podejmie czynności zmierzające do ugodowego załatwienia sprawy, czy też ich zaniecha. W podobnym tonie wypowiadają się również P. Feliga⁴⁶ oraz O.M. Piaskowska⁴⁷, którzy w kontekście art. 10 k.p.c. podkreślają, że dążenie do rozwiązania sporu między stronami poprzez zawarcie ugody jest powinnością sądu, a nie obowiązkiem. Dążenie do ugodowego załatwienia spraw cywilnych ujmowane jest również w charakterze postulatu⁴⁸, co sugeruje jego fakultatywny charakter. Podobne stanowisko można odnaleźć w wypowiedziach sądów powszechnych, które akcentują brak obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej. Zgodnie z wyrokiem SA w Warszawie z 18.10.2013 r., I ACa 780/13, LEX nr 1425580, sąd nie ma bezwzględnego obowiązku przeprowadzania postępowania ugodowego pomiędzy stronami, a tylko taką powinność w pewnych sytuacjach. Przy czym jeżeli oceni, że prowadzenie takiego postępowania nie rokuje w najmniejszym stopniu powodzenia (tak jak w sprawie, gdzie powód nie wyrażał gotowości do zawarcia ugody, a pozwany pomimo chęci nie przedstawił warunków i następnie nie przybył na rozprawę), nie musi dążyć do ich ugodowego załatwienia, gdyż to tylko wywołałoby przewleczenie postępowania i narażenie się na zarzut nieuzasadnionej zwłoki. Również Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 7.03.2017 r., V ACa 252/16, LEX nr 2268921, podkreślił brak

⁴⁴ E. Marszałkowska-Krześ [w:] *Kodeks*, red. E. Marszałkowska-Krześ, 2019, art. 10, nb 9.

⁴⁵ J. Jagieła [w:] *Kodeks*, t. 1, red. A. Marciniak, 2019, art. 10, nb 3.

⁴⁶ P. Feliga [w:] *Kodeks*, t. 1, red. T. Szanciło, 2019, art. 10, nb 1.

⁴⁷ O.M. Piaskowska [w:] *Kodeks*, red. O.M. Piaskowska, 2020, art. 10, nb 1.

⁴⁸ M. Muliński [w:] *Kodeks*, t. 1A, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2020, art. 10, nb 1.

bezwzględno obowiązku przeprowadzania postępowania ugodowego pomiędzy stronami, uznając dążenie do ugodowego załatwiania spraw cywilnych wyłącznie za powinność w pewnych sytuacjach. Jednocześnie sąd ten dopuścił możliwość odstąpienia od czynności zmierzających do ich ugodowego załatwienia, czy też skierowania sprawy do postępowania mediacyjnego w razie braku szans na zawarcie ugody, nadmienając, że podejmowanie takich czynności mogłoby prowadzić do przewlekłości postępowania.

17. Odnosząc się do prezentowanych w literaturze poglądów, w pierwszej kolejności należy zaakcentować, iż aktualne brzmienie art. 10 k.p.c. skłania do wniosku, że intencją ustawodawcy stało się nadanie zachowaniu wskazanemu w tym przepisie charakteru obligatoryjnego lub co najmniej podkreślenie takiej jego dotychczasowej natury. O ile na gruncie uprzedniego brzmienia tego przepisu można było spierać się co do tego, czy powinność stanowi odmienny od obowiązku charakter działania sądu, o tyle nowelizacja tego przepisu wydaje się przesądzać o tym, że dążenie do ugodowego załatwienia sprawy jest wymagane bez względu na uznanie sądu, do którego zachowanie to zostało przypisane. Świadczy o tym kategoryczne i jednoznacznie sformułowanie „sąd dąży”, co wskazuje na obowiązek sądu w tym zakresie⁴⁹. W świetle wykładni językowej analizowanej regulacji sąd ma zatem obowiązek dążenia do ugodowego załatwienia spraw. Należy przy tym pamiętać, że ugodowe załatwienie sprawy w rozumieniu analizowanego przepisu może przybrać zarówno postać ugody zawartej przed sądem, jak i ugody zawartej przed mediatorem. Tym samym spoczywający na sądzie obowiązek dążenia do ugodowego załatwienia sprawy może być realizowany poprzez dążenie do zawarcia ugody sądowej lub mediacyjnej.

18. Powinność dążenia do zawarcia ugody sądowej w każdym stanie postępowania jest obowiązkiem nie tylko sądu, lecz także przewodniczącego. Świadczy o tym brzmienie art. 223 § 1 k.p.c., zgodnie z którym przewodniczący powinien we właściwej chwili skłaniać strony do pojednania, zwłaszcza na pierwszym posiedzeniu, po wstępnym wyjaśnieniu stanowiska stron. Realizacja tak ujętego obowiązku powinna znaleźć odzwierciedlenie w protokole. Zgodnie bowiem z § 173 ust. 1 reg. sąd. w sprawach, których charakter zezwala na zawarcie ugody, protokół pisemny z posiedzenia powinien zawierać wzmiankę o tym, czy strony były nakłaniane do ugody, w szczególności w drodze mediacji. Należy przy tym pamiętać, że wspomniany przepis nie wymaga, aby w protokole pisemnym była zamieszczona treść wypowiedzi przewodniczącego, w której nakłania on strony do zawarcia ugody albo pod-

⁴⁹ J. Derlatka, *Czy dążenie...*, s. 1098.

dania się mediacji⁵⁰. Wystarczy bowiem sama wzmianka, że przewodniczący dopełnił tego obowiązku. Nie jest też wymagane wskazywanie stanowisk stron w przedmiocie ugodowego załatwienia sporu, opisywanie propozycji (warunków) ugody ani wskazywanie przyczyn, z powodu których nie doszło do ugody albo poddania się mediacji.

19. Jednocześnie stanowczego podkreślenia wymaga konieczność odróżnienia obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej od jej rzeczywistego zakończenia w formie ugody zawartej przed sądem lub ugody zawartej przed mediatorem. Nie można się w szczególności zgodzić ze stwierdzeniem, że art. 10 k.p.c. wyraża ogólną regułę zobowiązującą sąd do zakończenia postępowania cywilnego ugodą zawartą przez strony⁵¹. Należy bowiem zauważyć, że obowiązek wynikający z art. 10 k.p.c. powiązany jest z dążeniem, które w ujęciu słownikowym oznacza podejmowanie wysiłków zmierzających do osiągnięcia określonego celu, nie zaś jego rzeczywistą realizację. Tym samym obowiązkiem sądu nie jest podejmowanie czynności, których finalnym efektem musi być ugodowe załatwienie każdej sprawy, w której zawarcie ugody jest dopuszczalne. Obowiązkiem sądu jest zaś podejmowanie czynności, które mają szansę doprowadzić do osiągnięcia tego celu. Innymi słowy, wszędzie tam, gdzie pojawia się nadzieja ugodowego załatwienia sporu, powinno się dążyć do zawarcia ugody⁵².

20. Spoglądając z tej perspektywy na dążenie do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej należy podkreślić, że dla realizacji tego obowiązku kluczowe znaczenie mają działania natury informacyjnej, które przybliżają stronom możliwości i korzyści związane z ugodowym zakończeniem sporu. Wśród czynności, które sąd powinien podejmować w celu realizacji tak ujętego obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia sprawy w literaturze wymienia się w szczególności przedstawienie korzyści płynących z ugody dla obu stron⁵³. Prezentując argumentację przemawiającą za zawarciem ugody, przewodniczący może zwrócić uwagę stron na podstawowy walor ugody, jakim jest sprawne zakończenie sporu, wyjaśnić, że ugoda sądowa jest, tak samo jak wyrok, tytułem egzekucyjnym, powinien przytoczyć uregulowania, które dotyczą sposobu rozliczenia kosztów w sprawie zakończonej ugodą sądową. Co więcej, sędzia może wskazać na różne możliwe rozwiązania w przyszłym

⁵⁰ M. Uliasz [w:] *Regulamin urzędowania sądów powszechnych. Komentarz*, red. M. Romańska, Warszawa 2017, § 144, nb 4.

⁵¹ H. Dolecki [w:] *Kodeks*, t. 1, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2013, art. 10, nb 1.

⁵² T. Ereciński [w:] *Kodeks*, t. 1, red. T. Ereciński, 2016, art. 10, nb 1.

⁵³ H. Pietrzkowski, *Metodyka*, 2014, rozdz. *Rola sędziego (sądu) w dążeniu do zawarcia ugody sądowej*.

orzeczeniu sądowym, wspomnieć o występujących w doktrynie i judykaturze rozbieżnościach ocen prawnych w podobnych sprawach, zwrócić uwagę stronom na skomplikowany stan faktyczny wynikający m.in. ze skrajnie odmiennych twierdzeń stron, co – przy jednocześnie ubogim materiale dowodowym oferowanym przez strony – stwarza szeroki margines niepewności, które z twierdzeń obu stron zostaną przyjęte za podstawę rozstrzygnięcia sądowego. Nakłonieniu obu stron do ugody sprzyjać może także argumentacja zależna od rodzaju rozpoznawanej sprawy. Przewodniczący może więc odwoływać się do etyki stron (ze względu np. na dobro dziecka czy trwałość rodziny), czy też wskazywać stronom optymalną rolę ugody w ich trwałych kontaktach (np. sąsiedzkich, lokalowych)⁵⁴.

21. Wątpliwości budzi natomiast dopuszczalność dążenia do ugodowego załatwienia sprawy przez wysunięcie konkretnej propozycji ugodowego załatwienia sporu. Z jednej strony wskazuje się bowiem wprost, że realizacja obowiązku zawartego w art. 10 k.p.c. sprowadza się nie tylko do unaocznienia stronom korzyści wynikających z tego sposobu zakończenia procesu, lecz także do wysunięcia możliwej do przyjęcia przez strony propozycji ugodowej⁵⁵. Z drugiej jednak zauważa się, że wobec konieczności zachowania przez sędziego bezstronności, można mieć wątpliwości co do tego, czy realizacja obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia spraw cywilnych może polegać na wysunięciu akceptowanej przez strony konkretnej propozycji ugodowego załatwienia sporu⁵⁶. W literaturze wskazano również, że przewodniczący powinien poprzestać na zwróceniu stronom uwagi na korzyści płynące z zawarcia ugody, unikając przy tym wyrażania przy tym własnego przekonania co do zasadności lub niezasadności roszczenia⁵⁷. W tym kontekście należy zauważyć, że w efekcie nowelizacji z 4.07.2019 r. przewodniczący został *expressis verbis* wyposażony w kompetencję do poszukiwania ze stronami ugodowych sposobów rozwiązania sporu oraz wspierania ich w formułowaniu propozycji ugodowych (art. 205⁶ § 2 zdanie drugie k.p.c.). Co więcej, w efekcie zmiany dotychczasowego brzmienia art. 49 k.p.c. doszło do wyraźnego wskazania, że za okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności sędziego w danej sprawie, nie uważa się wyrażenia przez sędziego poglądu co do prawa i faktów przy wyjaśnianiu stronom czynności sądu lub nakłanianiu do ugody lub udzielaniu pouczeń. Wydaje się zatem,

⁵⁴ B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2013, rozdz. *Wyjaśnienie stanowiska stron i próba ich pojednania*.

⁵⁵ J. Górski [w:] *Kodeks*, t. 2, red. A. Marciniak, 2019, art. 223, nb 3.

⁵⁶ J. Derlatka, *Czy dążenie...*, s. 1104.

⁵⁷ H. Czerwińska, *Problematyka prawna ugody*, GSP 2009/21, s. 233.

że *de lege lata* dążenie do ugodowego załatwienia sprawy może być realizowane w szczególności poprzez przedstawienie stronom konkretnej propozycji ugodowego załatwienia sporu. Jednocześnie należy się zgodzić ze stanowiskiem H. Pietrkowskiego⁵⁸, który zwraca uwagę, że wszelkie propozycje i sugestie sędziego powinny być przedstawiane w trybie warunkowym, z podkreśleniem, że proponowane ugodowe rozwiązanie sporu oparte jest na pewnych tylko założeniach i wstępnej ocenie, zaś sędzia nie powinien ujawniać swojego stanowiska w zakresie zasadności roszczenia będącego przedmiotem postępowania.

22. W aktualnym stanie prawnym czynności podejmowane w celu realizacji obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia sprawy mogą zostać podjęte w szczególności podczas posiedzenia przygotowawczego, które stanowi kluczową instytucję postępowania przygotowawczego, tj. nowego, nieznanego dotychczas w postępowaniu cywilnym etapu procesu, który wprowadzono na mocy nowelizacji z 4.07.2019 r. Posiedzenie przygotowawcze służy rozwiązaniu sporu bez potrzeby prowadzenia dalszych posiedzeń, zwłaszcza rozprawy (art. 205⁵ § 1 zdanie pierwsze k.p.c.), co oznacza, że służy ono przede wszystkim zawarciu ugody. Jednym z etapów postępowania przygotowawczego jest próba skłonienia stron do pojednania i ugodowego zakończenia sporu (art. 205⁶ § 2 zdanie pierwsze k.p.c.). W tym celu przewodniczący może poszukiwać ze stronami ugodowych sposobów rozwiązania sporu, wspierać je w formułowaniu propozycji ugodowych oraz wskazywać sposoby i skutki rozwiązania sporu, w tym skutki finansowe (art. 205⁶ § 2 zdanie drugie k.p.c.). W trakcie posiedzenia przewodniczący ma możliwość przedstawienia stronom wstępnego poglądu w sprawie, w tym co do ewentualnego przyszłego wyniku postępowania, co ma skłonić strony do zawarcia racjonalnego kompromisu. Jednocześnie wskazanie to w przyszłości nie stanowi przesłanki wyłączenia sędziego od rozpoznania sprawy, gdyż za okoliczność świadczącą o stronniczości sędziego nie uważa się wyrażenia przez sędziego poglądu co do prawa i faktów przy wyjaśnianiu stronom czynności sądu lub nakłanianiu do ugody (art. 49 § 2 k.p.c.).

W odniesieniu do posiedzenia przygotowawczego należy pamiętać, że pomimo kategorycznego brzmienia art. 205⁴ § 1 k.p.c. posługującego się zwrotem „przewodniczący wyznacza posiedzenie przygotowawcze”, którego odpowiednikiem jest właściwie twierdzenie: „przewodniczący musi wyznaczyć posiedzenie przygotowawcze”, posiedzenie to, przy wystąpieniu pewnych oko-

⁵⁸ H. Pietrkowski, *Orzeczenia i ugody w praktyce sądów cywilnych*, Warszawa 2007, rozdz. *Ugoda sądowa*.

liczności, może zostać pominięte. Odstąpienie od wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego może bowiem nastąpić w przypadku stwierdzenia przez przewodniczącego, że ten rodzaj posiedzenia nie przyczyni się w konkretnej sprawie do jej sprawniejszego rozpoznania (art. 205⁴ § 3 k.p.c.). Ustawodawca w praktyce pozostawił zatem przewodniczącemu decyzję o odbyciu posiedzenia przygotowawczego, nie wskazując nawet przypadkowo, o jakie sytuacje chodzi, co sprawia, że mamy do czynienia z praktyczną fakultatywnością posiedzenia przygotowawczego. Wydaje się, że za wyznaczeniem posiedzenia przygotowawczego przemawiać powinna przede wszystkim możliwość zawarcia ugody między stronami, przy czym ocena tej kwestii należy do przewodniczącego.

23. Niezależnie od wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego i podjęcia podczas tego posiedzenia czynności stanowiących konkretyzację dążenia do ugodowego załatwienia sprawy należy pamiętać, że urzeczywistnienie analizowanego obowiązku w postępowaniu cywilnym może mieć również inne przejawy. Jednym z nich jest choćby realizacja obowiązku wynikającego z § 169 reg. sąd., zgodnie z którym przy pierwszym doręczeniu poucza się strony lub uczestników postępowania nieprocesowego o możliwości skorzystania z mediacji, a także o umieszczeniu informacji o zasadach i procedurze mediacji w danego rodzaju sprawach oraz informacji o mediatorach na stronie internetowej sądu lub w siedzibie sądu. Innym przejawem dążenia sądu do ugodowego załatwienia sporu jest przewidziany w art. 210 § 2² k.p.c. obowiązek pouczenia stron o możliwości ugodowego załatwienia sporu, w szczególności w drodze mediacji. Dążenie do ugodowego załatwienia sporu może być realizowane także poprzez wezwanie stron do udziału w spotkaniu informacyjnym dotyczącym polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji (art. 183⁸ § 4 k.p.c.).

24. Patrząc na obowiązek dążenia do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej jako na obowiązek podejmowania czynności, które mają szansę doprowadzić do osiągnięcia tego celu, należy na koniec podkreślić, że realizacja tego obowiązku nie może się z pewnością sprowadzać do wymuszenia zawarcia ugody przez strony, gdyż wywieranie na stronach presji w tym względzie może prowadzić do przeświadczenia o braku chęci rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, a niekiedy wywołać zarzut braku bezstronności sędziego⁵⁹. Sędzia swym zachowaniem i przedstawianą argumentacją przemawiającą za celowością zawarcia przez strony ugody sądowej nie może sprawiać wrażenia, że jest osobą najbardziej zainteresowaną takim zakończeniem sprawy. Na-

⁵⁹ J. Derlatka, *Czy dążenie...*, s. 1105.

tarczywe powracanie przez sędziego do koncepcji ugodowego zakończenia sprawy w sytuacji, gdy strony definitywnie odrzuciły takie rozwiązanie, jest bardzo źle odbierane przez strony⁶⁰. Jeżeli zatem sąd stwierdzi brak możliwości zawarcia ugody między stronami, nie powinien w dalszym ciągu podejmować czynności nakłaniających do ugody. Stanowisko takie znajduje potwierdzenie nie tylko w polskiej judykaturze, lecz także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w wyroku z 4.10.2001 r., 38328/97, J. Bejer v. Polska, LEX nr 863520, uznał, że o ile należy zachęcać strony do zawarcia ugody, o tyle przedłużanie zabiegów zmierzających do tego nie służy dobru przebiegowi procesu. Jeżeli działania sądu nie przynoszą rezultatu, sądy zobligowane są do rozstrzygnięcia sporu z jak najmniejszym opóźnieniem. Tym samym Trybunał nie przyjął argumentu, że wysiłki zmierzające do ugodowego zakończenia sprawy usprawiedliwiają przedłużenie postępowania.

4. POJĘCIE UGODY SĄDOWEJ

25. Termin „ugoda sądowa” nie jest w zasadzie używany w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. Jest natomiast określeniem najczęściej stosowanym w piśmiennictwie oraz judykaturze. Jest on zatem bardziej właściwy doktrynie prawa cywilnego procesowego oraz orzecznictwu niż językowi prawnemu⁶¹.

Pomimo nałożenia na sąd obowiązku dążenia do ugodowego załatwienia każdej sprawy cywilnej, którego realizacja może przybrać m.in. postać ugody zawartej przed sądem, ustawodawca nie zamieścił w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego definicji ugody sądowej. Co więcej, analizowanym terminem posługuje się on tylko jednokrotnie. Jedynym obowiązującym przepisem, w którym zastosowano pojęcie ugody sądowej, jest bowiem art. 1157 k.p.c. W pozostałych przepisach ustawodawca posługuje się natomiast innymi sformułowaniami, wśród których najczęściej pojawia się pojęcie ugody bez żadnej dodatkowej przydawki (np. art. 10, 73 § 2, art. 104, 158 k.p.c.). Stosowane są również pojęcia: ugody zawartej przed sądem (np. art. 183¹⁵ § 1, art. 205² § 1 pkt 1, art. 233 § 1 k.p.c.), ugody zawartej przed mediatorem (np. art. 183¹⁵ § 1, art. 355, 578¹ § 1 k.p.c.) oraz

⁶⁰ H. Pietrzkowski, *Metodyka*, 2014, rozdz. *Rola sędziego (sądu) w dążeniu do zawarcia ugody sądowej*.

⁶¹ A. Franusz, *Charakter prawny ugody sądowej oraz skutki jej zawarcia*, „*Studia Prawno-ustrojowe*” 2014/24, s. 244.

ugody zawartej przed sądem polubownym (np. art. 1213 § 1, art. 1213¹ § 1, 2, art. 1215 § 1, 2, 3 k.p.c.). Analiza przepisów Kodeksu postępowania cywilnego odnoszących się do ugody w ogólności wskazuje, że ustawodawca wprowadził cztery możliwości zawarcia ugody, tj. w ramach postępowania pojednawczego, toczącego się postępowania rozpoznawczego (procesu i postępowania nieprocesowego), mediacji lub postępowania przed sądem polubownym. Nie każda jednak ugoda, która może zostać zawarta w jeden ze wskazanych przez ustawodawcę sposobów, mieści się w ramach pojęcia ugody sądowej. Określenia tego używa się bowiem najczęściej w odniesieniu do ugód zawieranych przed wszczęciem postępowania cywilnego, tj. w tzw. postępowaniu pojednawczym, jak również wobec ugód dochodzących do skutku w toku postępowania rozpoznawczego prowadzonego zarówno w trybie procesowym, jak i nieprocesowym.

26. Przedstawione powyżej uogólnienie co do zakresu pojęcia ugody sądowej wymaga pewnego rozwinięcia. Należy bowiem zauważyć, że w literaturze nie ma zgodności co do identyczności dwóch wspomnianych powyżej rodzajów ugód, a tym samym brak jest jednolitości poglądów w kwestii objęcia obu tych kategorii wspólnym pojęciem ugody sądowej. Z jednej strony zwraca się uwagę na poważne różnice natury prawnej zachodzące między dwoma wspomnianymi rodzajami ugód. Różnica taka, według H. Trammera⁶², sprowadza się do niemożności przyznania ugodzie zawieranej w postępowaniu pojednawczym charakteru czynności procesowej. Z kolei J. Lapierre⁶³ różnicę tę wiąże z odmiennymi skutkami obu ugód. Zdaniem tego autora ugoda zawarta w toku postępowania rozpoznawczego zawiera bowiem co najmniej dorozumianą wolę odstąpienia od zgłoszonego w pozwie (wniosku) żądania udzielenia ochrony sądowej, ponieważ celem tak rozumianej ugody sądowej jest niedopuszczenie do dalszego postępowania sądowego, a tym samym wyłączenie rozstrzygnięcia merytorycznego przez sąd⁶⁴. W efekcie zasadniczym skutkiem procesowym odnoszącym się do postępowania, w którym ugoda sądowa została zawarta, będzie wydanie przez sąd postanowienia o umorzeniu z tej przyczyny postępowania, gdyż wobec załatwienia przez strony ich sporu w drodze porozumienia wydanie wyroku staje się zbędne (art. 355 k.p.c.). Z kolei w ugodzie zawartej w postępowaniu pojednawczym brak jest wyraźnego lub dorozumianego cofnięcia żądania udzielenia ochrony sądowej, gdyż wspomniane żądanie w tym postępowaniu

⁶² H. Trammer, *Ugoda...*, s. 25.

⁶³ J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968, s. 14–15.

⁶⁴ Uchwała SN – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970/3, poz. 40.

niu nie jest w ogóle wysuwane. W efekcie ugoda zawarta w postępowaniu pojednawczym pozbawiona jest skutku charakterystycznego dla ugody zawieranej w toku postępowania rozpoznawczego, tj. umorzenia postępowania. Z drugiej zaś strony zauważa się, że Kodeks nie czyni żadnej różnicy między ugodą zawartą w postępowaniu pojednawczym a ugodą zawartą już w toku procesu (ewentualnie postępowania nieprocesowego)⁶⁵. Zwraca się również uwagę na to, że z koncepcją przeciwstawiającą sobie oba typy ugód można skutecznie polemizować⁶⁶. Uznaje się bowiem, że złożenie wniosku o wezwanie do próby ugodowej można poczytywać za sposób realizacji prawa do sądowej ochrony uprawnień materialnoprawnych, zaś sposób zakończenia postępowania po zawarciu ugody pojednawczej może być taki sam jak w przypadku ugody procesowej, gdyż postanowienie o umorzeniu powinno zapaść również w postępowaniu przedpojednawczym, w którym strony zawarły ugodę ocenioną przez sąd pozytywnie.

27. Odnosząc się do przywołanych powyżej stanowisk, należy przyjąć, że zarówno ugodę zawartą w postępowaniu pojednawczym, jak i ugodę zawartą w postępowaniu rozpoznawczym należy ujmować w ramach analizowanego pojęcia. Jednocześnie należy się przychylić do twierdzenia, że w świetle przepisów prawa procesowego nie istnieją zasadnicze różnice między ugodą zawartą w postępowaniu pojednawczym a ugodą zawartą już w toku procesu lub postępowania nieprocesowego⁶⁷. Jeżeli bowiem chodzi o charakter prawny ugody sądowej zawartej w postępowaniu pojednawczym, jak również o jej skutki, a także uchylenie się od tych skutków, sprawa przedstawia się analogicznie do przypadku ugody sądowej zawartej już w toku postępowania rozpoznawczego, przy czym kwestie te zostaną poddane szczegółowej analizie w dalszej części opracowania. Co więcej, analiza literatury przedmiotu wskazuje, że nawet autorzy dostrzegający różnice między tymi aktami nie przekładają ich na zakres pojęcia ugody sądowej. J. Lapierre, zakładając istnienie wspomnianych powyżej różnic w skutkach ugody zawartej w postępowaniu pojednawczym oraz ugody zawartej w postępowaniu rozpoznawczym, pozostaje przy terminologii powszechnie przyjętej w polskim piśmiennictwie procesowym, a tym samym w pojęciu ugody sądowej lokuje on zarówno ugody procesowe, jak i ugody, które określa mianem pojednawczych lub przedprocesowych⁶⁸. Wydaje się bowiem, że wspólnym mianownikiem obu wyróżnionych ugód, przesądzającym o objęciu ich jednym pojęciem ugody

⁶⁵ W. Siedlecki [w:] *System*, t. 2, red. Z. Resich, s. 170.

⁶⁶ T. Wojciechowski, *Charakter prawny ugody sądowej*, PS 2001/6, s. 50.

⁶⁷ W. Siedlecki [w:] *System*, t. 2, red. Z. Resich, s. 170.

⁶⁸ J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968, s. 14–15.

sądowej, pozostaje fakt zawarcia ugody wobec sądu. Pojęcie ugody sądowej *in genere* należy zatem wyklądać zgodnie z etymologią tego związku frazeologicznego, która – w przeciwieństwie do ugody pozbawionej charakteru sądowego – zakłada udział sądu w procesie zawierania ugody. Tym samym pojęcie ugody sądowej należy rozumieć zarówno ugodę zawartą w postępowaniu pojednawczym, jak i ugodę zawartą w postępowaniu rozpoznawczym. Pojęcie ugody sądowej nie obejmuje zaś dwóch pozostałych rodzajów ugód uwzględnionych *expressis verbis* w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, tj. ugody zawartej przed mediatorem oraz ugody zawartej przed sądem polubownym. Bez znaczenia dla istoty analizowanego pojęcia pozostaje natomiast to, czy pojednanie stron przed sądem ma charakter uboczny wobec toczącego się przed sądem postępowania, czy też jest jego zasadniczym celem, choć w obu przypadkach skutki procesowe można sprowadzić do zakończenia postępowania, w związku z którym ugodę zawarto.

5. CHARAKTER PRAWNY UGODY SĄDOWEJ

28. Problematyka charakteru prawnego ugody sądowej stanowi jeden z podstawowych problemów, wokół którego toczą się spory w doktrynie prawa procesowego. Choć intensywne dyskusje w tej kwestii trwały przede wszystkim w okresie od końca XIX w. do lat 60. XX w.⁶⁹, zagadnienie natury prawnej ugody zawieranej przed sądem nadal nie jest powszechnie interpretowane w sposób jednolity. Problematyka ta sprowadza się właściwie do odpowiedzi na pytanie o miejsce ugody sądowej w kręgu czynności procesowych lub materialnoprawnych. Rozstrzygnięcie tak ujętej kwestii ma walor nie tylko teoretyczny, ale pociąga za sobą również istotne konsekwencje praktyczne, jako że przesądza o rodzaju przepisów właściwych dla oceny ważności oraz skuteczności analizowanej czynności. Analiza prezentowanych w literaturze poglądów wskazuje, że wypracowane zostały trzy odmiennie koncepcje co do charakteru prawnego ugody sądowej. Koncepcje te sprowadzają się do przyjęcia teorii materialnoprawnego, procesowego lub mieszanego charakteru analizowanej czynności, co w pewnym sensie odpowiada jej nazwie, gdyż można położyć akcent bądź na pierwszy, bądź na drugi jej człon⁷⁰. Należy przy tym zauważyć, że tak ujęta klasyfikacja poglądów na temat charakteru prawnego ugody sądowej stanowi pewne uproszczenie, gdyż stanowiska pre-

⁶⁹ J. Lapierre, *Uгода...*, 1968, s. 16.

⁷⁰ Z. Fenichel, *Uгода sądowa*, PPC 1933/10, s. 293.

zentowane w obrębie każdej z tych koncepcji przez poszczególnych autorów nie mają jednolitego charakteru i różnią się między sobą.

29. Koncepcja materialnoprawna zakłada, że ugoda sądowa jest wyłącznie czynnością prawa materialnego. Teorię taką niedługo po wejściu w życie Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. sformułował H. Trammer⁷¹ zarówno w odniesieniu do ugody zawieranej w postępowaniu pojednawczym, jak i ugody zawieranej w toku postępowania rozpoznawczego. Potrzebę odwołania się do prawa materialnego autor ten wywodził z braku definicji ugody w przepisach prawa procesowego. Skoro bowiem przepisy procesowe nie określają istoty tej czynności, przyjmował on, że jest to instytucja prawa materialnego. Zawarcie ugody przed sądem traktował on jedynie jako formę niezmienną charakteru samej ugody, która nie ma cech czynności procesowej. Nie zmienia tego fakt, że zawarcie ugody sądowej wywołuje określone skutki relewantne dla postępowania (np. umorzenie postępowania, powstanie tytułu egzekucyjnego). Koncepcja materialnoprawnego charakteru ugody sądowej do niedawna miała właściwie znaczenie jedynie historyczne, gdyż w najnowszej literaturze powszechnie przyjmowano, że natury ugody sądowej nie sposób objaśnić, odwołując się do zasad i norm pochodzących wyłącznie z prawa materialnego. Należy jednak zauważyć, że o ile brak było autorów uznających ugodę procesową za czynność wyłącznie prawa materialnego, o tyle część autorów wniosek taki wydawała się przyjmować w odniesieniu do ugody pojednawczej⁷². Sytuacja ta uległa zmianie w 2019 r., kiedy za uznaniem jedności ugody jako instytucji prawa materialnego, również na gruncie prawa procesowego, opowiedziała się J. Misztal-Konecka⁷³, która jednocześnie odmówiła ugodzie sądowej charakteru czynności procesowej. Autorka ta uznaje ugodę sądową w ogólności wyłącznie za umowę prawa materialnego zawieraną w formie określonej przepisami prawa procesowego co do organu, przed którym jest zawierana, czasu i miejsca zawarcia, wywołując skutki materialnoprawne, a równocześnie stanowiącą należytą podstawę do składania oświadczeń procesowych prowadzących do bezpośrednich i pośrednich skutków procesowych.

30. Koncepcja procesowa uznaje ugodę sądową za czynność wyłącznie procesową. Tak ujęta teoria nigdy nie była jednak szczególnie mocno akcentowana w polskiej literaturze przedmiotu. Co więcej, odnalezienie

⁷¹ H. Trammer *Ugoda...*, s. 4 i n.

⁷² Zob. K.W. Baran [w:] *System Prawa Pracy*, t. 6, *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016, s. 206; R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, s. 589.

⁷³ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 415 i n.

autorów prezentujących tę koncepcję w czystej postaci (niezależnie od jej odmiany⁷⁴), zakładającej, że ugoda zawarta przed sądem jest wyłącznie czynnością procesową, która nie ma nic wspólnego z ugodą znaną prawu materialnemu, nie jest możliwe. Wśród autorów wskazywanych⁷⁵ jako zwolennicy procesowego charakteru ugody sądowej znajduje się W. Siedlecki, który podkreśla, że w ugodzie sądowej odnaleźć można wszystkie elementy składające się na pojęcie czynności procesowej. Należy przy tym zauważyć, że o ile autor ten rzeczywiście twierdzi, iż ugoda sądowa jest zawsze – i jak się wydaje przede wszystkim – czynnością procesową, o tyle jednocześnie zauważa on, że jest ona także czynnością prawa materialnego, a więc ugodą w rozumieniu art. 917 k.c. wówczas, gdy rzeczywiście posiada treść materialnoprawną⁷⁶. Z powyższego wynika, że wspomniany autor nie twierdzi, iż każda ugoda zawierana w postępowaniu cywilnym jest wyłącznie czynnością procesową, lecz dopuszcza taką możliwość, podnosząc, że z jedności prawa cywilnego materialnego i procesowego bynajmniej nie wynika, by nie mogły istnieć obok wspólnych pojęć i instytucji prawnych także odrębne pojęcia i instytucje prawne oraz czynności właściwe prawu procesowemu, właśnie z uwagi na odmienny charakter i przedmiot tego prawa, choć jego przepisy służą realizacji norm prawa materialnego. W najnowszej literaturze pogląd o procesowym charakterze ugody sądowej przypisuje⁷⁷ się z kolei M. Śladkowskiemu. Jednak w tym przypadku należy zauważyć, iż choć wspomniany autor stwierdza, że „charakterystykę samej ugody sądowej należy rozpocząć od stwierdzenia, iż jest ona czynnością procesową, która zgodnie z wolą stron wywołuje dwojakiego rodzaju skutki, to jest skutki materialnoprawne oraz formalnoprawne (procesowe)”, to jednocześnie wskazuje on, że materialnoprawne podstawy ugody sądowej określają

⁷⁴ Teoria procesowa może mieć charakter stanowiska skrajnego, według którego ugoda sądowa jest wyłącznie czynnością procesową, która stanowi surogat wyroku i która podobnie jak wyrok kończy proces sama w sobie i wyposażona jest w prawomocność materialną. Teoria procesowa może również przybrać postać mniej radykalną, która zakłada że ugoda sądowa jest zgodnym, skierowanym do sądu oświadczeniem stron, w którym dają one wraz swojej woli zakończenia toczącego się między nimi procesu bez jednoczesnego regulowania stosunku spornego (np. wówczas, gdy strony poprzednio zawarły ugodę poza sądem, a obecnie chcą jedynie spowodować zakończenie procesu). W tym ujęciu strony mogą ograniczyć się do zawarcia samej ugody sądowej, jeśli mają na celu wyłącznie zakończenie procesu, lub też mogą łącznie z tą ugodą zawrzeć przed sądem ugodę materialnoprawną, z tym jednak zastrzeżeniem, że stanowi ona wówczas odrębną czynność materialnoprawną (zob. J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968, s. 26–28).

⁷⁵ Zob. J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 408.

⁷⁶ W. Siedlecki [w:] *System*, t. 2, red. Z. Resich, s. 179.

⁷⁷ Zob. J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 408.

art. 917–918 k.c.⁷⁸, co wydaje się świadczyć o przyjęciu koncepcji mieszanej, a nie procesowej.

31. Z kolei koncepcja mieszana, nazywana również dualistyczną, przyjmuje, że ugoda sądowa jest aktem prawnym złożonym z dwóch rodzajów czynności, tj. czynności materialnoprawnej i procesowej. Koncepcja ta w wersji klasycznej, najpełniej opracowanej przez J. Lapierre'a, uznaje, że w skład ugody sądowej wchodzi z jednej strony ugoda cywilnoprawna, regulująca sporny stosunek prawny między stronami, z drugiej zaś oświadczenia procesowe stron zmierzające do umorzenia przez sąd postępowania w sprawie⁷⁹. Co istotne, tak ujęta ugoda sądowa traktowana jest jako akt prawny złożony. Innymi słowy, wchodzące w skład ugody sądowej dwa rodzaje oświadczeń współtworzą jeden akt prawny, podlegający ocenie na podstawie przepisów należących do dwóch odrębnych gałęzi prawa. Zawarta w ugodzie umowa cywilnoprawna powinna być bowiem oceniana co do jej ważności i skutków w oparciu o przepisy prawa cywilnego materialnego, zaś procesowe oświadczenie woli stron podlega ocenie z punktu widzenia przepisów prawa procesowego. Zaproponowaną przez J. Lapierre'a koncepcję dualistyczną poddał zasadniczej modyfikacji T. Wojciechowski⁸⁰. Autor ten co prawda uznaje ugodę sądową za akt złożony, lecz zauważa jednocześnie, że nie poddaje się on ściśłemu i jednoznaczному zakwalifikowaniu do grupy czynności prawnych lub procesowych. W efekcie podkreśla on, że nie da się w ramach ugody sądowej wyróżnić i odseparować dwóch czynności podlegających w całości i wyłącznie regulacji materialnoprawnej bądź procesowej. Widoczne jest to zwłaszcza w odniesieniu do umowy cywilnoprawnej, której materialnoprawny charakter zostaje zmodyfikowany przez kontekst jej zawarcia, sprawiający, że niejednokrotnie zajdzie potrzeba łącznego stosowania przepisów proceduralnych i prawa materialnego.

32. Koncepcje zakładające, że ugoda sądowa jest czynnością o jednolitym charakterze prawnym, nie mają właściwie zwolenników w najnowszej literaturze, w której zdecydowana większość autorów uznaje, iż ugoda sądowa nie daje się jednoznacznie zaklasyfikować. Wyjątkiem w tym względzie jest wspomniane już stanowisko J. Misztal-Koneckiej, której zdaniem raczej historyczne i merytoryczne przemawiają za uznaniem wyłącznie materialnoprawnego charakteru ugody, w tym również tej zawieranej w związku z postępo-

⁷⁸ M. Śladkowski, *Rzecz ugodzona (res transacta) w kontekście konstytucyjnych zasad prawa do sądu oraz dwuinstancyjności postępowania sądowego*, PPP 2018/7–8, s. 173.

⁷⁹ J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968, s. 88–103.

⁸⁰ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 36 i n.

waniem cywilnym⁸¹, zaś oświadczenia nakierowane na uzyskanie efektów procesowych nie są obligatoryjnymi elementami ugody, lecz składane są przez strony wraz z ugodą lub później z tego powodu, że sama ugoda zlikwidowała między nimi spór co do stosunku prawnego⁸². Przeważająca większość prezentowanych w dzisiejszej nauce prawa poglądów na temat charakteru prawnego ugody sądowej mieści się jednak w ramach koncepcji mieszanej, a więc jest zgodna co do tego, że w ugodzie sądowej zazębiają się w pewien sposób wpływy dwóch gałęzi prawa, tj. prawa cywilnego materialnego i prawa postępowania cywilnego. Tym samym dzisiejsza nauka zasadniczo podziela tzw. teorię mieszaną (dualistyczną), która zakłada, że ugoda sądowa łączy w sobie cechy materialnoprawne i procesowe, przy czym poszczególni autorzy różnią się w poglądach co do tego, w jaki sposób te dwa elementy są ze sobą wzajemnie sprzężone. Zasadnicze wątpliwości sprowadzają się do tego, czy wchodzące w skład ugody sądowej czynności tworzą dwie odrębne czynności prawne, współistniejące ze sobą, ale poddane dwóm odmiennym reżimom prawnym, czy też tworzą jednolity akt prawny⁸³. Dostrzec bowiem można zarówno zwolenników teorii J. Lapierre'a, według której ugoda sądowa złożona jest z dwóch odrębnych rodzajów czynności – materialnoprawnej oraz procesowej⁸⁴, jak również teorię uznającą brak możliwości wyróżnienia oraz odseparowania dwóch czynności polegających w całości i wyłącznie regulacji materialnoprawnej bądź procesowej⁸⁵.

33. Dualistyczną koncepcję ugody sądowej, zakładającą podwójną naturę prawną tej czynności, przyjęto również w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Najdobitniej świadczy o tym uchwała pełnego składu Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970/3, poz. 40, zawierająca wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w przedmiocie ugodowego załatwiania spraw pracowniczych przed sądem, która stanowi właściwie powtórzenie tez sformułowanych w piśmiennictwie przez J. Lapierre'a. W uchwale tej podkreślono, że zawarcie ugody w toku procesu przed sądem jest aktem prawnym, w którym zazębiają się składniki materialnoprawny i procesowy. Z jednej strony ugoda sądowa została uznana za czynność procesową uprawnionych do tego podmiotów procesowo-

⁸¹ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 434.

⁸² J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 419–420.

⁸³ R. Kułski, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006, s. 98.

⁸⁴ Zob. m.in.: J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968; J. Mokry, *Recenzja pracy J. Lapierre'a*, PiP 1969/6, s. 1094 i n.

⁸⁵ Zob. R. Czarnecki, *Ugoda*, NP 1967/10, s. 1290; T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 36 i n.

wych, dokonaną w formie przewidzianej w prawie procesowym, które wiąże z tą czynnością zamierzony przez te podmioty skutek w postaci wyłączenia dalszego postępowania sądowego co do istoty sprawy. Równocześnie zawarte w treści ugody porozumienie co do istniejącego między stronami stosunku prawnego ma charakter zgodnego oświadczenia woli, a więc czynności prawnej zmierzającej do wywołania skutków w dziedzinie prawa materialnego. W tym zakresie zawarte przed sądem porozumienie jest ugodą w rozumieniu art. 917 k.c. Uгода powinna uchylać ostatecznie spór co do całości stosunku prawnego lub ściśle określonego roszczenia. Składane więc przez strony zgodne oświadczenia są czynnościami procesowymi, a jednocześnie czynnościami materialnoprawnymi. Z jednej bowiem strony są one podejmowane po to, by wywołać skutki w zakresie dochodzonego prawa materialnego, z drugiej zaś zmierzają do umożliwienia sądowi zakończenia procesu bez merytorycznego rozstrzygnięcia przez umorzenie postępowania. Teorii zakładającej dualistyczny charakter ugody sądowej Sąd Najwyższy daje wyraz również w innych orzeczeniach, w których odnosi się do ugody sądowej, jako do umowy o naturze podwójnej⁸⁶, dwoistej⁸⁷, mieszanej⁸⁸, w której ząbają się elementy procesowe i materialnoprawne⁸⁹. Tym samym wydaje się, że można mówić o utrwalonej linii orzeczniczej w kwestii charakteru prawnego ugody sądowej⁹⁰.

34. Odnosząc się do przedstawionych powyżej teorii, w pierwszej kolejności warto zauważyć, że w obowiązujących przepisach procesowych ustawodawca najczęściej posługuje się terminem „ugoda” bez żadnej dodatkowej przydawki. Fakt ten, jak słusznie zauważa J. Lapierre⁹¹, nie pozostaje bez

⁸⁶ Zob. postanowienie SN z 15.03.1967 r., II PZ 5/67, LEX nr 6126 („Uгода sądowa ma z natury swej podwójny charakter”); wyrok SN z 9.05.1997 r., I PKN 143/97, OSNP 1998/6, poz. 181. „Uгода zawarta przed sądem jest nie tylko czynnością procesową i tytułem egzekucyjnym, ale także ugodą w rozumieniu prawa cywilnego (art. 917 i art. 918 KC), czyli ma podwójną naturę prawną”.

⁸⁷ Zob. wyrok SN z 15.10.1999 r., III CKN 388/98, OSNC 2000/4, poz. 75 („Trzeba bowiem mieć na uwadze dwoisty charakter ugody”); postanowienie SN z 14.06.2005 r., V CK 691/04, LEX nr 177225 („Uгода sądowa ma dwoisty charakter, łączący elementy materialnoprawne i procesowe”); wyrok SN z 8.12.2010 r., V CSK 157/10, LEX nr 688708 („Uгода sądowa ma dwoisty charakter, łączący elementy materialnoprawne i procesowe”).

⁸⁸ Zob. wyrok SN z 25.02.1998 r., II CKN 618/97, OSNC 1998/10, poz. 166 („Uгода sądowa jest niewątpliwie czynnością o charakterze mieszanym”).

⁸⁹ Zob. uchwała SN z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970/3, poz. 40; uchwała SN z 11.09.1991 r., III CZP 80/91, LEX nr 179278 („W orzecznictwie i doktrynie utrwalony jest pogląd, że zawarcie ugody sądowej jest aktem prawnym, w którym ząbają się składniki materialno-prawny i procesowy”).

⁹⁰ A. Franusz, *Charakter...*, s. 246.

⁹¹ J. Lapierre, *Uгода...*, 1968, s. 59 i n.

znaczenia dla ustalenia natury prawnej ugody sądowej. Skoro bowiem ustawodawca procesowy nie tworzy własnego terminu na określenie ugody zawartej przed sądem, lecz posługuje się terminem zaczerpniętym bez żadnych zmian z prawa materialnego, a ponadto nie wskazuje żadnej odmiennej definicji ugody, to można z tego wnioskować, że ustawodawca świadomie nawiązuje do instytucji ugody znanej prawu cywilnemu materialnemu. Wydaje się bowiem, że jeśli ustawodawca chciałby na gruncie procesowym wprowadzić ugodę inną niż znana prawu materialnemu, wykorzystałby inny termin na jej określenie. Tym samym ugoda zawierana przed sądem w postępowaniu cywilnym wydaje się ugodą w rozumieniu przepisów prawa cywilnego materialnego. Innymi słowy, z uwagi na brak definicji ugody sądowej w przepisach postępowania cywilnego zachodzi potrzeba odwołania się do definicji ustalonej w art. 917 k.c. Jak słusznie zauważa R. Kulski⁹², nie stoi temu na przeszkodzie brak wyraźnego odesłania przez ustawodawcę do przepisów prawa materialnego. W niektórych bowiem przypadkach, mimo braku stosownego przepisu, taka konieczność nie budzi wątpliwości (np. art. 64 k.p.c. w odniesieniu do pojęcia osoby fizycznej czy osoby prawnej, art. 65 k.p.c. co do pojęcia pełnej zdolności do czynności prawnej). W oparciu o treść art. 917 k.c. uznać zatem należy, że zawierając ugodę przed sądem, strony powinny czynić sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać.

35. Przyjęcie, że ugoda zawierana przed sądem w postępowaniu cywilnym jest ugodą w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego, prowadzi do wniosku, że powinna ona odpowiadać wymogom wynikającym z prawa cywilnego materialnego, a w szczególności wymienionym w art. 917 k.c. Treść tego przepisu wskazuje zaś, że zawierając ugodę przed sądem, strony powinny czynić sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego. W opozycji do tak ujętego poglądu w literaturze podnosi się, że ugoda sądowa jest wprawdzie umową o charakterze materialnoprawnym, jednak nie zawsze pokrywa się ona z treścią ugody w rozumieniu prawa cywilnego. Ugoda taka nie musi w szczególności obejmować wzajemnych ustępstw stron, które niewątpliwie stanowią wymóg konieczny ugody w rozumieniu prawa materialnego⁹³. Jak słusznie zauważa jednak

⁹² R. Kulski, *Umowy...*, s. 102.

⁹³ R. Czarnecki, *Ugoda...*, s. 1290; Z. Masłowski, *Uznanie, ugoda, odnowienie, zwolnienie z długu, poręczenie*, Katowice 1967, s. 41.

J. Lapierre, takie stanowisko całkowicie pomija fakt, że Kodeks postępowania cywilnego w przepisach dotyczących ugody sądowej wyraźnie nawiązuje do instytucji znanej pod tą samą nazwą w prawie materialnym, a jednocześnie nie definiuje tego pojęcia, co oznacza, że objaśnienia jego treści należy poszukiwać przede wszystkim w ustawie, która wyraźną jego definicję zawiera, nie zaś w żadnych spekulacjach myślowych, których wyniki, jako nieoparte na konkretnym przepisie ustawy, zawsze będą dowolne⁹⁴. W rezultacie należy uznać, że ugoda sądowa musi spełniać warunki przewidziane w prawie materialnym, a tym samym powinna obejmować wzajemne ustępstwa stron.

W literaturze oraz orzecznictwie słusznie zauważa się, że ustępstwa, o których mowa w Kodeksie cywilnym, należy ujmować subiektywnie i szeroko⁹⁵. Podnosi się zasadnie, że skoro pojęcie ustępstwa nie ma definicji ustawowej, to należy je tłumaczyć w kontekście, w którym jest używane, a więc w odniesieniu do celu, w którym ugoda jest zawierana⁹⁶. Skoro celem tym jest ostateczne rozwiązanie sporu między stronami, to dokonywanie jakichkolwiek uzgodnień w tym kierunku jest zawsze wynikiem mniejszych lub większych ustępstw. Z językowego punktu widzenia ustępstwem jest bowiem częściowe odstąpienie od własnych żądań na rzecz drugiej strony⁹⁷, co jest naturalnym składnikiem procesu osiągania porozumienia co do spornej kwestii. Ustępstwem będzie zatem to, co strona według własnej oceny odczuwa jako pogorszenie własnej sytuacji z korzyścią dla drugiej strony, niezależnie od rzeczywistej ekwiwalentności w stosunku do ustępstwa drugiej strony. Wzajemność ustępstw nie oznacza bowiem ich obiektywnej równoważności, gdyż o wzajemności świadczyć powinna subiektywna ocena strony, od której zależy ich waga i wartość. W literaturze podawana jest w wątpliwość konieczność objęcia ugodą sądową obustronnych ustępstw, a nie ustępstw poczynionych wyłącznie przez jedną ze stron⁹⁸. Wydaje się jednak, że warunek wzajemności ustępstw, rozumiany jako ich obustronność, uznać należy za konieczny dla ugody sądowej, gdyż w braku takich ustępstw w rzeczywistości zachodziłoby uznanie roszczenia przez pozwanego lub zrzeczenie się roszczenia przez powoda⁹⁹. Innymi słowy, to właśnie zaistnienie takich wzajemnych

⁹⁴ J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968, s. 62.

⁹⁵ Zob. m.in.: R. Kułski, *Umowy...*, s. 102; Z. Radwański [w:] *System PC*, t. 3, cz. 2, red. S. Grzybowski, s. 1074 i n.; A. Szpunar, *Z problematyki ugody w prawie cywilnym*, PS 1995/9, s. 10 i n. Zob. też uchwała pełnego składu Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970/3, poz. 40.

⁹⁶ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 417.

⁹⁷ Zob. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/ustepstwo.html> (dostęp: 7.01.2025 r.).

⁹⁸ R. Kułski, *Umowy...*, s. 102–103.

⁹⁹ Z. Fenichel, *Ugoda...*, s. 294.

ustępstw odróżnia ugody sądową od innych, jednostronnych czynności dyspozycji materialnej¹⁰⁰. Jednocześnie podkreślić należy, że ustępstwa mogą mieć różny charakter i nie zawsze ustępstwa poczynione przez jedną ze stron będą równie oczywiste czy wyraźne co ustępstwa drugiej strony. Przyjmując jednak, że w charakterze ustępstwa każdej ze stron traktować można rezygnację z uzyskania orzeczenia korzystającego z powagi rzeczy osądzonej¹⁰¹, w praktyce wypełnienie warunku wzajemności ustępstw w zasadzie każdorazowo będzie możliwe.

36. Przedstawione powyżej rozważania wykazały, że ugoda zawierana przed sądem w postępowaniu cywilnym jest ugody w rozumieniu przepisów prawa cywilnego materialnego. Wniosek ten nie powinien jednak kończyć rozważań na temat charakteru prawnego analizowanej czynności. W tym miejscu naturalnie pojawia się bowiem pytanie, czy element materialnoprawny wyczerpuje istotę ugody sądowej, czy też ugody tę należy uznać również za czynność procesową. Rozstrzygnięcie tak ujętego problemu nie jest niestety oczywiste, co znajduje odbicie w literaturze przedmiotu, w której zauważa się, iż o ile nikt nie neguje materialnoprawnej skuteczności ugody sądowej, o tyle podzielone są zdania co do jej procesowego charakteru¹⁰². Co więcej, przepisy prawa procesowego nie wskazują wprost elementów niezbędnych do prawidłowego określenia istoty czynności procesowych. Z kolei przedstawiciele polskiej procesualistyki, dostrzegając potrzebę dokładnego określenia jednego z centralnych pojęć prawa procesowego, począwszy od końca XIX w., stworzyli wiele definicji czynności procesowych. Definicje te cechuje jednak różnorodność, a ich twórców dostrzegalny brak jednomyślności. Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na szersze ustosunkowanie się do poszczególnych koncepcji czynności procesowych. W pewnym uproszczeniu można jednak zauważyć, że różnice występujące wśród wypracowanych przez poszczególnych teoretyków definicji ogólnie nie mają charakteru zasadniczych różnic merytorycznych, a odmienności w większości przypadków mają charakter bardziej ilościowy niż jakościowy¹⁰³. Sprowadzają się one bowiem do wyliczenia mniejszej bądź większej liczby cech charakteryzujących definiowane czynności przy jednoczesnej zgodności poglądów odnośnie do wyróżnienia elementów o charakterze podstawowym. Innymi słowy, pewne

¹⁰⁰ R. Flejszar, *Zasada...*, s. 584.

¹⁰¹ Zob. uchwała pełnego składu Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970/3, poz. 40.

¹⁰² S. Dalka, *Czynności procesowe stron w procesie cywilnym*, „Palestra” 1975/9, s. 55.

¹⁰³ J. Mokry, *Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, Wrocław 1993, s. 53.

elementy pojawiają się w przeważającej większości definicji odnoszących się do pojęcia czynności procesowej, co sprawia, że można je zaliczyć do podstawowych składników, co do których panuje (co najmniej względna) jednomyślność w doktrynie. Spoglądając z tej perspektywy na ugodę sądową, należy stwierdzić, że w ugodzie tej wydają się występować wszystkie takie elementy.

Jednym z elementów składających się na istotę czynności procesowej jest wymóg dokonania takiej czynności przez podmioty już prowadzonego postępowania cywilnego¹⁰⁴. Wymóg ten zostaje spełniony w przypadku ugody sądowej, która niewątpliwie może zostać zawarta wyłącznie pomiędzy podmiotami będącymi uczestnikami danego postępowania sądowego. Niewyobrażalne jest dokonanie tej czynności przez osoby niebiorące udziału w postępowaniu¹⁰⁵. W przypadku ugody sądowej chodzi oczywiście o podmioty będące stronami procesu, stronami postępowania pojednawczego lub uczestnikami postępowania nieprocesowego.

Nie ma sporu co do tego, że czynności procesowe stron oraz uczestników postępowania cechują się fakultatywnością, która wyraża się w dowolności korzystania z przysługujących im uprawnień (ewentualnie powinności) procesowych¹⁰⁶. Decyzja w przedmiocie podjęcia konkretnej czynności procesowej leży zatem po stronie uprawnionych do jej dokonania podmiotów. Nie inaczej jest w przypadku ugody sądowej, którą cechuje możliwość, nie zaś obowiązek jej zawarcia. Tylko od woli stron (uczestników postępowania) zależy bowiem zawarcie ugody przed sądem. Jednocześnie warto w tym miejscu zauważyć, że możliwość skutecznego dokonania analizowanej czynności wynika z przepisów prawa procesowego, które decydują o jej dopuszczalności przez określenie uprawnienia do jej zawarcia (art. 10, 184, 223 § 1 k.p.c.). Uгода sądowa jest więc sposobem realizacji uprawnień przewidzianych przez prawo procesowe. Kwestię tę odmiennie rozstrzyga J. Misztal-Konecka¹⁰⁷, której zdaniem uгода sądowa jest realizacją uprawnienia o źródle tkwiącym w przepisach prawa materialnego, a nie procesowego, zaś sama możliwość jej zawarcia nie wynika z zamieszczenia w Kodeksie postępowania cywilnego odpowiednich

¹⁰⁴ Zob. w szczególności W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 192–193; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1999, s. 83; S. Dalka, *Sądowe postępowanie cywilne. Założenia ogólne i proces cywilny*, Gdańsk 1984, s. 191; H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2006, s. 118; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 152.

¹⁰⁵ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 42.

¹⁰⁶ Zob. m.in. J. Mokry, *Czynności...*, s. 72; W. Siedlecki, *Czynności procesowe*, PiP 1951/11, s. 716.

¹⁰⁷ J. Misztal-Konecka, *Uгода*, s. 426.

norm. Zdaniem tej autorki, nawet gdyby norm tych w ustawie procesowej nie było, strony władne byłyby i tak w drodze zgodnych oświadczeń woli na nowo uregulować łączący je stosunek prawny. Odnosząc się do tak ujętej tezy, należy podkreślić, że sama dopuszczalność zawarcia w toku postępowania sądowego ugody w znaczeniu umowy prawa materialnego, niezależnie od istnienia jakichkolwiek regulacji procesowych przewidujących taką możliwość, nie budzi wątpliwości. Co więcej, nie można również wyłączyć możliwości podjęcia takiej czynności w obliczu sądu. Nie można jednak nie dostrzegać, że ugoda taka – w braku odpowiednich regulacji procesowych będących podstawą dokonania tej czynności przed sądem – byłaby tylko ugoda o charakterze pozasądowym i wywierała skutki inne niż w przypadku ugody zawieranej przed sądem w oparciu o przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Jak zauważa bowiem Sąd Najwyższy¹⁰⁸, w drodze ugody pozasądowej, tak jak w drodze każdej umowy, strony mogą załatwić sporną między nimi sprawę, wobec czego ugoda taka wywiera w zasadzie również skutki materialnoprawne i reguluje ich stosunek prawny, co może mieć znaczenie dla merytorycznego rozstrzygnięcia toczącego się procesu. Ugoda pozasądowa może także wywołać określony skutek procesowy, a mianowicie umorzenie postępowania, jeżeli strona cofnie pozew w warunkach art. 203 k.p.c., przy czym w takim wypadku proces kończy się nie ugoda, lecz cofnięciem pozwu. Jak słusznie zatem podkreśla T. Wojciechowski, ugoda pozasądowa oddziałuje co prawda na treść orzeczenia kończącego sprawę, lecz nie staje się przez to czynnością procesową i nie wpływa bezpośrednio na bieg postępowania¹⁰⁹.

Z fakultatywnością czynności procesowych stron oraz uczestników postępowania związana jest kolejna właściwość charakteryzująca te czynności, tj. odwołalność. Stanowi ona logiczną konsekwencję pozostawienia stronom oraz uczestnikom postępowania wyboru w kwestii dokonania czynności procesowej. Skoro bowiem strona lub uczestnik postępowania mogą samodzielnie decydować o podjęciu czynności procesowej, to powinno również istnieć analogiczne uprawnienie odnoszące się do cofnięcia czynności już dokonanej. Uprawnienie to w literaturze dostrzega się także w odniesieniu do ugody sądowej¹¹⁰. Również w orzecznictwie podkreśla się, że przez zawarcie ugody sądowej (tu w znaczeniu ugody procesowej) strony wyrażają zgodę na zakończenie postępowania sądowego nie wyrokiem, lecz postanowieniem o umorzeniu postępowania, przy czym oświadczenie zgody na zawarcie ugody

¹⁰⁸ Zob. uchwała SN z 22.11.1968 r., III CZP 108/68, OSNCP 1969/11, poz. 190.

¹⁰⁹ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 51.

¹¹⁰ Zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011, s. 1007; T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 45 i n.

i w konsekwencji na zakończenie procesu przez umorzenie postępowania może być – jako czynność procesowa – odwołane aż do chwili uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania¹¹¹. Jednocześnie zauważa się jednak, że zniweczenie ugody sądowej bez uzasadnionych przyczyn z tego tylko powodu, że strona zmieniła zdanie, nie jest możliwe¹¹². Wskazywanie na odwołalność ugody jako czynności procesowej oznacza tylko tyle, że nie jest ona nieodwołalna, zaś środki prawne służące zniweczeniu skutków ugody są sformalizowane i wymagają istnienia określonych przesłanek, jest to bowiem dwustronna czynność prawna, podlegająca ochronie¹¹³. Odwołanie czynności procesowej, dokonywane w drodze kolejnego oświadczenia, wymaga zatem obiektywnego uzasadnienia, tj. nie może być dowolne, przy czym prawo procesowe nie określa przesłanek odwołania¹¹⁴. W konsekwencji odwołanie to uznaje się za skuteczne, jeśli towarzyszy mu uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli z przyczyn uznanych przez prawo cywilne¹¹⁵. Sytuacja uzasadniająca uchylenie się od skutków prawnych złożonego oświadczenia woli, a więc występowanie określonej wady takiego oświadczenia, z pewnością usprawiedliwia odwołanie czynności procesowej, zaś możliwość skutecznego odwołania czynności procesowej w braku podstaw do wzruszenia oświadczeń materialnoprawnych wydaje się mało prawdopodobna¹¹⁶. Do stanowiska tego należy się przychylić. Gdy przyjmiemy bowiem, że na ugodę sądową składa się także czynność prawa materialnego, pojęcie odwołania czynności procesowej przestaje być w pełni adekwatne. Innymi słowy, obalenie skuteczności czynności, w skład której obok elementu procesowego wchodzi również co najmniej dwa zgodne oświadczenia woli wywołujące skutki materialnoprawne, nie może opierać się wyłącznie na jednostronnym oświadczeniu strony (uczestnika postępowania), a więc nie może być całkiem dowolne i niezależne od tego, czy kompetencję taką przewiduje prawo materialne. W efekcie, do obowiązków strony należy wskazanie przyczyny wadliwości oświadczenia, do sądu zaś należy ocena, czy przyczyny te są dostateczne dla skutecznego uchylenia się od skutków oświadczenia woli w myśl przepisów prawa cywilnego¹¹⁷. Należy bowiem pamiętać, że skuteczność odwołania czynności procesowej jest zawsze uzależniona od oceny

¹¹¹ Uchwała SN z 20.12.1969 r., III PZP 43/69, OSNCP 1970/3, poz. 40.

¹¹² Zob. m.in. wyrok SO w Płocku z 10.10.2018 r., I C 137/18, LEX nr 2575149.

¹¹³ Zob. postanowienie SN z 14.06.2005 r., V CK 691/04, LEX nr 177225.

¹¹⁴ M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011, s. 1007.

¹¹⁵ M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011, s. 1007.

¹¹⁶ Więcej zob. T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 46.

¹¹⁷ Postanowienie SN z 26.04.1982 r., IV CZ 62/82, LEX nr 8417.

i zgody sądu¹¹⁸. W każdym natomiast przypadku dopuścić należy złożenie przez strony zgodnego oświadczenia o rezygnacji z ugody¹¹⁹. Jeśli oświadczenie takie zostanie złożone w odpowiednim czasie, tj. zanim ugoda sądowa jako czynność procesowa wywoła nieodwołalne skutki prawne, należy przyjąć, że obalenie jej skuteczności jest należycie uzasadnione wynikającą z prawa materialnego możliwością rozwiązania zawartej uprzednio umowy.

Kolejną właściwością charakteryzującą czynności procesowe stron oraz uczestników postępowania cywilnego jest ich prekluzyjność¹²⁰. Cecha ta wiąże się z możliwością skutecznego dokonywania tych czynności wyłącznie w określonym czasie. Prekluzyjność ugody sądowej nie powinna budzić żadnych wątpliwości, mimo że ramy czasowe ograniczające dopuszczalność jej zawarcia wynikają raczej z ustaleń nauki prawa niż z literalnego brzmienia przepisów¹²¹. Nie zmienia to jednak tego, że okres, w którym może dojść do zawarcia ugody sądowej, jest niewątpliwie ograniczony.

Powszechnie zwraca się również uwagę na to, że czynność procesowa powinna być zachowaniem celowym, którego efektem jest wystąpienie określonego skutku procesowego, przy czym skutek ten musi być określony przez ustawę procesową¹²². Spoglądając z tej perspektywy na ugodę sądową, należy podkreślić, że zawarcie jej przed sądem nie tylko wpływa na stosunek cywilnoprawny istniejący między stronami, lecz także wywołuje znaczące skutki dla toczącego się postępowania, w związku z którym czynność ta została dokonana. Strony zawierające ugodę przed sądem zmierzają bowiem nie tylko do usunięcia sporu lub wątpliwości, o których mowa w art. 917 k.c., lecz ich równorzędnym celem jest doprowadzenie do zakończenia udziału w sprawie. W przypadku ugody sądowej zawieranej w toku postępowania rozpoznawczego zakończenie to przybiera postać umorzenia postępowania,

¹¹⁸ S. Dalka, *Czynności...*, s. 63.

¹¹⁹ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 47.

¹²⁰ Zob. w szczególności E. Bednarek, *Przywrócenie terminu w postępowaniu cywilnym*, GP 1998/10, s. 17; W. Berutowicz, *Postępowanie...*, s. 209; S. Dalka, *Podstawy postępowania*, Sopot 2005, s. 93; H. Dolecki, *Postępowanie...*, s. 119; J. Mokry, *Czynności...*, s. 77; E. Rudkowska-Ząbczyk, *Wadliwość czynności procesowych stron i uczestników postępowania* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 294–295; W. Siedlecki, *Czynności...*, s. 705; Z. Świeboda, *Czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa–Rzeszów 1990, s. 62.

¹²¹ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 45.

¹²² Zob. w szczególności W. Berutowicz, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 49; H. Dolecki, *Postępowanie...*, s. 118; M. Jędrzejewska, *Wpływ czynności procesowych na bieg przedawnienia*, Warszawa 1984, s. 20; J. Mokry, *Czynności...*, s. 56; W. Siedlecki, *Czynności...*, s. 699; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 563.

zaś skutek ten w aktualnym stanie prawnym¹²³ *expressis verbis* wynika z treści art. 355 k.p.c. Nawet jednak w uprzednim stanie prawnym, kiedy przepis ten nie wymieniał zawarcia ugody jako samodzielnej przesłanki umorzenia postępowania, dokonanie analizowanej czynności powszechnie traktowane było jako podstawa do umorzenia postępowania, zaś jedyne rozbieżności dotyczyły tego, czy wydanie wyroku (postanowienia co do istoty) stawało się wówczas zbędne¹²⁴, czy niedopuszczalne¹²⁵. Nieco większy problem stwarza wymaganie określenia skutków czynności w prawie procesowym w odniesieniu do ugody zawieranej w toku postępowania pojednawczego. Należy bowiem przyjąć, że nie ma podstawy do wydania postanowienia o umorzeniu tego postępowania w razie zawarcia ugody¹²⁶. To z kolei w literaturze prowadzi do uznania, że ugoda zawarta w postępowaniu pojednawczym pozbawiona jest skutku zasadniczego dla ugody zawieranej w toku postępowania rozpoznawczego¹²⁷. W tym miejscu warto jednak zauważyć, że przyjęcie poglądu wykluczającego możliwość umorzenia postępowania pojednawczego w razie zawarcia ugody sądowej nie powinno automatycznie oznaczać, że ugodzie takiej należy odmówić zasadniczej dla tej czynności skuteczności procesowej. Należy bowiem podkreślić, że zawarcie ugody w toku postępowania pojednawczego powszechnie uznawane jest za sposób zakończenia tego postępowania, a skutek ten wywołuje następcza czynność sądu, przy czym – zakładając, że nie ma podstaw do wydania postanowienia o umorzeniu – jest to czynność techniczna polegająca zasadniczo na wciągnięciu osnowy ugody do protokołu i zezwoleniu na podpisanie jej przez strony (art. 185 § 3 zdanie drugie k.p.c.). Nie można w tym miejscu uniknąć analogii do ugody procesowej, która również pośrednio – poprzez doprowadzenie do wydania postanowienia o umorzeniu postępowania – wywołuje skutek w postaci zakończenia postępowania. Nie można zatem uznawać, że ugoda zawarta w postępowaniu pojednawczym pozbawiona jest zasadniczego skutku charakterystycznego dla ugody zawieranej w toku postępowania rozpoznawczego, przy czym skutek ten należy ujmować szeroko – jako zakończenie postępowania, w oderwaniu od postaci, w jakiej zakończenie to następuje. Co więcej, wśród procesowych skutków ugody sądowej w literaturze wymienia się również skutki wybiegające poza postępowanie, w którym ugoda została zawarta, jak choćby

¹²³ Brzmienie art. 355 k.p.c. uległo zmianie na mocy nowelizacji z 4.07.2019 r.

¹²⁴ A. Franusz, *Charakter...*, s. 252.

¹²⁵ I. Kunicki [w:] *Kodeks*, t. 2, red. A. Marciniak, 2019, art. 355, nb 41.

¹²⁶ Więcej zob. pkt 6.

¹²⁷ J. Lapierre, *Ugoda...*, 1968, s. 15.

powstanie tytułu egzekucyjnego, jeżeli pozwala na to jej treść¹²⁸. Spoglądając z tej perspektywy na ugodę zawieraną w postępowaniu pojednawczym należy przyjąć, że ugoda ta jest niewątpliwie ugodą zawartą przed sądem w rozumieniu art. 777 § 1 pkt 1 k.p.c., a tym samym jest ona tytułem egzekucyjnym, jeżeli tylko nadaje się do wykonania w drodze egzekucji. Tym samym, ugodzie sądowej – niezależnie od tego, czy jest ona zawierana w toku postępowania rozpoznawczego, czy też w postępowaniu pojednawczym – nie można odmówić skuteczności procesowej.

Na marginesie powyższych uwag warto podkreślić, że ani ugoda sądowa zawierana w toku postępowania rozpoznawczego, ani ugoda zawierana w postępowaniu pojednawczym nie wywołuje wspomnianych skutków procesowych samodzielnie. Ugodę sądową, podobnie jak wszystkie czynności procesowe stron bądź uczestników postępowania, cechuje zatem niesamodzielność, którą należy rozumieć w ten sposób, że procesowy skutek czynności pojawia się dopiero poprzez następczą czynność sądu¹²⁹. Czynności te nie stanowią zatem samoistnego źródła zamierzonych przez podejmujące je podmioty skutków prawnoprocesowych, gdyż ich skuteczność następuje z reguły z mocy aktu zwierzchniego organu państwowego powołanego do rozpoznawania spraw cywilnych, dla którego stanowią one podstawę. Strony oraz uczestnicy postępowania nie mogą samodzielnie kształtować sytuacji prawnoprocesowej, to sądy bowiem, a nie wspomniane podmioty, zostały powołane do sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Nie ulega oczywiście wątpliwości, że przejawione skutecznie w postępowaniu cywilnym działania oraz zaniechania tych podmiotów wpływają na sytuację prawnoprocesową. Wpływ ten jednak z reguły sprowadza się do pobudzania organu wymiaru sprawiedliwości do działania. W konsekwencji czynności stron oraz uczestników postępowania nie mogą w zasadzie stwarzać sytuacji, które nie podlegałyby badaniu sędziowskiemu¹³⁰.

W literaturze uznaje się czynności procesowe za działania lub zaniechania odznaczające się formalizmem, co oznacza, że czynności te powinny być dokonywane w przepisanej przez prawo procesowe formie, miejscu oraz czasie¹³¹. Odnosząc te uwagi do ugody sądowej, należy zauważyć, że prawo procesowe determinuje z pewnością formę tej czynności, zastrzegając, że ośnova ugody zawartej przed sądem powinna być wciągnięta do protokołu albo zamieszczona

¹²⁸ M. Śladkowski, *Zawezwanie...*, s. 799.

¹²⁹ Zob. W. Berutowicz, *Postępowanie...*, s. 247.

¹³⁰ W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 156.

¹³¹ Zob. S. Cieślak, *Wpływ nowelizacji KPC na stopień sformalizowania postępowania cywilnego*, M. Praw. 2004/21, s. 979.

w odrębnym dokumencie stanowiącym część protokołu i stwierdzona podpisanymi stronami. Taki wymóg przewiduje art. 185 § 3 k.p.c. w odniesieniu do postępowania pojednawczego oraz art. 223 § 1 k.p.c. w odniesieniu do procesu oraz – poprzez art. 13 § 2 k.p.c. – również w odniesieniu do postępowania nieprocesowego. Tym samym wymóg dokonania czynności we wskazanej przez prawo procesowe formie jest z pewnością wymaganiem, które można odnieść również do ugody sądowej. Co więcej, przepisy prawa procesowego determinują również czas, w jakim analizowana czynność może być skutecznie dokonana. Analiza przepisów Kodeksu postępowania cywilnego wskazuje bowiem, że okres, w którym dopuszczalne jest zawarcie ugody sądowej, jest niewątpliwie ograniczony ramami czasowymi postępowania, w którym dochodzi do zawarcia ugody. Analogiczne uwagi sformułować można również co do miejsca zawarcia ugody sądowej, którym zasadniczo jest siedziba rzeczowo oraz miejscowo właściwego sądu, przed którym toczy się dane postępowanie¹³². Zasadności przedstawionych wniosków nie kwestionują nawet autorzy przypisujący ugodzie sądowej materialnoprawny charakter. Jak zauważa bowiem J. Misztal-Konecka, ugoda sądowa jest zawierana w formie określonej przepisami prawa procesowego co do organu, przed którym jest zawierana, czasu i miejsca zawarcia¹³³.

37. Przedstawione powyżej rozważania wskazują, że odpowiedź na pytanie, czy element materialnoprawny wyczerpuje istotę ugody sądowej, powinna być przecząca. Podkreślić bowiem należy, że obok cech materialnoprawnych w analizowanej czynności występują również cechy charakterystyczne dla czynności procesowej. Stwierdzenie to pozostaje aktualne w odniesieniu do obu rodzajów ugody sądowej, tj. ugody zawieranej w postępowaniu rozpoznawczym (procesie, postępowaniu nieprocesowym), jak również ugody zawartej w postępowaniu pojednawczym. Należy zatem przychylić się do stanowiska uznającego, że jeśli chodzi o charakter prawny ugody sądowej pojednawczej, to kwestia ta przedstawia się identycznie jak w przypadku ugody sądowej zawartej już w toku postępowania rozpoznawczego¹³⁴. Jeżeli zaś chodzi o kwestie wzajemnych relacji między składającymi się na ugodę sądową elementami – materialnoprawnym i procesowym – należy przyjąć, że tworzą one dwie odrębne czynności, które podlegają dwóm odrębnym reżimom prawnym. Innymi słowy, oświadczenia materialnoprawne i procesowe stron zawarte w ugodzie sądowej ocenia się według przepisów tej gałęzi prawa, do której oświadczenie należy¹³⁵. Prawo materialne normuje więc ważność

¹³² Zob. S. Cieślak, *Formalizm*, s. 256–257.

¹³³ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 415 i n.

¹³⁴ W. Siedlecki [w:] *System*, t. 2, red. Z. Resich, s. 171.

¹³⁵ Zob. wyrok SN z 1.02.2000 r., I PKN 503/99, OSNP 2001/12, poz. 411.

i skuteczność oświadczeń woli stron składających się na umowę cywilnoprawną zawartą w ugodzie, zaś ważność i skuteczność wyrażonych w niej oświadczeń procesowych ocenia się według prawa procesowego.

6. DOPUSZCZALNOŚĆ ZAWARCIA UGODY SĄDOWEJ

6.1. POJĘCIE DOPUSZCZALNOŚCI ZAWARCIA UGODY SĄDOWEJ

38. W literaturze przedmiotu pojęcie dopuszczalności zawarcia ugody sądowej stosowane jest najczęściej w kontekście dopuszczalności zakończenia sporu ugodą sądową w określonej kategorii spraw¹³⁶. Jednocześnie tak rozumiana dopuszczalność zawarcia ugody jest wyraźnie odróżniana od przeprowadzanej przez sąd kontroli dopuszczalności zawarcia ugody w konkretnym przypadku. Pojęcie dopuszczalności zawarcia ugody sądowej stosowane jest jednak również w szerszym ujęciu, tj. w odniesieniu do oceny dokonywanej przez sąd na podstawie art. 223 § 2 w zw. z art. 203 § 4 k.p.c., a w sprawach pracowniczych również w oparciu o art. 469 k.p.c.¹³⁷ Zgodnie z przywołanymi przepisami sąd może uznać zawarcie ugody za niedopuszczalne, gdy okoliczności sprawy wskazują, że czynność ta jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa, zaś w sprawach pracowniczych także wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika. Tym samym pojęcie dopuszczalności zawarcia ugody sądowej pojawia się w dwóch znaczeniach, tj. w kontekście dopuszczalności zakończenia sporu ugodą sądową w określonej kategorii spraw oraz dopuszczalności zawarcia przed sądem konkretnej ugody, tj. ugody o treści proponowanej przez strony postępowania¹³⁸.

¹³⁶ Zob. A. Jakubecki [w:] *Kodeks*, t. 5, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2013, art. 1157, nb 6; K. Gajda-Roszczyńska [w:] *Kodeks*, t. 1, red. A. Góra-Błaszczkowska, 2016, s. 113; J. Jagieła [w:] *Kodeks*, t. 1, red. A. Marciniak, 2019, art. 10, nb 9; W. Siedlecki [w:] *Kodeks*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, 1975, s. 79.

¹³⁷ Zob. A. Wolińska-Uchman, *Klauzula słusznego interesu pracownika jako przesłanka dopuszczalności zawarcia ugody*, M.P.Pr. 2012/4, s. 189 i n.; wyrok SA w Łodzi z 24.09.2014 r., I ACa 425/14, LEX nr 1544878; wyrok SO w Łodzi z 20.12.2018 r., VIII Pa 206/18, orzeczenia.ms.gov.pl.

¹³⁸ O. Marcewicz, *Dopuszczalność zawarcia przed sądem ugody w postępowaniu cywilnym* [w:] *Jus et remedium. Księga jubileuszowa profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010, s. 346.

39. Jak słusznie zauważa O. Marcewicz¹³⁹, zagadnienie dopuszczalności zawarcia ugody sądowej w odniesieniu do określonego sporu należy wyraźnie odróżnić od kwestii kontroli ugody sądowej, o której mowa w art. 223 § 2 w zw. z art. 203 § 4 k.p.c. Konieczność taka stanowi konsekwencję wyraźnej różnicy zachodzącej między sprawami, w których ugoda jest z góry wykluczona ze względu na przedmiot sporu, oraz sprawami, w których ugoda co do zasady jest dopuszczalna, lecz sąd może uznać za niedopuszczalną ugodę o treści zaproponowanej przez strony. Różnicę zauważa również A. Jakubecki, który podkreśla, że przesłanką zdatności ugodowej jest abstrakcyjna możliwość dysponowania przez stronę prawami (roszczeniami z nich wypływającymi), nie zaś możliwość zawarcia przez strony określonej ugody sądowej¹⁴⁰. Przychylając się do powyższych stanowisk, podkreślić należy, że pojęcie dopuszczalności zawarcia ugody sądowej należy wiązać wyłącznie z możliwością zawarcia ugody w konkretnej sprawie, zaś zagadnienie dopuszczalności zawarcia ugody o określonej treści należy poddawać analizie w ramach zagadnienia kontroli ugody sądowej. Potrzeba rozróżnienia tych dwóch przypadków wydaje się szczególnie istotna w związku z brzmieniem art. 10 k.p.c., zgodnie z którym obowiązek dążenia do ugodowego załatwienia istnieje wyłącznie w odniesieniu do tych spraw, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne. W kontekście tego przepisu należy przyjąć, że o ustanowionym w jego treści obowiązku ugodowego załatwienia określonego sporu przesądza wyłącznie dopuszczalność zawarcia co do niego ugody rozumiana jako ogólna możliwość zawarcia ugody w sprawie, nie zaś dopuszczalność zawarcia ugody o określonej treści. Analogiczne uwagi odnieść należy do art. 1157 k.p.c., w świetle którego dopuszczalność zawarcia ugody w odniesieniu do określonego sporu o prawa niemajątkowe wyznacza tzw. zdatność arbitrażową sporu.

40. W literaturze wśród warunków dopuszczalności zawarcia ugody w przedstawionym powyżej znaczeniu wyróżnia się warunki determinowane przez normy zarówno prawa materialnego, jak i prawa postępowania cywilnego. Należy bowiem pamiętać, że ugoda sądowa łączy w sobie cechy tak czynności prawnej, jak i procesowej, zaś zagadnienia jej dotyczące (w tym również zagadnienie dopuszczalności zawarcia ugody w postępowaniu cywilnym) powinny być rozważane zarówno w kontekście przepisów prawa cywilnego materialnego, jak i prawa procesowego¹⁴¹.

¹³⁹ O. Marcewicz, *Dopuszczalność...*, s. 346.

¹⁴⁰ A. Jakubecki [w:] *Kodeks*, t. 5, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, 2013, art. 1157, nb 3.

¹⁴¹ O. Marcewicz, *Dopuszczalność...*, s. 346.

6.2. MATERIALNOPRAWNE WARUNKI DOPUSZCZALNOŚCI ZAWARCIA UGODY SĄDOWEJ

41. Jak słusznie zauważa T. Wiśniewski¹⁴², rozważając zagadnienie dopuszczalności ugody sądowej, trzeba mieć na uwadze to, że jej podstawę materialnoprawną stanowią art. 917 i 918 k.c., zaś jedność systemu prawnego przemawia za przyjęciem stanowiska, że ugody sądowej nie można rozpatrywać w oderwaniu od przepisów Kodeksu cywilnego. Wszelkie wymagania prawa materialnego pozostają zatem aktualne w stosunku do ugody sądowej, gdyż jest ona formą umownego, samodzielnego kształtowania sytuacji układających się podmiotów¹⁴³. Tym samym wśród warunków dopuszczalności zawarcia ugody sądowej należy wyróżnić w szczególności warunki o charakterze materialnoprawnym. Warunki te mają znaczenie zasadnicze w tym sensie, że w pierwszej kolejności należy ustalić, czy ugoda może być zawarta według przepisów tego prawa, i dopiero w razie oceny pozytywnej, czy może być zawarta, a właściwie czy nie istnieją przeszkody do jej zawarcia wynikające z przepisów prawa procesowego¹⁴⁴. Innymi słowy, jeżeli w danej sprawie strony nie mogą według prawa materialnego swobodnie rozporządzać swoimi uprawnieniami lub roszczeniami, to tym samym nie mogą one rozporządzać przedmiotem procesu, który pozostaje z nimi w związku. Należy bowiem podkreślić, że choć dopuszczalność zawarcia ugody wynika wprost z zasady dyspozycyjności, to rozporządzalność stron przedmiotem procesu nie może sięgać dalej niż ich rozporządzalność według prawa materialnego¹⁴⁵. O ile zatem niedopuszczalność zawarcia ugody sądowej może wynikać z przepisów procesowych, o tyle nie jest możliwe, aby regulacje procesowe rozszerzyły dopuszczalność ugody ponad tę przewidzianą w prawie materialnym¹⁴⁶.

42. Regulacje Kodeksu cywilnego nie określają precyzyjnie, w jakich sprawach może dojść do zawarcia ugody. W szczególności art. 917 k.c., odwołujący się do czynienia ustępstw w zakresie istniejącego między stronami stosunku prawnego, wskazuje jedynie na taki rodzaj stosunku prawnego, który dopuszcza czynienie ustępstw przez strony tego stosunku¹⁴⁷. Nie ulega wątpliwości, iż stosunek, o którym mowa w tym przepisie, powinien mieć charakter cywilnoprawny w rozumieniu art. 1 k.c. W kontekście tak ujętej regulacji

¹⁴² T. Wiśniewski, *Przebieg procesu*, 2013, rozdz. *Zawarcie ugody sądowej i jej skutki*.

¹⁴³ T. Wojciechowski, *Charakter...*, s. 38.

¹⁴⁴ J. Jagieła [w:] *Kodeks*, t. 1, red. A. Marciniak, 2019, art. 10, nb 9.

¹⁴⁵ R. Flejszar, *Zasada...*, s. 592.

¹⁴⁶ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 147.

¹⁴⁷ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 152.

w literaturze przedmiotu spotkać można jednak dwojaką interpretację tego, które ze stosunków cywilnoprawnych mogą być przedmiotem ugody. Z jednej strony prezentowane jest stanowisko uznające, że argument systemowy w postaci ulokowania przepisów dotyczących ugody w części szczegółowej zobowiązań przesądza o tym, że przedmiotem ugody może być wyłącznie stosunek prawny zobowiązaniowy, zaś jeśli przedmiotem umowy będzie inny stosunek prawny, umowa taka będzie tylko umową do ugody podobną, co może uzasadniać zastosowanie przepisów o ugodzie do takiej umowy *per analogiam*¹⁴⁸. Z drugiej jednak strony w literaturze dominuje stanowisko, że przedmiotem ugody może być „jakiegokolwiek stosunek prawny, zobowiązaniowy, rzeczowy, rodzinny lub spadkowy, niewyłączony w zupełności spod dyspozycji stron”¹⁴⁹. Podejście to wydaje się być zbieżne z brzmieniem art. 917 k.c., który wspomina jedynie o ustępstwach w zakresie stosunku prawnego, nie wprowadzając jednocześnie żadnych ograniczeń w zakresie charakteru stosunków cywilnoprawnych, które mogą być przedmiotem ugody. Należy zatem przyjąć, że choć regulacja zawarta jest w drugiej części księgi trzeciej Kodeksu cywilnego, wśród umów obligacyjnych, słusznie podkreśla się, że znaczenie ugody daleko wykracza poza zakres prawa zobowiązań¹⁵⁰. Tym samym zastosowanie ugody nie ogranicza się do stosunków zobowiązaniowych i może obejmować także stosunki o innym charakterze, w zakresie, w jakim pozostają one w dyspozycji stron. Wynika z tego, że dla stwierdzenia, czy ugoda sądowa jest dopuszczalna, pierwszorzędne znaczenie ma odpowiedź na pytanie, czy według norm prawa cywilnego materialnego przedmiot sporu w danej sprawie mieści się w granicach autonomii woli stron. Ugoda taka nie może być bowiem zawarta w sprawach, w których strony nie mogłyby również zawrzeć, mocą zgodnych oświadczeń woli, umowy cywilnoprawnej poza sądem. Należy zatem przyjąć, że zawarcie ugody sądowej w postępowaniu cywilnym jest dopuszczalne w tych sprawach cywilnych, w których roszczenie procesowe wywodzi się ze stosunku prawnego, co do którego w świetle prawa materialnego istnieje możliwość samodzielnego dysponowania przez strony prawami lub roszczeniami wynikającymi z tego stosunku oraz brak jest wyraźnych ograniczeń w tym zakresie¹⁵¹. Oznacza to, że choć

¹⁴⁸ D. Dulęba, *Ugoda...*, rozdz. *Zakres zastosowania ugody*.

¹⁴⁹ R. Longchamps de Brier, *Zobowiązania*, Poznań 1948, s. 624; A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 6.

¹⁵⁰ M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011, s. 976.

¹⁵¹ K. Weitz, K. Gajda-Roszczyńska, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów ze szczególnym uwzględnieniem mediacji* [w:] *Mediacja w sprawach gospodarczych. Praktyka – teoria – perspektywy*, red. A. Torbus, Warszawa 2015, s. 53–54.

zakres stosunków prawnych, które mogą być objęte ugodą sądową, jest bardzo szeroki, istnieją stosunki prawne, na tle których ugoda taka nie jest dopuszczalna. Należy przy tym zauważyć, że sformułowanie ich wyczerpującej listy nie wydaje się możliwe¹⁵².

43. Analiza literatury przedmiotu wskazuje, że zasadnicze znaczenie dla kwestii dopuszczalności zawarcia ugody wydaje się mieć rozróżnienie sporów o prawa majątkowe i niemajątkowe¹⁵³. Jako klasyczne przykłady stosunków prawnych, w odniesieniu do których zawarcie ugody nie jest dopuszczalne w literaturze, wskazuje się bowiem stosunki, których przedmiotem są prawa niemajątkowe¹⁵⁴. Zauważa się, że rozstrzygnięcie sporów o prawa niemajątkowe, a więc o prawa nieuwarunkowane bezpośrednio interesem ekonomicznym uprawnionego, lecz wymagające szczególnej ochrony z uwagi na wrażliwość ich podmiotów albo związanie ze szczególnie silnym interesem publicznym, nie może być oparte na przyznaniu faktów albo uznaniu powództwa przez stronę pozwaną, a więc w istocie przedmiot sporu nie znajduje się w swobodnej dyspozycji stron¹⁵⁵, co wyklucza możliwość uregulowania stosunku prawnego za pomocą ugody sądowej.

44. W odniesieniu do powyższego należy jednak podkreślić, że choć podział praw na majątkowe i niemajątkowe ma niewątpliwie istotne znaczenie dla oceny dopuszczalności ugody sądowej w kontekście poddania danego sporu autonomii woli stron, to można mieć jednak wątpliwości w kwestii generalnego i kategorycznego wyłączenia dopuszczalności zawarcia ugody co do praw niemajątkowych. Wątpliwości w tym względzie powstają wobec aktualnego brzmienia art. 1157 k.p.c., który dopuszcza poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sporów o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej. Brzmienie tego przepisu wydaje się bowiem sugerować, że istnieją takie prawa niemajątkowe, które mogą zostać objęte ugodą sądową. W tym kontekście w literaturze wskazuje się przykładowo, że dopuszczalne powinno być poddanie arbitrażowi sporów wynikających z umów dotyczących przeniesienia lub korzystania z tzw. praw własności intelektualnej i praw własności przemysłowej w działalności gospodarczej,

¹⁵² Tak słusznie M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011, s. 982.

¹⁵³ Podział praw na majątkowe i niemajątkowe jest przeprowadzany w oparciu o kryterium, czy istnienie prawa jest bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym uprawnionego, czy nie (zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1998, s. 138).

¹⁵⁴ Zob. np. A. Szpunar, *Z problematyki...*, s. 7.

¹⁵⁵ Zob. Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007, s. 102–103; A. Wiśniewski [w:] *System PH*, t. 8, red. A. Szumański, 2010, s. 301.

w tym również takich, których istotnym elementem implikowanym w sporze jest osobiste uprawnienie twórcy (dotyczyłoby to m.in. praw autorskich, w tym do programów komputerowych, praw z patentu i tzw. *know-how*, praw do znaków towarowych itp., będących przedmiotem umów licencyjnych, umów wydawniczych, umów o wykonanie publiczne utworu itp.)¹⁵⁶. Co więcej, kontrowersje dotyczące dopuszczalności zawierania ugody w sprawach o prawa niemajątkowe pogłębia dodatkowo trudność w jednoznacznym zakwalifikowaniu niektórych praw do jednej z omawianych kategorii (np. prawo do grobu) oraz brak zupełnego przeciwieństwa w ramach podziału na prawa majątkowe i niemajątkowe¹⁵⁷. Odnosząc się do zasygnalizowanego zagadnienia, można przyjąć, że nie należy wykluczać możliwości zawarcia ugody w odniesieniu do sporów o prawa niemajątkowe, z tym jednak zastrzeżeniem, że w przypadku tego rodzaju spraw nie ma swoistego domniemania co do ich zdatności do zakończenia ugodą, które charakteryzuje sprawy majątkowe, zaś zakres zdatności ugodowej spraw niemajątkowych określa się kazuistycznie, poprzez kreowanie ich katalogu w negatywnym ujęciu¹⁵⁸.

45. Jeżeli zaś chodzi o sprawy dotyczące praw majątkowych, regułą w tych sprawach jest istnienie zdatności ugodowej, a wyjątki w tym zakresie mogą wynikać z odmiennej regulacji ustawowej oraz szczególnego charakteru danego prawa¹⁵⁹. W literaturze tradycyjnie wskazuje się na brak możliwości zawarcia ugody w odniesieniu do stosunków prawnych, których przedmiotem są prawa majątkowe niezbywalne (np. użytkowanie). Skoro bowiem przedmiot sporu musi się mieścić w granicach autonomii woli stron, to prawa takie nie mogą być przedmiotem ugody, w tym również ugody sądowej, gdyż na gruncie prawa materialnego strony nie mogą tymi prawami rozporządzać. Stanowisko to wymaga jednak uściślenia. Wola stron nie ma bowiem w zasadzie żadnego wpływu na kwestię zbywalności pewnych praw, co sprawia, że nie ma możliwości zawarcia ugody, w tym również ugody sądowej, w przedmiocie przeniesienia prawa niezbywalnego. Należy jednak pamiętać, że niekiedy z prawa niezbywalnego, którego zbywalność nie może być przedmiotem ugody, wynikają uprawnienia majątkowe, a nawet niemajątkowe, co do których ugodę należy uznać za dopuszczalną. Trzeba więc podkreślić, że o ile ugoda nie może zmierzać do przeniesienia prawa niezbywalnego,

¹⁵⁶ A. Wiśniewski [w:] *System PH*, t. 8, red. A. Szumański, 2010, s. 302.

¹⁵⁷ O. Marcewicz, *Dopuszczalność...*, s. 354.

¹⁵⁸ J. Mucha, *Ugodowe rozwiązywanie spraw rozpoznawanych w postępowaniach działowych – wybrane aspekty procesowe*, ADR 2018/2, s. 75.

¹⁵⁹ J. Misztal-Konecka, *Ugoda*, s. 159.

o tyle może ona służyć ustaleniu treści stosunku prawnego (np. czasu trwania, praw i obowiązków użytkownika)¹⁶⁰.

6.3. PROCESOWE WARUNKI DOPUSZCZALNOŚCI ZAWARCIA UGODY SĄDOWEJ

46. W odniesieniu do dopuszczalności zawarcia ugody sądowej przepisy Kodeksu postępowania cywilnego wspominają jedynie o sprawach, w których „zawarcie ugody jest dopuszczalne” (art. 10), sprawach cywilnych, których „charakter na to zezwala” (art. 184), oraz sprawach, które mogą „być przedmiotem ugody sądowej” (art. 1157). Pojęcie spraw cywilnych, o którym *expressis verbis* mowa w art. 184 k.p.c., a których niewątpliwie dotyczy także ogólny przepis art. 10 k.p.c., należy wyklądać zgodnie z art. 1 k.p.c. Stosownie do art. 1 k.p.c. sprawami cywilnymi są zaś sprawy ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz inne sprawy, do których przepisy Kodeksu postępowania cywilnego stosuje się z mocy ustaw szczególnych. Należy jednak podkreślić, że sformułowania użyte we wspomnianych wyżej przepisach sugerują, iż nie we wszystkich tak szeroko ujmowanych sprawach cywilnych zawarcie ugody jest możliwe, przy czym ustawodawca nie wskazuje jednocześnie, w jakich sprawach możliwość taka rzeczywiście istnieje. Aby udzielić odpowiedzi na pytanie, o jakie sprawy chodzi, należy dokonać wykładni przepisów nie tylko prawa materialnego, lecz także procesowego¹⁶¹.

47. Rozpatrując dopuszczalność zawarcia ugody w świetle przepisów prawa procesowego cywilnego, w pierwszej kolejności należy zauważyć, że przepisy te ustanawiają wyraźny zakaz ugodowego załatwienia sporu jedynie w odniesieniu do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477¹² k.p.c.), z wyłączeniem spraw o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami otwartych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami (art. 90 ust. 2 ustawy z 28.09.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych¹⁶² w zw. z art. 476 § 3 k.p.c.). Ponadto możliwość zawarcia ugody została ustawowo wyłączona w odniesieniu do prokuratora, który w sprawie wszczętej na rzecz oznaczonej osoby nie może samodzielnie rozporządzać przedmiotem sporu (art. 56 § 2 k.p.c.), oraz w stosunku do samodzielnie działającego współuczestnika jednolitego, gdyż do zawarcia ugody potrzeba

¹⁶⁰ M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System PP*, t. 8, red. J. Panowicz-Lipska, 2011, s. 981.

¹⁶¹ W. Siedlecki, *Z problematyki ugody sądowej*, ZNUJ PWiOWI 1985/41, s. 143.

¹⁶² Dz.U. z 2024 r. poz. 1113 ze zm.